

SABIEDRISKĀS DROŠĪBAS PIESPIEDU LĪDZEKĻU REGLAMENTĒJUMS EIROPAS SAVIENĪBĀ

Ilona Kronberga
Gatis Litvins
Agnese Lešinska
Sanita Sīle

2012

Soft Anderson

Tieslietu ministrija

SABIEDRISKĀS POLITIKAS CENTRS

Pētījumu veica pētnieku kolektīvs:

Ilona Kronberga, vadošā pētniece
Agnese Lešinska, pētniece
Gatis Litvins, pētnieks
Sanita Sīle, pētniecības asistente

Pētījumu līdzfinansē no Eiropas Komisijas īpašās programmas „Krimināltiesības” projekta Nr. JUST/2010/JPEN/AG/1546 „Atjaunojošā taisnīguma aktuālās problēmas, risināšanas perspektīvas Eiropas Savienībā”.

Par Pētījuma saturu atbild Latvijas Republikas Tieslietu ministrija, un Eiropas Komisija neuzņemas atbildību par iekļauto informāciju.

Pasūtītājs:

Latvijas Republikas Tieslietu ministrija

Izpildītājs:

Biedrība „Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS”

© Ilona Kronberga, Agnese Lešinska, Gatis Litvins, Sanita Sīle

© Vāka foto – Seth Anderson, flickr.com

Šī pētījuma autoru personiskās tiesības pieder tā izstrādātājiem. Pētījuma autoru mantiskās tiesības pieder Latvijas Republikas Tieslietu ministrijai.

Pievienojot norādi uz pētījumu, atļauta pētījumā iekļautās informācijas citēšana.

Satura rādītājs

Lietotie saīsinājumi	5
Ievads	6
1. Igaunijas tiesiskā regulējuma analīze	8
1.1. Preventīvo piespiedu līdzekļu veidi	9
1.2. Personas, pret ko piemērojami preventīvie piespiedu līdzekļi	10
1.3. Iestāde, kas piemēro preventīvos piespiedu līdzekļus	10
1.4. Informācijas par vardarbības risku iegūšana un apkopošana	12
1.5. Vardarbības riska novērtēšana un pierādījumu standarts	13
1.6. Preventīvo piespiedu līdzekļu pārsūdzamība un piemērošanas termiņš	14
1.7. Apdraudētās (aizsargājamās) personas procesuālais statuss	15
1.8. Preventīvo piespiedu līdzekļu izpildes uzraudzība	15
1.9. Preventīvo piespiedu līdzekļu pārkāpšanas vai nepildīšanas sekas	16
1.10. Preventīvo piespiedu līdzekļu ieviešanas soļi un pasākumi	17
1.11. Preventīvo piespiedu līdzekļu institūta ieviešanas un piemērošanas problēmas	17
2. Somijas tiesiskā regulējuma analīze	19
2.1. Aizsardzības rīkojuma veidi	20
2.1.1. Netuvošanās rīkojums	20
2.1.2. Pagaidu rīkojums	20
2.1.3. Paplašinātais netuvošanās rīkojums	21
2.1.4. Izlikšanas rīkojums	22
2.2. Aizsardzības rīkojuma izdošanas kārtība	22
2.3. Pagaidu rīkojuma izdošanas kārtība	24
2.4. Aizsardzības rīkojuma saturs	24
2.5. Nosacījumi aizsardzības rīkojuma izdošanai	25
2.6. Pierādījumu apmērs, izdodot aizsardzības rīkojumu	26
2.7. Aizsardzības rīkojuma pārsūdzēšanas kārtība	27
2.8. Aizsardzības rīkojuma pārkāpšanas vai nepildīšanas sekas	27
2.9. Aizsardzības rīkojuma izpildes kontroles kārtība	27
2.10. Aizsardzības rīkojuma piemērošanas prakse Somijā un identificētās problēmas	28
3. Anglijas un Velsas tiesiskā regulējuma analīze	31
3.1. Likumpārkāpumu ģimenē novēršana	33
3.1.1. Dzīvojamās platības rīkojums	33
3.1.2. Neuzmāksšanās rīkojums	36
3.2. Personas pasargāšana no vajāšanas	37
3.3. Noziedzības un sabiedrisko nekārtību likums	39
3.3.1. Antisociālās uzvedības rīkojums	41
3.3.2. Dzimumnoziedznieka rīkojums	43
3.3.3. Bērnu audzināšanas rīkojums	44
3.3.4. Bērnu drošības rīkojums	45
3.4. Antisociālās uzvedības likums un tā reforma	46
4. Tiesiskais regulējums Skotijā	58
4.1. Antisociālās uzvedības likums	58
4.2. Vienošanās par pieņemamu uzvedību	63
4.3. Likums aizsardzībai no vajāšanas un tiesības apcietināt bez ordera	65
4.4. Likums aizsardzībai no vardarbības ģimenē un izlikšanas rīkojums	68
5. Tiesiskais regulējums Bulgārijā	70
6. Vadlīnijas preventīvo piespiedu līdzekļu ieviešanai Latvijā	73
6.1. Preventīvo piespiedu līdzekļu piemērošanas tiesiskā vide	73
6.2. Kas noteikti nemams vērā PPL sistēmas veidošanas procesā Latvijā	74

6.3. Iespējamā PPL sistēma Latvijā.....	80
6.4. Latvijā iespējamie PPL veidi un atsevišķi aspekti to piemērošanas kārtībā.....	83
6.4.1. Bērni un viņu vecāki.....	84
6.4.2. Ātrās reakcijas metodes.....	86
6.4.3. Vispārējā kārtībā piemērojami PPL.....	89
6.5. Starpinstitūciju grupa un preventīvo piespiedu līdzekļu piemērošanas kārtība.....	94
7. Noslēguma secinājumi.....	100
8. Izmantoto avotu saraksts.....	104
Pielikumi.....	113
Shēma 1 Valsts policijas un prokuratūras speciālais statuss PPL piemērošanā.....	113
Shēma 2 Informācijas aprīte starpinstitūciju vidē.....	114
Shēma 3 Secība, kādā informācija no personas nonāk Starpinstitūciju darba grupā no SG dalībniekiem un tad tiesā.....	115
Shēma 4 Preventīva rakstura līdzekļi Latvijas tiesību normās – esošie un plānotie.....	116
Shēma 5 Prevenzijas sistēma Latvijā.....	117
Shēma 6 Preventīvo piespiedu līdzekļu sistēmas iespējama modelis Latvijā.....	118
Shēma 7 Antisociālās uzvedības rīkojumu piemērošanas sistēma Lielbritānijā no pašvaldības līdz tiesas līmenim.....	119
Shēma 8 Jaunā un vecā AUR sistēma Lielbritānijā.....	120
Shēma 9 Prevenzijas vadības shēma Latvijai saskaņā ar pētījuma ieteikumiem.....	121

Lietotie saīsinājumi

AK – Apvienotā Karaliste

AUR – Antisociālās uzvedības rīkojums

BAR – Bērnu audzināšanas rīkojums

BDR - Bērnu drošības rīkojums

DNR – Dzimumnoziedznieka rīkojums

KL - Krimināllikums

KPL – Kriminālprocesa likums

LAPK - Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss

LR – Latvijas Republika

NPR – Noziedzības prevencijas rīkojums

NUR – Noziedzīgās uzvedības rīkojums

PPL – preventīvie piespiedu līdzekļi

PTPAL – Personisko tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļi

SG – Starpinstitūciju grupa / starpinstitūciju sadarbības grupa

UKR – Uzvedības kontroles rīkojums

Z-Īrija – Ziemeļīrija

Ievads

Preventīvo piespiedu līdzekļu piemērošanas gadījuma kolidē vismaz divu personu tiesības. No vienas puses, piemēram, tiesības uz dzīvību, veselību un drošību, no otras puses, piemēram, tiesības uz brīvību, izteiksmes brīvību, privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību, īpašumu. Līdz ar to katrā gadījumā ir jāizvērtē, vai tiesību ierobežojums ir noteikts pamatojoties uz likumu, tam ir leģitīms mērķis un tas ir samērīgs salīdzinājumā ar to, vai sabiedrības ieguvums no ierobežojumiem, kas uzlikts privātpersonai, ir lielāks nekā privātpersonas tiesību vai tiesisko interešu ierobežojums.

Preventīvo piespiedu līdzekļu institūts nav pretrunā ar brīvības koncepciju, kuras pamatlicējs tiesību filozofs Džons Stjuarts Mills norāda, ka valsts viena no neapstrīdamām funkcijām ir novērst noziedzīgus nodarījumus pirms tā izdarīšanas, kā arī pēc tam to atklāt un izdarītāju sodīt. Preventīvo funkciju daudz ticamāk var izmantot brīvības apspiešanai nekā sodīšanas funkciju. Ja valsts konstatē drošas ziņas, ka kāds grasās izdarīt noziegumu, tai nav pasīvi jānoraugās, kamēr noziegums ir izdarīts, bet jāiejaucas, lai to novērstu. Sabiedrības tiesības atvairīt noziedzīgus nodarījumus pret sevi ar priekšlaicīgiem drošības pasākumiem iekļauj uzskatāmus ierobežojumus maksimāli, ka tikai uz sevi attiecināmos pārkāpumos nedrīkst iejaukties, lai tos novērstu un sodītu. Piemēram, piedzeršanās parasti nav pakļaujama likuma kontrolei, tomēr ir pilnīgi leģitīmi, ja cilvēks, kurš reiz sodīts par vardarbību pret citiem dzērumā, tiek pakļauts īpašiem likumiskiem ierobežojumiem, attiecināmiem tieši uz viņu. Ja vēlāk viņš novērots dzērumā, viņam jāsaņem sods, un ja viņš šajā stāvoklī izdarījis vēl kādu pārkāpumu, sodam par to jābūt bargākam. Personai, kurai dzēruma liek nodarīt kādam kaitējumu, jau pati dzeršana ir noziegums pret citiem.¹

Personas brīvība nav absolūta un tās izmantošana nevar ierobežota citu personu tiesības vai likumīgās intereses. Valstij ir pozitīvs un obligāts pienākums nodrošināt, lai viena privātpersona nepārkāptu citu privātpersonu tiesības un pamatbrīvības. *Pirmkārt*, valsts nes atbildību, ja kompetentās institūcijas objektīvi zināja (t.i., tās varēja un tām vajadzēja zināt) par jau notikušo vai gaidāmo pamattiesību pārkāpumu, un tās objektīvi spēja ar saviem publiskās varas līdzekļiem šo pārkāpumu novērst. Piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesa lietā *Opuz v. Turkey*² pieteicēja un viņas māte regulāri, ilgā laikposmā, cieta vardarbību un draudus no pieteicējas vīra puses, par ko tika vairākkārt ziņots vietējai policijai un prokuratūrai. Visbeidzot vīrs sadūra pieteicēju ar nazi un vēlāk nogalināja viņas māti. Eiropas Cilvēktiesību tiesa konstatēja, ka valsts iestādes nebija darījušas visu iespējamo, lai pasargātu pieteicēju un viņas māti no vīra vardarbības, līdz ar to Turcija bija pārkāpusi saistības, kuras tai uzlika Konvencijas 2. un 3. pants. Tiesa atzina, ka valstij jānodrošina

¹ Mills Dž.S. Par brīvību. Rīga: Tapals, 2007. – 116.-119. lpp.

² Eiropas cilvēktiesību tiesas 2009. gada 9. jūnija spriedums: 33401/02 Opuz v. Turkey, para. 129.-

ne tikai sodīšanas un uzraudzības, bet arī prevencijas funkcija, lai nodrošināta personas pamattiesības. Valsts institūcijām ir pozitīvs pienākums realizēt preventīvus piespiedu līdzekļus (*preventive operational measures* – angļu val.), ja personai pastāv noziedzīga nodarījuma risks no citas personas puses. Preventīvos piespiedu līdzekļus jāpiemēro tādā veidā, kas respektē procesuālā taisnīguma garantijas.³ Lietā lietā *Opuz v. Turkey* tiesa konstatēja arī diskrimināciju pēc dzimuma konvencijas 14. panta izpratnē, ievērojot to, ka ģimenes vardarbība pret sievietēm atbildētājvalstī ir sistēmiska problēma. *Otrkārt*, valsts atbildības apmērs un saturs šajos apstākļos ir atkarīgs no konkrēto pamattiesību būtības un satura. Šeit ir jāizšķir divas situācijas: a) ja runa ir par smagiem svarīgāko pamattiesību pārkāpumiem (dzīvības apdraudējumi, spīdzināšana, pastāvīga un nepieciešama iejaukšanās privātajā dzīvē, u.tml.), tad valsts saistības pret aizskarto personu ir diezgan plašas: pienākums veikt ātru un efektīvu izmeklēšanu; ja nepieciešams, pielietot pret aizskārēju kriminālprocesuālus piespiedu līdzekļus un krimināltiesiskas sankcijas, utt.; b) ja runa ir vienkārši par strīdu starp divām vai vairākām privātpersonām, kurā katra no pusēm piesauc pirmšķietami leģitīmas tiesības un intereses, tad valsts pienākums principā aprobežojas ar Konvencijas 6. pantā garantēto iespēju aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā.⁴

Protams, valsts pozitīvais pienākums nevar tikt absolutizēts. Jāvērtē, vai valsts iestādes zināja vai tām bija jāzina par risku personas tiesību vai tiesisko interešu apdraudējumam no trešās personas puses un valsts iestādes nav rīkojušas atbilstoši konkrētā gadījuma apstākļiem, lai novērstu risku.⁵

Līdz ar to atbilstoši Eiropas cilvēktiesību tiesas praksei, svarīgāko pamattiesību pārkāpuma vai tāda riska gadījumā ir valsts pozitīvais pienākums aktīvi rīkoties privātpersonu tiesību aizsardzības nolūkos, kam nepieciešams preventīvie piespiedu līdzekļi.⁶ Mazāk svarīgu tiesību un brīvību gadījumā, kad aizskārums sekas nav tik smagas, valstij ir pienākums nodrošināt privātpersonām tikai iespēju novērst jau esošu vai potenciālu apdraudējumu. Pašas privātpersonas ziņā ir rīkoties aktīvi tā novēršanai.

³ Skat. arī: Eiropas Cilvēktiesību tiesas spiedumu: 87/1997/871/1083 *Osman v. The United Kingdom*, para.116.

⁴ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011. – 38.-39.lpp.

⁵ Skat. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spiedumu: 7510/04 *Kontrova v. Slovakia*.

⁶ Skat. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spiedumu: 57/1996/676/866 *Aydin v. Turkey*.

1. Igaunijas tiesiskā regulējuma analīze

Sadaļā analizēts Igaunijas tiesiskais regulējums – Saistību tiesību likums⁷ (*Law on Obligations Act* – angļu val.), Civilprocesa likums⁸ (*Code of Civil Procedure* – angļu val.), Kriminālprocesa likums⁹ (*Code of Criminal Procedure* – angļu val.), Policijas un robezsardzes likums¹⁰ (*Police and Border Guard Act* – angļu val.) un Krimināllikums¹¹ (*Penal code* – angļu val.) - un prakse attiecībā uz preventīviem piespiedu līdzekļiem. Papildus Igaunijas pieredzei analizēts arī Vācijas un Austrijas tiesiskais regulējums, jo Igaunijas normatīvo aktu bāze veidota pēc abu valstu parauga.

Igaunijā atšķirībā no Somijas preventīvo piespiedu līdzekļu tiesību institūts iekļauts dažādos likumos gan kā materiālas, gan kā procesuālas tiesību normas. Ar tiesisko regulējumu tiek nosepts viss tiesisko attiecību segments, kuros privātpersonai būtu nepieciešama preventīva tiesību aizsardzība. Ar šo līdzekļu palīdzību personai tiek uzdots rīkoties likumā noteikto uzvedības noteikumu ietvaros.

Igaunijas tiesiskais regulējums atbilst Igaunijai saistošajai Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijai un Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksei. Igaunijā nav arī šaubu par šī regulējuma nepieciešamību un nozīmi cilvēka tiesību aizsardzībā, tomēr šobrīd tiek apšaubīta šo līdzekļu reālā efektivitāte.¹² Ja to vērtē no Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakses viedokļa, tad tiek apšaubīta šo tiesību aizsardzības līdzekļu atbilstība Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas 13. pantam, kas nosaka, ka ikvienam, kura tiesības un brīvības, kas noteiktas konvencijā, tiek pārkāptas, ir nodrošināta efektīva aizsardzība valsts institūcijās, neskatoties uz to, ka pārkāpumu ir izdarījušas personas, pildot dienesta pienākumus. Ikviens nepamatots tiesību aizskārums gadījumā privātpersonai ir tiesības uz iepriekš minētajā konvencijā noteikto aizsardzību.¹³ Eiropas Cilvēktiesību tiesa nepārprotami norādījusi, ka tiesības jānodrošina nevis teorētiski vai iluzoriski, bet praktiski un efektīvi,¹⁴ tādējādi tiesību aizsardzības iespējai vienmēr

⁷ Law of Obligations Act. Passed 26 September 2001. Entered into force 1 July 2002. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/en> [skatīts 07.08.2012.].

⁸ Code of Civil Procedure. Passed 22 April 1998. Entered into force 1 September 1998. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/en> [skatīts 07.08.2012.].

⁹ Code of Criminal Procedure. Passed 12 February 2003. Entered into force 1 July 2004. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/en> [skatīts 07.08.2012.].

¹⁰ Police and Border Guard Act. Passed 6 May 2009. Entry into force 1 January 2010, partially 1 January 2012. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/en> [skatīts 07.08.2012.].

¹¹ Penal code. Passed 6 June 2001. Entered into force 1 September 2002. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/en> [skatīts 07.08.2012.].

¹² Human rights in Estonia 2010. Annual Report of the Estonian Human Rights Centre, 2011, p.15., 16. Pieejams: <http://humanrights.ee/wp-content/uploads/2011/09/aruanne2010-en-3.pdf> [skatīts 08.08.2012.].

¹³ Skat., piem., Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā: 28957/95 *Christine Goodwin v. The United Kingdom*, para.111.

¹⁴ Skat., piem., Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumi lietās: 6289/73 *Airey v. Ireland*, para.24; 41211/98 *Iovchev v. Bulgaria*, para.142.

jābūt “efektīvai” kā praksē, tā teorijā,¹⁵ tieši tajā nozīmē, ka tās realizēšanu nedrīkst nepamatotā veidā traucēt valsts iestāžu vai amatpersonu darbība vai bezdarbība.¹⁶

Preventīvie tiesību līdzekļi Igaunijā tika iekļauti normatīvajos aktos 2006. gadā, reaģējot uz Eiropas Padomes aicinājumu radīt juridiskus instrumentus, lai mazinātu vardarbību ģimenē (*domestic violence* – angļu val.).¹⁷ Igaunija, atšķirībā no citām valstīm (Vācijas, Austrijas, Norvēģijas, Zviedrijas u.c.),¹⁸ darbības, kuras ierobežo aizsardzības rīkojums, vēl nav kriminalizējusi kā atsevišķu noziedzīga nodarījuma sastāvu (*criminalising stalking* – angļu val.).

1.1. Preventīvo piespiedu līdzekļu veidi

Saistību tiesību likuma 1055. panta pirmā daļa nosaka, ka miesas bojājuma, veselības apdraudējuma, personīgas dzīves neaizskaramības gadījumā vai arī citu personīgo tiesību gadījumos, var tikt piemērots aizliegums tuvoties konkrētajai personai (*restraining order* – angļu val.), regulēta uzturēšanās kopīgā dzīvojamā platībā vai komunikācija (tikties un sazināties (ar telefona, mobilā telefona, interneta utt. palīdzību) vai arī līdzīgi piespiedu līdzekļi. Līdzīgi arī Vācijā tiesa var izdot aizsardzības rīkojumu saistībā ar vardarbību, draudiem un uzmākšanos pamatojoties uz Pārkāpumu novēršanas likuma (German Protection From Violence Act (*GewSchG*)) 1. pantu un Civilkodeksa¹⁹ 1666. pantu. Tiesa var aizliegt kontaktēties, apmeklēt darba vietu vai dzīvesvietu u.tml.²⁰ Tāpat arī Austrijā civilprocesā Ģimenes tiesa var aizliegt kontaktēties (zvanīt, satikt, sūtīt vēstules utt.), apmeklēt konkrētas vietas utt.²¹

Ģimenes tiesību likuma (*Family Law Act* – angļu val.) 23. pants detalizētāk atrunā, kā tiek risināts gadījums, ja tiesa noteikusi pienākumu laulātajiem dzīvot atsevišķi uz laiku, kas noteikts aizsardzības rīkojumā.²² Īpašumtiesības un lietošanas tiesības tiek ņemtas vērā, pieņemot lēmumu par laulāto dzīvošanu šķirti. Vācijā tiesa, pamatojoties uz Civilkodeksa 1361b. pantu un Partnerattiecību likuma 14. pantu, var ierobežot vainīgās personas tiesības uzturēties kopīgā

¹⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 31333/06 *McFarlane v. Ireland*, para. 114.

¹⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lietā: 21987/93 *Aksoy v. Turkey*, para. 95.

¹⁷ Memorandum to the Estonian Government Assessment of the progress made in implementing the 2004 recommendations of the Commissioner for Human rights of the Council of Europe. Strasbourg, 11 July 2007, CommDH(2007)12. Pieejams: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1163131> [skatīts 08.08.2012.].

¹⁸ International Stalking Legislation. Pieejams: <https://www.stalkingriskprofile.com/what-is-stalking/stalking-legislation/international-legislation> [skatīts 08.08.2012.].

¹⁹ German Civil Code. Pieejams: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html [skatīts 08.08.2012.].

²⁰ Domestic violence: your rights. Protection provided by the police, criminal law, and civil law. Bigkordinierung, Berlin, 2010. - p.16.

²¹ Violence against women: Good practices in combating and eliminating violence against women. UN Division for the Advancement of Women. Vienna, 2005. - p.9. Pieejams: <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw-gp-2005/docs/experts/logar.dv.pdf> [skatīts 07.08.2012.].

²² Family Law Act Act. Passed 18 November 2009. Entered into force 1 July 2010. Pieejams: <http://www.legalextext.ec/en> [skatīts 07.08.2012.].

dzīvesvietā, lai arī tieši vainīgā persona ir parakstījusi īres līgumu.²³ Arī Austrijā izšķiroša nozīme nav tam, ka vainīgā persona ir parakstījusi īres līgumu.²⁴

Arī no Civilprocesa likuma 544. panta izriet preventīvo piespiedu līdzekļu plurālisms. Līdzīgi nosaka arī Kriminālprocesa likuma 141¹.pants.

Tādējādi ar likumu nav ierobežoti preventīvie piespiedu līdzekļu veidi. Valsts institūcija, kas tos piemēro, var izvēlēties atbilstošāko aizsardzības rīkojumu konkrētajiem faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem. Civilprocesā aizsardzības rīkojumu izmanto pēc kriminālprocesa (skatīt tālāk) vai gadījumos, kad nav pamata ierosināt kriminālprocesu, jo radītais vai potenciālais kaitējums nesasniedz likumdevēja noteikto aizskāruma minimālo sliekšni. Piemēram, ja kāda persona uzstājīgi traucē otru personu, sūtot tai ārkārtīgi daudz e-pastu vai īsziņu, un šāda rīcība adresātam rada nepatīkamas, ikdienu traucējošas, sajūtas.

Preventīvo piespiedu līdzekļu veidu dažādība ir vērtējama pozitīvi, jo nodrošina piemērot atbilstošāko katras lietas apstākļiem, tādējādi garantējot personas fizisko un psiholoģisko neaizskaramību.

1.2. Personas, pret ko piemērojami preventīvie piespiedu līdzekļi

Civilprocesā preventīvos piespiedu līdzekļus var piemērot tikai pret privātpersonu (tiesā – atbildētāju), kas ir radījusi vai apdraud citas privātpersonas (tiesā - prasītāja) tiesības un brīvības.

Kriminālprocesā preventīvos piespiedu līdzekļus var piemērot pret aizdomās turēto vai apsūdzēto tā kriminālprocesa ietvaros, kurā persona, kuras labā tie tiek noteikti, ir cietušais (Kriminālprocesa likuma 141¹.panta pirmā daļa).

Savukārt atbilstoši Policijas un robežsardzes likumam tos var piemērot ikvienam, kas rada draudus otras personas tiesībām un brīvībām šī likuma definētos gadījumos (skat. 3. punktu).

Līdz ar to ikvienā gadījumā ir jābūt konkrēti identificējamai personai, kas rada draudus citai personai.

1.3. Iestāde, kas piemēro preventīvos piespiedu līdzekļus

Atbilstoši Civilprocesa likuma 544. panta pirmajai daļai un Kriminālprocesa likuma 141¹.panta pirmajai daļai preventīvos piespiedu līdzekļus var piemērot tikai vispārīgās jurisdikcijas

²³ Domestic violence: your rights. Protection provided by the police, criminal law, and civil law. Bigkordinierung, Berlin, 2010. - p.17.

²⁴ Violence against women: Good practices in combating and eliminating violence against women. UN Division for the Advancement of Women. Vienna, 2005. - p.7. Pieejams: <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw-gp-2005/docs/experts/logar.dv.pdf> [skatīts 07.08.2012.].

tiesa un kriminālprocesā vēl arī izmeklēšanas tiesnesis. Arī Vācijā lēmumu pieņem specializētā tiesa - ģimenes tiesa.²⁵

Līdzīgi kā Vācijā, kurā ir arī sagatavota speciāla pieteikuma forma, tiesa lietas par preventīvajiem piespiedu līdzekļiem izskata ārpus vispārīgās kārtības,²⁶ saistībā ar to nozīmi cilvēka drošībai un sabiedrības interesēm. Tiesa izskata lūgumu dažu dienu laikā.²⁷ Procesu var paildināt papildus pierādījumu savākšana. Tāpat arī Austrijā atbilstoši Pārkāpumu novēršanas likumam (*Austrian Protection Against Violence Bill* – angļu val.) var noteikt aizsardzību uz 3 mēnešiem vai vairāk.²⁸

Kriminālprocesā valsts nodeva nav maksājama, savukārt civilprocesā atbilstoši Valsts nodevu likuma²⁹ (*State Fees Act* - angļu val.) 22. pantam ir jāmaksā valsts nodeva Civilprocesa likuma 8. nodaļas noteiktajā kārtībā.

Turklāt papildus abiem procesuālajiem līdzekļiem arī Policijas un robežsardzes likuma 7¹. un 7³¹. pantā ietvertas policijas tiesības piemērot preventīvos aizsardzības līdzekļus. Policija var izdot aizlieguma rīkojumu, ja sabiedrības interesēs ir nepieciešama nekavējoša personas tiesību un brīvību aizsardzība, jo nav vai ir ārkārtīgi apgrūtināta iespēja šo tiesību un brīvību izmantošana, un tas nav izdarāms Civilprocesa likuma un Kriminālprocesa likuma noteiktajā kārtībā. Policija var noteikt īslaicīgu aizliegumu tuvu kādai noteiktai personai, apmeklēt konkrētas vietas u.tml., ja esošais drauds apdraud citas personas veselību un dzīvību, aizsardzība ir sabiedrības interesēs, risks ir atzīstams par nopietnu, ātra un nekavējoša rīcība ir nepieciešama, lai nodrošinātu personas drošību. Policija var noteikt aizliegumu līdz 12 stundām. Uz ilgāku laiku aizliegumu var noteikt iekšlietu ministrs.

Līdzīgi arī Vācijā policija var noteikt līdz 14 dienām pagaidu aizsardzības pasākumus, piemēram, atstāt kopīgo dzīvojamo platību, konfiscēt māju atslēgas, netuvoties dzīvesvietai, skolai vai darba vietai un aizliegt sazināties. Kā galējs lēmums varētu būt pat personas īslaicīgi aizturēšana. Papildus policijas noteiktajam persona var arī civilprocesuālā kārtībā lūgt preventīvo piespiedu līdzekļu noteikšanu atbilstoši Pārkāpumu novēršanas likums.³⁰ Tāpat arī Austrijā atbilstoši Pārkāpumu novēršanas likumam policija, konstatējot apdraudējumu dzīvībai, veselībai vai

²⁵ Domestic violence: your rights. Protection provided by the police, criminal law, and civil law. Bigkordinierung, Berlin, 2010. - p.15.

²⁶ Ibid. – p.16.

²⁷ Crime prevention policies – Estonia. Pieejams: <http://www.eucpn.org/policies/results.asp?category=2&country=6> [skatīts 08.08.2012.].

²⁸ Violence against women: Good practices in combating and eliminating violence against women. UN Division for the Advancement of Women. Vienna, 2005. - p.7. Pieejams: <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw-gp-2005/docs/experts/logar.dv.pdf> [skatīts 07.08.2012.].

²⁹ State Fees Act. Passed 22 April 2010. Entry into force 1 January 2011. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/en> [skatīts 07.08.2012.].

³⁰ Domestic violence: your rights. Protection provided by the police, criminal law, and civil law. Bigkordinierung, Berlin, 2010. - p.6.-7.

brīvībai, nekavējoši nosaka pagaidu aizsardzību uz 10 vai 20 dienām. 20 dienu termiņu nosaka, ja persona plāno vērsties Ģimenes tiesā par ilgstoša aizsardzības rīkojuma noteikšanu. Tiesa informē par to policiju.³¹

Līdz ar to Igaunijā tikai tiesu varas institūcija var pieņemt ilgstošus preventīvus, tai pat laikā privātpersonu tiesību un brīvību ierobežojošus līdzekļus. Policijai ir tiesības to noteikt tikai īslaicīgi un neatliekamajos gadījumos. No tā ir secināms, ka lēmumu par preventīvajiem piespiedu līdzekļiem jāpieņem neatkarīgai un objektīvai valsts institūcijai. Šai institūcijai ir taisnīgi un tiesiski jāizvērtē un jāsamēro vismaz divu privātpersonu pamattiesības. No vienas puses, piemēram, tiesības uz dzīvību un veselību, no otras puses, piemēram, tiesības uz privāto dzīvi, tiesības uz brīvību.

1.4. Informācijas par vardarbības risku iegūšana un apkopošana

Saistību tiesību likuma 1055. panta pirmā daļa nosaka, ka cietušajam vai vēl tikai apdraudētajai privātpersonai ir tiesības pieprasīt, lai citas personas uzvedība, kas apdraud viņa tiesības un likumīgās intereses, tiktu patraukta. Līdz ar to cietušajai vai apdraudētajai privātpersonai pašai aktīvi jāvēršas tiesā ar prasības pieteikumu par preventīvo piespiedu līdzekļu noteikšanu.

Savukārt kriminālprocesā saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 38. panta pirmās daļas 10. punktu cietušajam viena no tiesībām ir dot piekrišanu un lūgt piemērot pagaidu aizsardzības rīkojumu (*temporary restraining order* – angļu val.). Kriminālprocesa likuma 141¹.panta pirmā un otrā daļa paredz, ka Valsts prokuratūra var lūgt noteikt preventīvos piespiedu līdzekļus, tomēr visos gadījumos ir nepieciešama cietušā piekrišana. Privātpersonas, kura labā var tikt noteikti preventīvie piespiedu līdzekļi, piekrišanai ir izšķirošā nozīme. Šis apstāklis tiek vērtēts neviennozīmīgi, jo var novest pie situācijas, ka cietušais dēļ vainīgās personas ietekmes un bailēm vai citu subjektīvu iemeslu dēļ nedod piekrišanu.³²

Tādējādi gan civilprocesā, gan kriminālprocesā preventīvie aizsardzības līdzekļi ir individuāls tiesību aizsardzības līdzeklis. Abos gadījumos šādus preventīvos piespiedu līdzekļus piemēro ar mērķi aizsargāt konkrētu privātpersonu. Tie nevar tikt piemēroti abstraktu sabiedrības interešu nodrošināšanai. Vācijā vecāks, pamatojoties uz Vācijas Civilkodeksa 1666. un 1666a. pantu, var vērsties ar līgumu par preventīviem piespiedu līdzekļiem arī sava bērna interesēs. Bērns, kas vecāks par 14 gadiem, var pats vai ar likumiskā pārstāvja palīdzību vērsties tiesā.³³

³¹ Violence against women: Good practices in combating and eliminating violence against women. UN Division for the Advancement of Women. Vienna, 2005. - p.7. Pieejams: <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw-gp-2005/docs/experts/logar.dv.pdf> [skatīts 07.08.2012.].

³² Human rights in Estonia 2010. Annual Report of the Estonian Human Rights Centre, 2011, p.13. Pieejams: <http://humanrights.ee/wp-content/uploads/2011/09/aruanne2010-en-3.pdf> [skatīts 08.08.2012.].

³³ Domestic violence: your rights. Protection provided by the police, criminal law, and civil law. Bigkordinierung, Berlin, 2010. - p.15.

Civilprocesā pašai aizsargājamai personai jāinformē par pārkāpumu vai kaitējuma risku. Arī kriminālprocesā tas jā dara cietušajam, tomēr šajā gadījumā prokuratūra palīdz iegūt un apkopot pierādījumus, kā arī prokuratūra var uzstāties privātpersonas vārdā tiesā.

Salīdzinājumā, Vācijā tiesas sēdē apdraudētā persona var sniegt savus paskaidrojumus tiesas sēdē, kurā nepiedalās potenciāli vainīgā persona, ja spēj pamatot, ka tas varētu radīt papildus tiesību vai tiesisko interešu apdraudējumu.³⁴

1.5. Vardarbības riska novērtēšana un pierādījumu standarts

Gan krimināltiesībās, gan civiltiesībās aizsardzības rīkojuma piemērošanas pamatā ir jau noteiktas darbības, kas rada kaitējumu vai apliecina reāla kaitējuma izdarīšanu. Lūgumam noteikt aizsardzības rīkojumu jābūt skaidram, pamatotam un samērīgam.

Pierādījumu standarts civilprocesā un kriminālprocesā ir atšķirīgs. Nereti, kad nepietiek pierādījumu kriminālprocesā, privātpersonas var individuāli prasīt preventīvo piespiedu līdzekļu piemērošanu civilprocesuālā kārtībā, lai gan praksē arī civilprocesā tiesas pieprasītais pierādījumu standarts ir tik augsts, ka privātpersonas aizsardzība tiek noteikta salīdzinoši reti.³⁵

Arī tiesneša loma abās procesa tiesībās ir atšķirīga, lai gan, atšķirībā no citām lietām, civilprocesā lietas tiek izskatītas, ne tikai balstoties uz sacīkstes principu, bet tiesnesis atbilstoši savām iespējām un arī pēc savas iniciatīvas aktīvi līdzdarbojas pierādījumu savākšanā. Lai arī tiesnesis nav tikai pušu argumentu vērtētājs, bet arī apkopotājs, tomēr pusei jāiesniedz pietiekami pierādījumi savu argumentu pierādīšanai. Tiesa novērtē pierādījumus pēc savas iekšējās pārlicības, kā arī vadoties no tiesiskās apziņas, kas balstīta uz loģikas likumiem, zinātnes atziņām un taisnības principiem. Tiesai jāgūst pārlicība, ka konkrētā persona apdraud citas personas tiesības un tiesiskās intereses, izslēdzot visas saprātīgas šaubas.

Pirms tiesa pieņem lēmumu par preventīvo piespiedu līdzekļu noteikšanu, tā uzklausa gan to personu, pret ko tie ir noteikti, gan to, kuras labā tie ir noteikti. Ja nepieciešams, tiesa var uzklaut arī procesa dalībnieku tuvos cilvēkus, pašvaldības un policijas pārstāvjus (Civilprocesa likuma 545. pants).

Saistību tiesību likuma 1055. panta pirmā daļa nosaka, ka aizsardzības rīkojumu piemēro, ja prettiesisks kaitējums ir ilgstošs vai draudi ir tādi, ka prettiesisks kaitējums var tikt nodarīts. Savukārt tā paša panta otrā daļa paredz, ka preventīvos piespiedu līdzekļus nevar piemērot, ja ir saprātīgi gaidīt šādu uzvedību no otras personas, jo tā ir normāla paciešama cilvēku līdzpastāvēšana

³⁴ Ibid. - p.16.

³⁵ Apaļā galda diskusija 2012. gada 17. maijā Igaunijas Republikas Valsts prokuratūrā.

vai tā ir būtiskās sabiedrības interesēs. Šādos gadījumos persona nevar prasīt preventīvos piespiedu līdzekļus, bet tikai atlīdzību par radītajiem zaudējumiem, morālo vai personisko kaitējumu.

Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 141¹. panta trešajai daļai izmeklēšanas tiesnesis, lemjot par preventīvo piespiedu līdzekļu piemērošanu, vērtē krimināllietas materiālus, iztaujā aizdomās turēto vai apsūdzēto un, ja nepieciešams, uzklausā arī cietušo, lai pārliecinātos, ka lūgums par pagaidu aizsardzības rīkojumu ir pamatots. Arī prokurors un pēc aizdomās turētā vai apsūdzētā lūguma arī tā pārstāvis tiesai vai izmeklēšanas tiesnesim ir jāuzklausā.

Tiesa lēmumā norāda aizsardzības rīkojuma 1) noteikšanas iemeslus un 2) piemērošanas nosacījumus.

Pierādīšanas pienākums atkrīt, ja arī preventīvo piespiedu līdzekļu ietvaros varētu izmantot mediāciju vai samierināšanu, tādējādi dodot iespēju privātpersonām izlīgt, nodrošinot šim procesam drošu vidi un apstākļus.³⁶

1.6. Preventīvo piespiedu līdzekļu pārsūdzamība un piemērošanas termiņš

Saskaņā ar Civilprocesa likuma 544. panta pirmo daļu preventīvos piespiedu līdzekļus var piemērot līdz 3 gadiem. Līdz ar to tiesai ir rīcības brīvība noteikt konkrētajai situācijai atbilstošāko termiņu likumā noteiktajā ietvarā. Likumā *expressis verbis* nav atrunāts, vai tiesa var pagarināt šo trīs gadu termiņu, kā arī nav aizlieguma personai atkārtoti lūgt noteikt preventīvos piespiedu līdzekļus, līdz ar to secināms, ka personai pēc šī termiņa iztecējuma atkārtoti jāvērsas tiesā ar lūgumu, ja pastāv pamats preventīvo piespiedu līdzekļu piemērošanai.

Ja mainās apstākļi, tiesa var atcelt vai grozīt iepriekš pieņemto lēmumu par preventīvajiem piespiedu līdzekļiem, pirms tam uzklausot lietas dalībniekus (Civilprocesa likuma 548. pants). Tiesa atkārtoti vērtē situāciju nevis pēc savas iniciatīvas, bet pēc kāda no lietas dalībnieku lūguma.

Tiesas lēmumu par preventīvo līdzekļu piemērošanu var pārsūdzēt apelācijas kārtībā tā persona, kurai tiek uzlikts kāds no tiesiskajiem pienākumiem citas personas aizsardzības nolūkos (Civilprocesa likuma 549. panta pirmā daļa). Savukārt, tiesas lēmumu, ar ko atteikts piemērot, vai tiesas lēmumu, ar ko atcelts vai grozīts preventīvais piespiedu līdzeklis, var pārsūdzēt apelācijas kārtībā tā persona, kuras labā tiesiskās aizsardzības pasākumi tika noteikti (Civilprocesa likuma 549. panta otrā daļa).

Kriminālprocesā likumā nav noteikts termiņš, uz kuru nosaka aizsardzības rīkojumu **pirmstiesas stadijā**. Tādējādi to var noteikt uz visu kriminālprocesa laiku, kamēr stājas spēkā tiesas

³⁶ Sal. Action Plan against Domestic Violence 2008-2011. Turning point. Norwegian Ministry of Justice and the Police, p.12. Pieejams: http://www.krisesenter.com/english/Vendepunkt_eng.pdf [skatīts 07.08.2012.].

no lēmums.³⁷ Kriminālprocesa likuma 141². pants nosaka, ka aizdomās turētais vai apsūdzētais, kā arī to pārstāvji, var pēc trīs mēnešiem kopš aizsardzības rīkojuma noteikšanas lūgt tiesu vai izmeklēšanas tiesnesi pārskatīt noteiktā ierobežojuma nepieciešamību vai grozīt tā nosacījumus. Tiesa to izskata piecu dienu laikā kopš lūguma saņemšanas dienas. Atkal ir jāuzklausā visi procesa dalībnieki. Ja Kriminālprocesa likuma 141¹. panta piektā daļa dod tiesības cietušajam, prokuroram, aizdomās turētajam un apsūdzētajam, kā arī to pārstāvim, pārsūdzēt tiesas vai izmeklēšanas tiesneša sākotnējo lēmumu par aizsardzības rīkojuma noteikšanu vai nenoteikšanu, tad tiesas vai izmeklēšanas tiesneša atkārtotais lēmums nav pārsūdzams, izņemot, ja aizsardzības rīkojums tiek atcelts vai grozīts. Atkārtoto lūgumu par pārskatīšanu var iesniegt atkal pēc trīs mēnešiem.

Turklāt arī pats cietušais un prokuratūra (ar cietušā piekrišanu) var lūgt tiesu vai izmeklēšanas tiesnesi grozīt aizlieguma rīkojuma nosacījumus vai to atcelt. Process ir līdzīgs tam, kāds ir pieņemot sākotnējo lēmumu (skat. Kriminālprocesa likuma 141³. pantu).

Savukārt **pēctiesas stadijā** cietušais var lūgt tai pašai tiesai noteikt papildus aizsardzību, pamatojoties uz Saistību tiesību likumu, proti, aizsardzības rīkojumu līdz trīs gadiem (Kriminālprocesa likuma 310¹. panta pirmā daļa).³⁸

1.7. Apdraudētās (aizsargājamās) personas procesuālais statuss

Civilprocesā apdraudētās (aizsargājamās) personas statuss ir prasītājs, savukārt kaitējuma radījušās vai draudu radošās personas statuss ir atbildētājs.

Kriminālprocesā preventīvos piespiedu līdzekļus var piemērot pret aizdomās turēto vai apsūdzēto tā kriminālprocesa ietvaros, kurā persona, kuras labā tie tiek noteikti, ir cietušais (Kriminālprocesa likuma 141¹.panta pirmā daļa).

1.8. Preventīvo piespiedu līdzekļu izpildes uzraudzība

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 408. panta piekto daļu lēmums par aizsardzības rīkojumu izpildāms līdz ar tā pieņemšanu. Kriminālprocesa likuma 141¹. panta sestā daļa paredz, ka tiesas vai izmeklēšanas tiesneša lēmumu par aizsardzības rīkojuma noteikšanu nosūta ne tikai cietušajam, aizdomās turētajam un apsūdzētajam, bet, līdzīgi kā Vācijā, policijas struktūrvienībai pēc cietušā

³⁷ Human rights in Estonia 2010. Annual Report of the Estonian Human Rights Centre, 2011, p.13. Pieejams: <http://humanrights.ee/wp-content/uploads/2011/09/aruanne2010-en-3.pdf> [skatīts 08.08.2012.].

³⁸ Skat. Suzan van der Aa . Protection Orders in the European Member States: Where Do We Stand and Where Do We Go from Here, p.190. Piejams: <http://rd.springer.com/static-content/0.4995/pdf/805/art%253A10.1007%252Fs10610-011-9167-6.pdf?token=1344343075893--f351a1b7ddcbd42a6ae1bae8a73021aedf8392c263b17cb11bc72c0d257ee476689c37211c6a9896ebe63855067ed3e0b7cddb179c7a8df5210a2a3de9e6b897&doi=10.1007/s10610-011-9167-6&contentType=article> [skatīts 08.07.2012.].

dzīvesvietas.³⁹ Tiesa un izmeklēšanas tiesnesis nosūta to arī citām personas, kuras aizsardzības rīkojums var skart. Līdzīgi ir arī civilprocesā. *De jure* kontrole ir noteikta, tomēr *de facto* tās efektivitāti nodrošināt ir apgrūtināši. Privātpersonām ir grūti pierādīt, ka otra persona ir pārkāpusi tiesas noteiktos aizliegumus. Pārkāpuma brīdī ir apgrūtināši nekavējoši paziņot policijai un šādiem pārkāpumiem reti ir paliekoši pierādījumi. ^{Risinājums varētu būt} elektroniskā uzraudzība (ar GPS tehnoloģijas palīdzību).⁴⁰ Salīdzinājumā, ASV un Spānijā tie ar šādu mērķi ieviesti, savukārt Norvēģijā,⁴¹ Zviedrijā un Portugālē tie tiek testēti. Igaunijas Tieslietu ministrijas izrēķinājusi, ka šādas tehnoloģijas izmantošana 50 gadījumos gadā izmaksātu 133,000 eiro, kā arī tos nevar izmantot, lai novērstu telefona zvanus, teksta ziņas un citas līdzīgas komunikācijas formas, kas šodien Igaunijā ir vienas no visplašāk izmantotajām. No 2006. gada līdz 2012. gadam aizsardzības rīkojums noteikts 112 reizes; konstatēti 102 pārkāpuma gadījumi. Lielāko daļu pārkāpumus veica vienas un tās pašas personas. Piemēram, 2010. gadā 90 % pārkāpumu veica tikai divas personas, savukārt 2011. gadā 70 % pārkāpumus veica 4 personas.⁴²

Ja Austrijā policija ir noteikusi aizsardzības rīkojumu, tad tā pēc 3 dienām pēc savas iniciatīvas pārbauda situāciju ar pasargāto un vainīgo personu. Pārkāpuma gadījumā personu soda ar naudas sodu vai pat arestu.⁴³

1.9. Preventīvo piespiedu līdzekļu pārkāpšanas vai nepildīšanas sekas

Krimināllikumā iekļauta speciāla tiesību norma, kura paredz kriminālatbildību par aizsardzības rīkojuma (*restraining order* – angļu val.) pārkāpšanu. Likuma 331². pants nosaka, ka 1) par aizsardzības rīkojuma, ko izdevusi tiesa, pārkāpšanu, ja tā rezultātā radīti draudi personas dzīvībai, veselībai vai īpašumam, vai 2) ja aizsardzības rīkojums atkārtoti pārkāpts, tad persona saucama pie kriminālatbildības un sodāma ar naudas sodu⁴⁴ (*pecuniary punishment* – angļu val.) vai arī ar ieslodzījumu līdz vienam gadam.

Tomēr Krimināllikumā nav noteikta atbildība par kriminālprocesā pieņemtā pagaidu aizsardzības rīkojuma (*temporary restraining order* – angļu val.) pārkāpšanu. Krimināllikuma 331². pants piemērojams tikai par tiesas noteikto aizsardzības rīkojumu (*restraining order* – angļu val.).

³⁹ Domestic violence: your rights. Protection provided by the police, criminal law, and civil law. Bigkordinierung, Berlin, 2010. - p.16.

⁴⁰ Apaļā galda diskusija 2012. gada 17. maijā Igaunijas Republikas Valsts prokuratūrā.

⁴¹ Action Plan against Domestic Violence 2008-2011. Turning point. Norwegian Ministry of Justice and the Police, p.8. Pieejams: http://www.krisenser.com/english/Vendepunkt_eng.pdf [skatīts 07.08.2012.].

⁴² Tammik O. Ministry Considers GPS Trackers for Restraining Orders. Pieejams: <http://news.err.ee/society/8329aef0-c164-4974-9df8-eade15208878/> [skatīts 07.08.2012.].

⁴³ Violence against women: Good practices in combating and eliminating violence against women. UN Division for the Advancement of Women. Vienna, 2005. - p.8. Pieejams: <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw-gp-2005/docs/experts/logar.dv.pdf> [skatīts 07.08.2012.].

⁴⁴ Skat. Igaunijas Krimināllikuma 44. par naudas sodu.

Šādā situācijā cietušajam zūd motivācija lūgt noteikt preventīvos piespiedu līdzekļus un vainīgajam nav baiļu to pārkāpt, līdz ar to nav efektīva mehānisma, kā atturēt vainīgo personu no atkārtota pārkāpuma un vēlmes ietekmēt cietušo.⁴⁵

Savukārt, ja persona neizpilda policijas tiesisku rīkojumu par preventīvajiem piespiedu līdzekļiem, tad atbilstoši Krimināllikuma 276. pantam persona ir krimināli sodāma ar soda naudu līdz 200 soda naudas (*fine*- angļu val.) vienībām vai ar arestu.⁴⁶

Arī Vācijā par pārkāpumu jāmaksā naudas sods vai atsevišķos gadījumos var noteikt ieslodzījumu.⁴⁷

1.10. Preventīvo piespiedu līdzekļu ieviešanas soļi un pasākumi

Igaunijā, lai nodrošinātu šī tiesību institūta ieviešanu, tika veikti vairāku iepriekš minēto normatīvo aktu grozījumi. Igaunija kopā ar visu civiltiesību tiesisko regulējumu pārņēma šo tiesību institūtu no Vācijas. Varētu teikt, ka pat bezierunīgi. Ar to ir izskaidrojams apstāklis, ka Igaunijā par konkrēto jautājumu nav pilnībā izstrādāta tiesību doktrīna un nav izveidojusies stabila un plaša tiesu prakse. No visiem preventīvo piespiedu līdzekļu veidiem visbiežāk tiesa pieņem lēmumu par aizliegumu sazināties.⁴⁸

1.11. Preventīvo piespiedu līdzekļu institūta ieviešanas un piemērošanas problēmas

Viena no galvenajām problēmām ir tā, ka Igaunija tiesisko regulējumu pārņēma no citām valstīm, pirms tam neizstrādājot visaptverošu preventīvo piespiedu līdzekļu institūta analīzi.

Igaunijā joprojām nav izstrādāta plaša šī institūta teorētiskā doktrīna un sabiedrībā ir informācijas trūkums. Privātpersonas nespēj nodrošināt pietiekamu daudzumu pierādījumu, lai tiesa varētu piemērot aizsardzības rīkojumu pret kādu no personām, kas apdraud vai reāli grasās apdraudēt citu personu.⁴⁹

Arī tiesām nav skaidrs, kāda ir minimālā robeža pierādījumiem, lai piemērotu aizsardzības rīkojumu, un ar ko atšķiras šis standarts civilprocesā un kriminālprocesā. To neļauj konstatēt arī no prakses, jo šāda veida lietu ir salīdzinoši maz. Tallinas sieviešu krīzes centra pārstāves norādīja,⁵⁰ ka Igaunijā pastāvošā kārtība attiecībā uz tuvošanās aizliegumu, ko var izdot tiesa, ir uzskatāma par

⁴⁵ Human rights in Estonia 2010. Annual Report of the Estonian Human Rights Centre, 2011, p.13. Pieejams: <http://humanrights.ee/wp-content/uploads/2011/09/aruanne2010-en-3.pdf> [skatīts 08.08.2012.].

⁴⁶ Skat. Igaunijas Krimināllikuma 47. un 48. pantu par soda naudu un arestu.

⁴⁷ Domestic violence: your rights. Protection provided by the police, criminal law, and civil law. Bigkordinierung, Berlin, 2010. - p.16

⁴⁸ Apaļā galda diskusija 2012. gada 17. maijā Igaunijas Republikas Valsts prokuratūrā.

⁴⁹ Apaļā galda diskusija 2012. gada 17. maijā Igaunijas Republikas Valsts prokuratūrā.

⁵⁰ Apaļā galda diskusija 2012. gada 18. maijā Tallinas sieviešu krīzes centrā.

neveiksmīgu, jo saskaņā ar likumu, cietušai personai ir pienākums iesniegt tiesā pierādījumus, bet nereti to izdarīt ir ļoti apgrūtināši vai pat neiespējami, it sevišķi gadījumos, ja strīds ir starp vienā mājsaimniecībā dzīvojošām personām. Prakse liecina, ka aptuveni 50% no visām sieviešu patversmes klientēm labprāt izmantotu tuvošanās aizliegumu, prasītu to tiesai. Tomēr šādu aizsardzības līdzekli vieglāk ir izmantot krimināllietu gadījumos, bet civiltiesiskā kārtībā tam grūti nodrošināt pietiekamus pierādījumus.

Šobrīd tiek plānots veidot sociāla rakstura informējošas reklāmas kampaņas, lai vairāk informētu cilvēkus, par šādu iespēju pasargāt sevi no turpmāka kaitējuma vai apdraudējuma.⁵¹ Sabiedrībā nav pietiekamas izpratnes par aizsardzības rīkojuma iespējām, un cilvēku cerības par tā ietekmi neatbilst realitātei. Cietušie arī atsakās izmantot šo juridisko mehānismu līdzjūtības, samierināšanās, sociālu un finansiālu faktoru, kā arī baiļu dēļ.⁵²

Turklāt jāņem vērā, ka ar aizsardzības rīkojumu nosaka juridisku režīmu divu vai vairāku personu attiecībās. Svarīgi ir arī nodrošināt to reālu ievērošanu un nodrošināt pasākumus šī konflikta cēloņu novēršanai. Ne visām personām juridisks aizliegums ir pietiekams pamats ierobežot savu uzvedību.

⁵¹ Apaļā galda diskusija 2012. gada 17. maijā Igaunijas Republikas Valsts prokuratūrā.

⁵²Ministry of Justice (2009) Lahenemiskeelu kasutamine kriminaalmenetluses [Use of restraining orders in criminal proceedings]. Available at: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52532/L%E4henemiskeelu+kasutamine+kriminaalmenetluses.pdf>

2. Somijas tiesiskā regulējuma analīze

Sadaļā analizēts Somijas tiesiskais regulējums attiecībā uz preventīvo piespiedu līdzekļu piemērošanas kārtību un problēmām praksē. Somijā preventīvo piespiedu līdzekļu piemērošanas kārtību regulē speciāls likums „Likums par aizsardzības rīkojumiem” (*Act on Restraining order*)⁵³ – angļu val.). Likums stājās spēkā 1999.gada 1.janvārī un dod iespēju apturēt likumpārkāpēja prettiesisko un bīstamo rīcību pirms tā sasniegusi kritisko robežu un kļuvusi par noziegumu. Saskaņā ar likumu, atbildīgās valsts institūcijas, izvērtējot lietas apstākļus, izdot lēmumu, ar kuru likumpārkāpējam tiek uzlikti kādi īpaši aizliegumi vai pienākumi, tādējādi pasargājot cietušos no turpmākiem vardarbības gadījumiem.

Somijā aizsardzības rīkojums nav uzskatāms nedz par lēmuma veidu kriminālprocesā, nedz civilprocesā, bet ir savdabīgs starpdisciplinārs instruments un tā piemērošanas kārtību regulē īpašs likums, kurš nav iekļaujams nedz krimināltiesību, nedz civiltiesību blokā.⁵⁴

Sākotnējā likuma versija paredzēja trīs dažādus aizsardzības rīkojuma veidus – netuvošanās rīkojums, pagaidu netuvošanās rīkojums un paplašinātais netuvošanās rīkojums. Laika gaitā, piemērojot likuma normas, radās nepieciešamība pēc jauna, īpaša rīkojuma veida un 2004.gadā likums tika papildināts ar izlikšanas rīkojumu. Šis rīkojuma veids ir atšķirīgs no likumā iepriekš esošiem rīkojumiem, jo, piemērojot šo rīkojumu, likumpārkāpējs tiek izlikts no īpašuma, kurā dzīvo kopā ar apdraudēto personu, neskatoties uz īpašuma tiesību faktu. Kā to norāda Somijas eksperti, viens no iemesliem izlikšanas rīkojuma iekļaušanai likumā bija vajadzība pēc efektīva līdzekļa sieviešu, bērnu un veco cilvēku aizsardzībai pret vardarbību ģimenē (attiecībās).⁵⁵

Izvērtējot pieejamos dokumentus, jāsecina, ka likuma mērķis ir radīt efektīvus un samērā viegli piemērojamus noziedzības prevencijas instrumentus, gadījumos, ja kāda konkrēta persona apdraud citas personas dzīvību, veselību, brīvības vai privātumu. Līdzīgi kā Igaunijā, arī Somijā aizsardzības rīkojums ir individuāls aizsardzības mehānisms un to var piemērot tikai gadījumos, ja kāda konkrēta persona aizskar kādas citas konkrētas personas tiesības.

Kā to norāda Somijas eksperti⁵⁶, izstrādājot likumu, ir svarīgi gan nodrošināt valsts amatpersonu iespējas kontrolēt aizsardzības rīkojuma izpildi, gan piedāvāt iesaistītām pusēm līdzekļus, kas mazinātu prettiesisko uzvedību turpmāk un sniegtu morālu atbalstu no vardarbības cietušajiem. Diemžēl jākonstatē, ka Somijā prevenciju nodrošinošās normas neiet kopsakarā ar

⁵³ Act on Restraining Orders. Entered into force 1 January, 1999. Pieejams:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1998/en19980898.pdf> [skatīts 08.08.2012.]

⁵⁴ Van der Aa S. Protection Orders in the European Member States: Where Do We Stand and Where Do We Go from Here? 8.lpp. Pieejams: <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=122116> [skatīts 07.08.2012.]

⁵⁵ Rantala K. The problem of using rights as a means to advocate legal reforms: the example of the domestic exclusion order. Paper presented at 9th Conference of the European Sociological Association, Lisbon, 2-5.09, 2009, 2 lpp

⁵⁶ Apaļā galda diskusija, 2012.gada 6.jūnijā Somijas Tieslietu ministrijā

īpašām programmām, kuru mērķis būtu tieši iedarboties uz likumpārkāpēja uzvedību, mainot to, un sniedzot efektīvu atbalstu vardarbībā cietušajiem.

Somijas pieredze apstiprina faktu, ka likumā ietvertie aizsardzības instrumenti ir jāsabalansē ar citiem prevencijas līdzekļiem, piemēram, īpašām apmācībām vai ārstēšanās programmām vardarbību veicējiem, kā arī rehabilitācijas programmām vardarbībā cietušajiem. Somijas praksē konstatējami gadījumi, kad aizsardzības rīkojuma piemērošana nerisināja problēmu, bet veicināja problēmas uzplaiksnījumu⁵⁷.

2.1. Aizsardzības rīkojuma veidi

Kā jau konstatēts iepriekš, likums paredz četrus aizsardzības rīkojuma veidus - netuvošanās rīkojums, pagaidu rīkojums, paplašinātais netuvošanās rīkojums un izlikšanas rīkojums.

2.1.1. Netuvošanās rīkojums

Likums paredz iespēju izdot t.s. netuvošanās rīkojumu (*restraining order* – angļu val.). Šis ir viens no izplatītākajiem aizsardzības rīkojuma veidiem un piemērojams gadījumā, ja likumpārkāpēja prettiesisko rīcību ir iespējams apturēt, aizliedzot personai sazināties ar apdraudēto personu. Saskaņā ar likuma 2.panta pirmo daļu netuvošanās rīkojums var tikt izdots, ja pastāv pamatotas šaubas par to, ka persona var aizskart kādas citas personas dzīvību, veselību, brīvības vai privātumu vai jebkādi citādi bīstami traucēt kādu citu personu.

Netuvošanās rīkojums nosaka likumpārkāpējam ierobežojumus satīkties vai jebkādi citādi kontaktēties ar personu, kura ar šo rīkojumu ir aizsargāta. Tāpat likumpārkāpējam, ir aizliegts izsekot vai novērot aizsargāto personu⁵⁸. Šobrīd Somijā notiek diskusija par to, vai personas izsekošana (*stalking*) nebūtu atzīstama par īpašu nozieguma veidu un tādejādi izņemama no aizsardzības rīkojuma darbības lauka.

Netuvošanās rīkojums var tikt izdots uz termiņu — līdz vienam gadam, taču, pastāvot būtiskiem apstākļiem, ir iespēja pagarināt rīkojuma darbības termiņu līdz diviem gadiem.

2.1.2. Pagaidu rīkojums

Pagaidu rīkojums (*temporary restraining order* – angļu val.) ir rīkojums, ko izdod uz īsu periodu, reaģējot uz kādu notikumu nekavējoties. Rīkojums stājas spēkā ar tā izdošanas brīdi un

⁵⁷ Aut.piez. Piemēram, sieviete tika nogalināta pēc tam, kad vardarbīgais vīrs saņēma uzaicinājumu doties uz tiesu, kur tiks skatīts jautājums par aizsardzības rīkojuma izdošanu. Skatīt: Rantala K. The problem of using rights as a means to advocate legal reforms: the example of the domestic exclusion order. Paper presented at 9th Conference of the European Sociological Association, Lisbon, 2-5.09, 2009, 6 lpp

⁵⁸ Act on Restraining Orders. 3.panta pirmā daļa, Entered into force 1 January, 1999. Pieejams: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1998/en19980898.pdf> [08.08.2012.]

tam ir īss darbības termiņš – līdz lieta tiek izskatīta tiesā. Izvērtējot rīkojuma dabu, jāsecina, ka šo rīkojumu var raksturot kā ārkārtas līdzekli efektīvai un ātrai personu aizsardzībai gadījumā, ja nav iespēja vērsties tiesā un sagaidīt tiesas izdoto aizsardzības rīkojumu. Pagaidu rīkojuma saturs var būt gan tāds, kas nosaka aizliegumu likumpārkāpējam sazināties ar apdraudēto personu, gan nekavējoties atstāt kopīgo mājvietu.

Pagaidu rīkojumu izdod amatpersona, kurai ir tiesības pieņemt lēmumu par arestu, kā arī rajonu/pilsētu tiesa.⁵⁹ Somijas eksperti norādīja, ka parasti terminēto aizsardzības rīkojumu pieņem atbilstošā policijas amatpersona, nereti prokuratūra un tikai ļoti retos gadījumos – tiesa.

Atbildīgā amatpersona izdod pagaidu rīkojumu, ja ir būtiska un steidzīga vajadzība aizsargāt kādu personu, neatkarīgi no tā vai policijas redzeslokā ir nonācis vardarbības gadījums, vai apdraudētā persona vērusies ar šādu lūgumu policijā pati.⁶⁰ Kā to norādīja Somijas eksperti, parasti apdraudētās personas pašas vērsas policijā un tikai ļoti retos gadījumos policija pati *ex officio* izdod pagaidu netuvošanās rīkojumu, reaģējot uz notikumu.

Kā tas konstatēts praksē, laika posmā no 2005.gada līdz 2006.gadam puse no pagaidu rīkojumiem, kurus izdeva policijas amatpersonas, nevainagojās ar parasto vai izlikšanas rīkojumu⁶¹ un lietas tika izbeigtas.

2.1.3. Paplašinātais netuvošanās rīkojums

Paplašinātais netuvošanās rīkojums ir netuvošanās rīkojuma īpašā forma un to piemēro tādos gadījumos, ja netuvošanās rīkojums nerasniegs mērķi, proti, vienkāršs tuvošanās aizliegums nebūs pietiekami efektīvs. Šādos gadījumos tiesa, kas izskata lietu, var rīkojumā noteikt, ka personai, kura veic prettiesisko rīcību, ir aizliegts ne tikai sazināties vai jebkādi citādi kontaktēties ar apdraudēto personu, bet arī - atrasties apdraudētās personas mājokļa, darba vietas vai brīvdienu māju tuvumā, vai jebkurā citā vietā, kurā uzturas aizsargātā persona.

Šis rīkojuma veids atšķiras no izlikšanas rīkojuma, jo pēdējo piemēro gadījumos, ja abas puses dzīvo vienā mājoklī, savukārt, paplašinātais netuvošanās rīkojums tiek piemērots gadījumos, ja mājoklis pusēm nav viens, vai likumpārkāpējs aizskar kādu citu, ne kopējās mājsaimniecības, cilvēku.

Paplašināto netuvošanās rīkojumu izdot, pamatojoties uz nosacījumiem un noteikumiem, kas attiecas uz parasto netuvošanās rīkojumu.

⁵⁹ Act on Restraining Orders. 11.panta pirmā daļa, Entered into force 1 January, 1999. Pieejams: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1998/en19980898.pdf> 08.08.2012.]

⁶⁰ Act on Restraining Orders. 11.panta otrā daļa. Entered into force 1 January, 1999. Pieejams: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1998/en19980898.pdf> 08.08.2012.]

⁶¹ Apaļā galda diskusija, 2012.gada 7.jūnijā Somijas Tieslietu ministrijā

2.1.4. Izlikšanas rīkojums

Izlikšanas rīkojums ir specifisks aizsardzības rīkojuma veids un to piemēro tikai gadījumos, ja likumpārkāpējs veic darbības, kas būtiski apdraud kopējā mājstāvēībā dzīvojošo personu dzīvību, veselību vai brīvību. Saskaņā ar šo rīkojumu likumpārkāpējam ir jāatstāj kopīgā dzīvesvieta (jeb mājvieta), neatkarīgi no tā, kam pieder īpašuma tiesības uz šo mājvietu.

Atšķirībā no citiem aizsardzības rīkojuma veidiem, izdodot izlikšanas rīkojumu (arī pagaidu izlikšanas rīkojumu), tiesa būtisku nozīmi pievērš gan likumpārkāpēja uzvedības izvērtējumam, tai skaitā izvērtējot likumpārkāpēja iepriekšējo sodāmību vai jebkādu citu pretlikumīgas darbības esamības faktu, gan konstatē likumpārkāpēja veikto darbību augsto bīstamības pakāpi. Gadījumā, ja iepriekš minētie nosacījumi nav konstatēti, tiesa lemj par cita aizsardzības līdzekļa piemērošanu.

Kā jau tas minēts iepriekš, šāds rīkojuma veids tika izveidots tikai 2004.gadā un stājās spēkā 2005.gada sākumā. Šis ir īpašs rīkojuma veids un tā piemērošana prasa ļoti lielu vērību, ņemot vērā faktu, ka, pirmkārt, ar tā izdošanu aizskar būtiskas personas tiesības, tiesības uz īpašumu, kas ietver sevī tiesības – lietot savu īpašumu, otrkārt, likumpārkāpējs nonāk uz ielas, kas nereti var radīt pretējas sekas – persona kļūst vēl agresīvāka un var veikt vēl kādus citus noziegumus gan pret apdraudēto personu, gan pret citiem.

Izdodot izlikšanas rīkojumu, nekādi netiek skartas īpašumtiesības un juridiski īpašnieks mājoklim turpina būt tas pats.

Atšķirībā no netuvošanās rīkojuma vai paplašinātā netuvošanās rīkojuma, šo rīkojumu var izdot uz laiku - līdz trīs mēnešiem.

2.2. Aizsardzības rīkojuma izdošanas kārtība

Aizsardzības rīkojumus izdod vispārējās jurisdikcijas rajonu/pilsētu tiesa, izskatot lietu viena tiesneša sastāvā.⁶²

Tiesas piekritība tiek noteikta saskaņā ar aizsargātās personas domicila principu, proti., lieta ir piekritīga tai tiesai, kuras teritorijā aizsargātā persona ir jāaizsargā – vai tā būtu dzīvesvieta vai darba vieta, vai jebkura cita atrašanās vieta. Kā to atzina Somijas eksperti, parasti lietas, kas nonākušas tiesā, izskata tiesneši, kas skata krimināllietas. Likums paredz, ka gadījumā, ja pret likumpārkāpēju ir ierosināts kriminālprocess, aizsardzības rīkojumu var izdot tā tiesa, kas skata krimināllietu⁶³. Aizsardzības rīkojuma izdošanu var lūgt :

- 1) persona, kura jūtas apdraudēta;

⁶² Act on Restraining Orders. 4.pants. Entered into force 1 January, 1999. Pieejams: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1998/en19980898.pdf> [08.08.2012.]

⁶³ Act on Restraining Orders. 4.panta otrā daļa. Entered into force 1 January, 1999. Pieejams: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1998/en19980898.pdf> [08.08.2012.]

- 2) policija;
- 3) sociālais dienests;
- 4) prokuratūra.

Pieteikumu ar lūgumu izdot aizsardzības rīkojumu var iesniegt gan mutvārdos, gan rakstveidā. Somijā nav noteikta maksa par pieteikumu iesniegšanu, taču pusēm ir jāsedz visi izdevumi, kas var rasties saistībā ar aizsardzības rīkojumu (piemēram, jurista izdevumus). Lai gan likums nenosaka pieteicēja lūguma formu vai obligātās lūguma sastāvdaļas, kā to norāda eksperti, iesniedzot lūgumu par aizsardzības rīkojumu tiesā vai vēršoties policijā un/vai prokuratūrā, iesniedzējam ir jānorāda šāda informācija:

- kāds apdraudējums personai tiek nodarīts vai kādas tiesības pārkāptas;
- kas ir tā persona, kas apdraud vai pārkāpj tiesības;
- cik bieži vardarbība vai apdraudējums notiek; ja tas ir ilgstošs pārkāpums, kad tas sācies;
- kas ir liecinieki vai kādus pierādījumus var iesniegt.⁶⁴

Aizsardzības rīkojuma lietas tiesā tiek izskatītas nekavējoties, ņemot vērā to specifisko dabu. Tiesa, saņemot lūgumu par aizsardzības rīkojumu, informē gan likumpārkāpēju, gan to personu, kuru rīkojums aizsargās. Tiesas pienākums ir uzklaut abas puses, taču likumpārkāpēja neierašanās uz tiesas sēdi nav iemesls lietu neizskatīt un rīkojumu neizdot. Tiesai, protams, pastāv iespēja atlikt tiesas sēdi, gadījumā, ja personas, uz kuru attieksies aizsardzības rīkojums, dalība tiesas sēdē ir ļoti būtiska. Kā to norādīja Somijas eksperti, tiesa lūgumu par aizsardzības rīkojuma uzsāk izskatīt divu nedēļu laikā un lietu pabeidz - vidēji divu mēnešu laikā.

Aizsardzības rīkojuma lietu izskatīšanas process krasi atšķiras no t.s. parasto lietu izskatīšanas kārtības, jo šeit tiek piemērots objektīvās izmeklēšanas princips, kas nav raksturīgs vispārējās jurisdikcijas tiesām. Saskaņā ar likumu tiesnesis darbojas kā aktīvs procesa dalībnieks, tai skaitā, pats pēc savas iniciatīvas iegūst nepieciešamo informāciju un pierādījumus, ja ir tāda nepieciešamība.

Aizsardzības rīkojums stājas spēkā, līdz ko tiesa to ir izdevusi un tā darbība netiek apturēta arī gadījumā, ja ir iesniegta apelācijas sūdzība.

Likumā ir noteikts, ka tiesas pienākums ir informēt lietas dalībniekus par izdoto aizsardzības rīkojumu, it sevišķi gadījumos, ja puses lietas izskatīšanā tiesā nav piedalījušas⁶⁵.

⁶⁴ Brošūra par aizsardzības rīkojuma izdošanas noteikumiem. Pieejama : <http://www.om.fi/en/Etusivu/Julkaisut/Esitteet/Lahestymiskielto/Mitenlahestymiskieltoahaetaan> [skatīts 16.08.2012]

⁶⁵ Act on Restraining Orders. 9.pants. Entered into force 1 January, 1999. Pieejams: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1998/en19980898.pdf> [skatīts 08.08.2012.]

2.3. Pagaidu rīkojuma izdošanas kārtība

Pagaidu rīkojumu var izdot gan rajonu/pilsētu tiesa, kā arī policija un prokuratūra⁶⁶, pamatojoties uz apdraudētās personas lūgumu vai pēc savas iniciatīvas, ja pastāv pamatotas bažas par apdraudētās personas dzīvību vai veselību. Kā to norādīja Somijas eksperti, parasti pagaidu rīkojumus izdod policijas amatpersona un ļoti retos gadījumos – tiesa, jo pārsvarā apdraudētās personas vēršas policijā un ziņo par apdraudējumu. Tāpat Somijas eksperti atzina, ka apdraudētās personas uzskata, ka vieglāk aizsardzības procesu ir uzsākt ar policijas starpniecību, nevis pašām vērsties tiesā.

Likums nosaka, ka pirms pagaidu rīkojums ir izdots, atbildīgai amatpersonai (vai tiesai) ir obligāti jāuzklausā abas iesaistītās puses. Gadījumā, ja persona, uz kuru attieksies rīkojums, nav sasniedzama vai atrodama, rīkojums var tikt izdots arī bez personas uzklausīšanas. Taču tas ir izņēmums no vispārējās kārtības.

Pagaidu rīkojums, ko izdod policijas amatpersona vai prokurors, trīs dienu laikā no tā izdošanas dienas jānogādā uz tiesu, lai tiesa to apstiprina. Tiesas pienākums ir septiņu dienu laikā uzsākt izskatīt lietu un pieņemt atbilstošu lēmumu – par atbilstošā aizsardzības rīkojuma izdošanu vai lietas izbeigšanu.⁶⁷

Likumdevējs ir noteicis īpašu kārtību gadījumā, ja tiesā ir saņemts pagaidu izlikšanas rīkojums, ko izdevusi policijas amatpersona vai prokurors. Šādā situācijā tiesas pienākums ir noturēt pirmo tiesas sēdi vienas nedēļas laikā no dienas, kad dokumenti ir nogādāti tiesā⁶⁸. Ja pastāv svarīgs iemesls, tiesa var noteikt citu tiesas sēdes laiku, bet tad tiesai jāizlemj, vai šajā starpperiodā turpina būt spēkā esošais pagaidu izlikšanas rīkojums.

2.4. Aizsardzības rīkojuma saturs

Aizsardzības rīkojums satur šādas obligātās sastāvdaļas:

- iestādes nosaukums, kas izdod rīkojumu;
- lēmuma pieņemšanas datums;
- lūguma par aizsardzības rīkojuma izdošanu iesniedzēja vārds un uzvārds;
- personas dati, kurai tiek piemērots aizsardzības rīkojums un dati personai, kas tiek aizsargāta ar aizsardzības rīkojumu;
- lietas īss apraksts;

⁶⁶ Act on Restraining Orders. 11.panta 1.daļa. Entered into force 1 January, 1999. Pieejams: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1998/en19980898.pdf> [skatīts 08.08.2012.]

⁶⁷ Ibid., 12.panta pirmā daļa.

⁶⁸ Ibid., 12.a panta pirmā daļa

- lēmums un pamatojums;
- noteiktie ierobežojumi⁶⁹.

Tāpat rīkojumā jānorāda īpaši nosacījumi, ja tādi ir (piemēram, tiesības satikties ar bērniem u.tml.) un klauzula par rīkojuma pārkāpšanas sekām. Ja tiek izdots izlikšanas rīkojums, rīkojumā jānorāda adrese tam īpašumam, no kura personai ir jāizvācas, kā arī jāparedz noteikumi par to, kā persona var paņemt savas personīgās lietas. Ja tiesa uzskata par vajadzīgu, rīkojumā var ietvert noteikumus par to, kur persona var saņemt palīdzību gadījumā, ja tai nav citas dzīves vietas⁷⁰.

2.5. Nosacījumi aizsardzības rīkojuma izdošanai

Ņemot vērā aizsardzības rīkojuma īpašo dabu – noziedzības prevencijas instruments, lai pieņemtu lēmumu par aizsardzības rīkojuma izdošanu, ir jābūt pamatotām šaubām par to, ka likumpārkāpējs varētu veikt noziegumu vai radīt būtisku apdraudējumu kādas konkrētas personas dzīvībai, veselībai vai citām brīvībām. Pirms tam nav obligāti jākonstatē fakts, ka kādreiz ir noticis noziegums līdzīgā situācijā, bet, konstatējot šādu apstākli, tas būs pietiekami nopietns pamats aizsardzības rīkojuma izdošanai.

Gadījumā, ja krimināllieta pret likumpārkāpēju ir ierosināta citā sakarā, iegūtie pierādījumi noder, izskatot jautājumu par aizsardzības rīkojuma izdošanu. Pieņemot aizsardzības rīkojumu, tiek izvērtēti šādi apstākļi:

- 1) iesaistīto personu savstarpējā saistība;
- 2) lietas faktiskie apstākļi,
- 3) aizskāruma būtība;
- 4) aizskāruma nozīmīgums;
- 5) aizskāruma atkārtotības fakts – vai aizskārums ir vienreizējs jebšu atkārtojas (cik bieži, kā un kādos apstākļos?)
- 6) iespējamība, ka likumpārkāpējs jebkad atkārtos savu prettiesisko uzvedību attiecībā pret apdraudēto personu.⁷¹

Kā to norādīja Somijas eksperti, sagatavojot izlikšanas rīkojumu, papildus iepriekš minētajiem nosacījumiem, izvērtē vēl arī:

- 1) personu, kas iesaistītas strīdā savstarpējās attiecības, attiecību vēsturi;
- 2) cietušo personu dzīves apstākļus;

⁶⁹ Act on Restraining Orders. 8.panta pirmā daļa. Entered into force 1 January, 1999. Pieejams: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1998/en19980898.pdf> [skatīts 08.08.2012.]

⁷⁰ Ibid., 8.panta trešā daļa.

⁷¹ Act on Restraining Orders. Likuma 2.a. pants. Entered into force 1 January, 1999. Pieejams: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1998/en19980898.pdf> [skatīts 08.08.2012.]

3) likumpārkāpēja personību (iepriekšējo sodāmību, atkarības, sociālo statusu utt.) un citus lietā svarīgus apstākļus.⁷²

Likumdevējs likumā nav ietvēris kādus īpašus nosacījumus attiecībā uz pierādījumiem, kas būtu jāiesniedz, pieprasot aizsardzības rīkojumu vai tiesai, lemjot par aizsardzības rīkojuma izdošanu. Kā to atzīmēja Somijas eksperti, primāri pierādīšanas pienākums gulstas uz lūguma iesniedzēju⁷³. Gadījumā, ja lieta tiek ierosināta pēc valsts iestāžu lūgumu (policijas, sociālā dienesta vai prokuratūras), lietai tiek pievienoti jau visi līdz šim lietā esošie pierādījumi. Izskatot lietu, tiesa (un policija) vērtē lietu, ņemot vērā iesniegtos pierādījumus (paskaidrojumi, iesniegtie materiāli, liecinieku liecības utt.⁷⁴), tādējādi konstatējot apdraudējuma faktu, apdraudējuma atkārtšanās varbūtību, apdraudējuma būtību un nozīmīgumu. Kā tas norādīts iepriekš, papildus jau saņemtiem pierādījumiem, tiesai ir tiesības pašai savākt pierādījumus gadījumos, ja iesniegtie nav pietiekami.

2.6. Pierādījumu apmērs, izdodot aizsardzības rīkojumu

Izvērtējot likuma normas, jāsecina, ka likumdevējs nav noteicis minimālo vai obligāto pierādījumu apmēru, kas būtu nepieciešams, lai tiesa vai atbildīgā amatpersona pieņemtu lēmumu par aizsardzības rīkojuma izdošanu. Tāpat likumdevējs nav noteicis, pie kādiem rādītājiem var konstatēt, ka vardarbības risks ir pietiekami augsts, lai būtu nepieciešams piemērot aizsardzības līdzekļus, norādot tikai to, ka aizsardzības rīkojums ir izdodams, lai novērstu pretlikumīgu darbību, kas vērsta pret konkrētas personas dzīvību, veselību, brīvībām vai personību. Tāpat likumdevējs ir noteicis, ka jāpastāv pamatotām šaubām, ka likumpārkāpējs turpinās prettiesisko darbību pret kādām konkrētām personām⁷⁵. Izņēmums ir konstatējams attiecībā uz izlikšanas rīkojumu, tur likumdevējs ir noteicis, ka jākonstatē likumpārkāpēja veikto darbību augstā bīstamības pakāpe un būtisks apdraudējums apdraudētās personas (vai vairāku) dzīvībai, veselībai vai citām brīvībām.

Tas, vai šaubas ir pamatotas vai nav, izriet no iesniegtajiem pierādījumiem un konkrētā situācijas izvērtējuma. Kā to atzīmē Somijas eksperti, ņemot vērā aizsardzības rīkojuma īpašo starpdisciplināro raksturu, nav piemērojami tie nosacījumi un izvērtējumi, kādi būtu gadījumā, ja

⁷² Apaļā galda diskusija, 2012.gada 6.jūnijs, Somijas Tieslietu ministrijā

⁷³ Apaļā galda diskusija, 2012.gada 6.jūnijs, Somijas Tieslietu ministrijā

⁷⁴ Brošūra par aizsardzības rīkojuma izdošanas noteikumiem. Pieejama:

<http://www.om.fi/en/Etusivu/Julkaisut/Esitteet/Lahestymiskielto/Mitenlahestymiskieltoahaetaan> [skatīta 20.08.2012]

⁷⁵ Act on Restraining Orders. 2.panta pirmā daļa. Entered into force 1 January, 1999. Pieejams:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1998/en19980898.pdf> [skatīts 08.08.2012.]

būtu izdarīts noziegums un lietā netiek pieprasīti tik daudz pierādījumu, kā kriminālprocesā.⁷⁶ Kā tipiskie pierādījumi tiek minēti ārsta izziņas, liecinieku liecības, draudu vēstules u.tml.⁷⁷

2.7. Aizsardzības rīkojuma pārsūdzēšanas kārtība

Aizsardzības rīkojumi (izņemot pagaidu aizsardzības rīkojumi) ir pārsūdzami apelācijas tiesu instancē. Likumdevējs nav noteicis termiņu, cik ilgā laikā apelācijas sūdzība jāiesniedz un kāds ir sūdzības apmērs vai forma, līdz ar to piemērojami vispārējie noteikumi attiecībā uz lēmuma pārsūdzēšanu kriminālprocesā – 30 dienu laikā no lēmuma izdošanas dienas.⁷⁸

2.8. Aizsardzības rīkojuma pārkāpšanas vai nepildīšanas sekas

Saskaņā ar likuma 17.pantu, ja persona, kurai izdots aizsardzības rīkojums, pārkāpj rīkojumā ietvertos noteikumus, tās darbība var tikt kvalificēta kā noziegums un persona sodīta saskaņā ar Krimināllikumu. Krimināllikums paredz sodu – cietumsods līdz vienam gadam. Kā to rāda prakse, apmēram 30% gadījumu aizsardzības rīkojumi tiek pārkāpti un personas tiek sodītas ar brīvības atņemšanu.⁷⁹ Kā to atzina Somijas eksperti, parasti likumpārkāpējam nav tikai problēmas ar aizsardzības rīkojuma ievērošanu, bet likumpārkāpējam jau ir bijušas vai ir problēmas ar likumu ievērošanu vispār, kā arī nereti tas viss ir saistīts ar citiem antisociāliem aspektiem – alkohola un narkotiku atkarībām, bezdarbu, psihiskām saslimšanām, depresiju utt.

2.9. Aizsardzības rīkojuma izpildes kontroles kārtība

Normatīvajos aktos nav atrunāti obligāti kontroles pasākumi, kas būtu jāveic valsts iestādēm, lai secinātu, vai aizsardzības rīkojumā minētā persona ievēro noteiktos ierobežojumus. Kā to atzīmēja Somijas eksperti, aizsardzības rīkojuma izpildi vislabāk var nokontrolēt apdraudētā persona un gadījumos, ja pārkāpums ir noticis, nekavējoties ziņot policijai vai nodrošināties ar pierādījumiem un pašai doties uz tiesu. Policija pati nezvana un neinteresējās par aizsardzības rīkojuma ievērošanu, tā reaģē tikai uz notikumu.⁸⁰

⁷⁶ Apaļā galda diskusija Helsinkos, 2012.gada 6.jūnijs

⁷⁷ Informatīvs materiāls par aizsardzības līdzekļa piemērošanas kārtību. Pieejams: [http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/ExternalFiles/restrainingorder_2009/\\$file/restrainingorder_2009.pdf](http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/ExternalFiles/restrainingorder_2009/$file/restrainingorder_2009.pdf), 3.lpp [skatīts 20.08.2012]

⁷⁸ Judicial system in Finland. Appeals. Pieejams: <http://www.oikeus.fi/17305.htm> [skatīts 20.08.2012.]

⁷⁹ Apaļā galda diskusija 2012.gada 6.jūnijs, Somijas Tieslietu ministrijā

⁸⁰ Apaļā galda diskusija, 2012.gada 6.jūnijs, Somijas Tieslietu ministrijā

2.10. Aizsardzības rīkojuma piemērošanas prakse Somijā un identificētās problēmas

Kā to norādīja Somijas eksperti, vidēji gadā tiek izdoti apmēram 1500 aizsardzības rīkojumi⁸¹ un tā ir apmēram puse no pieteikumiem, kas tiek iesniegti tiesās⁸². Pirmo divu gadu laikā, kopš likumā tika ieviests izlikšanas rīkojums (2005-2006), tika izdoti 368 izlikšanas rīkojumi. 166 gadījumos rīkojumi bija kā turpinājums policijas izdotajiem pagaidu izlikšanas rīkojumiem⁸³. Kā jau iepriekš konstatēts, viena trešdaļa no aizsardzības rīkojumiem tiek pārkāpti un personas saņem reālu cietumsodu.

Pētījumā, ko veica Somijas eksperti par izlikšanas rīkojuma ieviešanas gaitu, konstatēts, ka personas, kuras tiek izliktas no kopīgās mājvietas atbilst šādam raksturojumam: 99% no tiem ir vīrieši, 92% no tiem ir Somijas izcelsme, vidējais vecums – 43 gadi un pārstāv zemāko sociālo slāni. Eksperti konstatējuši, ka lielākai daļai likumpārkāpēju ir alkohola atkarības problēmas, garīgās veselības traucējumi un iepriekšēja kriminālā sodāmība.⁸⁴

Uzklausot Somijas ekspertu pieredzi, tika identificētas šādas problēmas:

- Somijā nevar izdot aizsardzības rīkojumu, ja netiek apdraudēta konkrēta persona, bet sabiedrība kopumā.

Kā to norādīja Somijas eksperti, gadījumos, ja persona traucē sabiedrības mieru vai veic prettiesiskas darbības publiskā vietā/veidā (tādejādi neradot tiešus draudus kādai konkrētai personai, bet sabiedrībai kopumā), attiecībā uz šo personu nevar tikt izdots aizsardzības rīkojums, bet šādas darbības jā kvalificē kā administratīvais pārkāpums vai noziedzīgais nodarījums.

⁸¹ Turpat.

⁸² *Less than half of restraining order applications are granted. Pieejams:*

<http://www.helsinkitimes.fi/news/index.php/finland/finland-news/domestic/1963-ts-less-than-half-of-restraining-order-applications-are-granted> [skatīts 24.08.2012.]

⁸³ Rantala K., Smolej M., Leppälä J. and Jokinen A. On a slippery slope – an assessment of an eviction and barring order. Summary. Pieejams:

<http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURIpptype=BlobServer&SSURIconter=Default&SSURIsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline:%20filename=Summary.pdf&SSURIsscont ext=Satellite%20Server&blobwhere=1225117282962&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf> [skatīts 20.08.2012.]

⁸⁴ Rantala K., Smolej M., Leppälä J. and Jokinen A. On a slippery slope – an assessment of an eviction and barring order. Summary. Pieejams:

<http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURIpptype=BlobServer&SSURIconter=Default&SSURIsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline:%20filename=Summary.pdf&SSURIsscont ext=Satellite%20Server&blobwhere=1225117282962&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf> [skatīts 20.08.2012.]

- **Lūgumu izdot rīkojumu nevar iesniegt nevalstiskās organizācijas vai trešās personas.**

Tiekoties ar Somijas nevalstisko organizāciju „Mātes un bērna federācija” (*The Federation of Mother and Child* – angļu val.), tās pārstāve Sari Laaksonen norādīja, ka gadījumā, ja apdraudētā persona pati nevēršas tiesā vai policijā, un policijas redzeslokā konflikts nav nonācis, nedz nevalstiskās organizācijas, nedz citi ģimenes locekļi nevar vērsties tiesā ar lūgumu par aizsardzības rīkojuma izdošanu.⁸⁵ Šīs iespējas trūkums ļoti apgrūtina cietušo tiesību efektīvu aizsardzību, jo nereti cietušie meklē palīdzību kādā nevalstiskā organizācijā, bet ir pārāk iebiedēti, lai dotos uz tiesu vai policiju. Un gadījumos, ja strīdā ir iesaistīts nepilngadīgais, „trešo personu iesaiste” (t.i. nevalstisko organizāciju, radnieku, kaimiņu utt.) būtu īpaši svarīga.

- **Izlikšanas rīkojums rada papildus sekas – izliktai personai nav jaunas dzīvesvietas.**

Saskaņā ar likuma 8.panta trešo daļu tiesa nolēmumā par izlikšanas rīkojuma izdošanu var ietvert informāciju par to, kur izliktā persona var saņemt palīdzību jaunas mājvietas atrašanai, taču likums neuzliek par pienākumu valstij (vai pašvaldībai) nodrošināt izliktām personām jaunu dzīvesvietu. Kā to norādīja Somijas eksperti, izlikšanas rīkojums nereti var radīt pretēju efektu, likumpārkāpējs nokļūst vēl sliktākos sociālos apstākļos un vardarbība tikai palielinās.⁸⁶ Šis bija viens no kritikas galvenajiem argumentiem, izstrādājot likuma papildinājumus (ietverot likumā izlikšanas rīkojumu), jo, izdodot šādu rīkojumu, netiek risināta problēma tās saknē, bet novērstas iespējamās blaknes. Parasti personas, kas tiek izliktas no savām dzīvesvietām, apmetas pie saviem radniekiem un tikai ļoti retos gadījumos – viesnīcā. Valstij nav pienākums atlīdzināt jebkādas izdevumus, kas saistīti ar izlikšanas rīkojuma radītām sekām, līdz ar to rīkojuma mērķis nereti netiek sasniegts un persona turpina veikt savas prettiesiskās darbības, bet citās telpās un vietā.

- **Praksē nav rasti pietiekami efektīvi risinājumi bērnu tiesību aizsardzībai**

Kā to atzina Somijas eksperti, normatīvajos aktos nav rasti efektīvi risinājumi gadījumos, ja cietušais ir bērns vai strīdā iesaistīts bērns. Parasti tas rodas situācijās, kad tiek pieņemts izlikšanas rīkojums un vīrietis tiek izliktas no savas dzīvesvietas, kurā pirms tam dzīvoja kopā ar bērnu. Izlikšanas rīkojums nerisina jautājumu par bērna aizgādību vai aprūpes tiesībām, kā arī nereti neatrunā satikšanās tiesības. Papildus tam neatrisināts paliek jautājums par bērna uzturēšanas izdevumiem vai pienākumu rūpēties par bērnu arī tad, kad likumpārkāpējs ir pametis kopīgo mājvietu. Kā to atzina Somijas eksperti, ir bijuši gadījumi, kad aizsardzības rīkojums tiek izmantots kā līdzeklis, lai prettiesiski liegtu kādam no vecākiem tikt ar bērnu, it sevišķi, ja

⁸⁵ Apaļā galda diskusija, 2012.gada 7.jūnijs, nevalstiskā organizācijā *The Federation of Mother and Child*

⁸⁶ Apaļā galda diskusija Helsinkī, 2012.gada 7.jūnijs, Somijas Tieslietu ministrijā

ģimenē notiek šķiršanās process. Bērnu tiesību aizsardzība un efektīva nodrošināšana ir ļoti būtisks faktors, kas jāizvērtē, skatot aizsardzības rīkojuma lietas.

- Aizsardzības rīkojums nerisina problēmu, ja nav efektīvu papildus pasākumu

Kā to norādīja Somijas eksperti, aizsardzības rīkojums ir tikai viens līdzeklis prevencijas nodrošināšanai, taču bez efektīviem papildus instrumentiem cīņai ar vardarbību, aizsardzības rīkojuma mērķis nevar tikt sasniegts.⁸⁷ Aizsardzības rīkojuma efektivitāte būs tikai tad, ja likumpārkāpējs tiek iesaistīts kādās īpašās programmās, kuru mērķis ir mainīt personas domāšanu un uzvedību. Somijā darbojas vairākas nevalstiskās organizācijas, kas piedāvā (uz brīvprātības pamatiem) dažādas programmas likumpārkāpējiem ar mērķi palīdzēt tām mainīt savu uzvedību, taču organizāciju kapacitāte ir ierobežota un nereti likumpārkāpēji nevēlās iesaistīties programmās⁸⁸. Kā to atzina Somijas eksperti, ja nav pietiekami efektīvu mehānismu, kā strādāt ar likumpārkāpējiem, vardarbība nemazinās, mainās tikai vieta, veids un apdraudējuma veids.

- Ir grūti pierādīt aizsardzības rīkojuma pārkāpšanas faktu

Likumdevējs, izvēloties aizsardzības rīkojuma īpašo vietu sistēmā, nav noteicis pierādījumu minimālo apmēru. Ir skaidrs, ka pierādījumiem nav jābūt tik nozīmīgiem kā krimināllietās, taču nereti personas nevar saņemt šādu rīkojumu, jo grūti pierādīt apdraudējumu faktu. Tāpat praksē ir pierādījies, ka ir grūti pierādīt faktu, ka aizsardzības rīkojums tiek pārkāpts, jo ne vienmēr „blakus” ir liecinieki vai fakts ir pierādāms ar materiāliem līdzekļiem (piemēram, ja vīrietis, kurš izlikts no dzīvesvietas, naktī met ar akmeņiem pa logiem vai tamlīdzīgi apdraud ģimeni, vai zvana simts reizes dienā). Tāpat ir konstatēti gadījumi, kad aizsargātā persona pati izprovocē tikšanos un tad ziņo policijai, arī tad ir grūti izlemt par pārkāpšanas faktu.

⁸⁷ Apaļā galda diskusija, 2012.gada 6.jūnijs, Somijas Tieslietu ministrijā

⁸⁸ Piemēram, organizācija „Lyömätön linja” veic darbu ar vardarbīgām personām - iesaistot tās apmācību programmās. Kā norādīja organizācijas pārstāvji, ir izstrādātas specialas programmas ar mērķi palīdzēt vardarbības veicējiem atpazīt savu vardarbību, kontrolēt un mazināt to. „Lyömätön linja” piedāvā gan individuālās, gan grupu programmas, pie kam svarīgi, ka visi pakalpojumi programmās iesaistītām personām ir bezmaksas.

3. Anglijas un Velsas tiesiskā regulējuma analīze⁸⁹

Sabiedrības drošības un prevencijas organizēšanai Lielbritānijā ir sena vēsture un dziļas saknes. Laika gaitā mainoties sabiedrībai un tās vajadzībām, mainījusies līdz ar likumpārskatīšanu prevencijas sistēma. Analizējot Lielbritānijas likumpārskatīšanu prevencijas sistēmu no Latvijas redzespunkta, ir jāpatur prātā vairāki aspekti, galvenie no kuriem ir – valsts administratīvais iedalījums (federālā forma) un normatīvo aktu formas atšķirības. Pirmkārt, piemēram, normatīvais akts var saturēt reizē gan civiltiesiska, gan krimināltiesiska rakstura normas, kas Latvijā netiek praktizēti. Otrkārt, Lielbritānija jeb Apvienotā Karaliste (turpmāk – AK) sastāv no vairākām administratīvi nošķirtām teritorijām: Anglijas, Velsas, Ziemeļīrijas (turpmāk - Z-Īrija) un Skotijas. Tiesību akti, kas regulē preventīvās funkcijas, veidoti, ņemot vērā šo teritoriālā iedalījuma īpatnību – tas nozīmē, ka atsevišķas tiesību aktu daļas var attiekties tikai uz kādu no Apvienotās Karalistes daļām, nevis visu AK kopumā, vienlaikus normatīvie akti satur arī visai AK vienotus regulējumus⁹⁰. Vadoties no pastāvošās AK juridiskās prakses izpēti likumpārskatīšanu prevencijas jomā, ir pamats uzskatīt, ka lielākajā daļā gadījumu tiesiskie regulējumi Anglijā un Velsā mēdz būt līdzīgi vai pat identiski (a), atsevišķas tiesību aktu normas netiek attiecinātas uz Z-Īriju (b); uz Skotiju attiecas lielākoties tikai vispārējās tiesību normas un normas-principi, proti, lielākā daļa Skotijā spēkā esošo tiesisko regulējumu tiek izstrādāta un ir spēkā tikai Skotijā (c) un uz pārējo AK šīs tiesību normas neattiecas. Minēto iemeslu dēļ, šajā daļā tiks apskatīta preventīvo instrumentu sistēma lielākoties Anglijā un Velsā, atsevišķos gadījumos skarot Z-Īriju, bet Skotijas sistēma tiks skatīta atsevišķā nodaļā.

Lielbritānijā ir virkne preventīvo piespiedu instrumentu, kuri izriet kopumā no četriem normatīviem aktiem, atkarībā no kaitīgās darbības, kuras novēršanai līdzeklis paredzēts (a) un atkarībā no likumpārskatīšanas tiesiskā statusa (b). Jāņem vērā, ka preventīvo piespiedu instrumentu veidi un to izpilde ir diferencēti – atsevišķi pieaugušajiem un atsevišķi bērniem no 10 gadu vecuma un, atsevišķos gadījumos, arī gados jauniem pieaugušajiem (vecumā līdz 23 gadiem⁹¹). Vadoties no minētā, visus preventīvos instrumentus ir iespējams iedalīt trīs lielās grupās:

⁸⁹ Atsevišķos gadījumos arī Z-Īrija, vadoties no Lielbritānijas tiesību normās noteiktā.

⁹⁰ Piemēram, normatīvo aktu publiskošanas vietnē <http://www.legislation.gov.uk>, atverot normatīvo aktu, var redzēt speciālas teritoriālās norādes, kas lasītājam sniedz paskaidrojumu par to, uz kuru AK daļu konkrētais normatīvais akts attiecas. Dažkārt šādas norādes tiek iekļautas pašā normatīvā akta saturā, proti, apakšnodaļu nosaukumos vai pie tiem.

⁹¹ Atkarībā no AK administratīvā iedalījuma daļas atsevišķā tiesiskā regulējuma (Anglija, Z-īrija, Velsa vai Skotija), kur attiecīgie līdzekļi tiek piemēroti.

1) Tādos, kas paredzēti **Ģimenes tiesību likumā**⁹² (*Family Law Act 1996* – angļu val.) – „dzīvojamās platības rīkojums”⁹³ (*occupation order* – angļu val.) un „neuzmākšanās rīkojums” (*non molestation order* – angļu val.). Minētie preventīvie līdzekļi tiek piemēroti personām, kuras saista ģimenes saites, kuri savā starpā ir radnieki, dzīvo vienā mājsaimniecībā, vai kuriem citos normatīvos aktos noteiktā kārtībā ir tiesības uz- vai likumiskas intereses par ģimenes mājokli.

2) Tādos, kas paredzēti **Likumā aizsardzībai no vajāšanas**⁹⁴ (*Protection from Harassment Act 1997* – angļu val.) – „civiltiesiskās aizsardzības līdzeklis”⁹⁵ (*civil remedy* – angļu val.) un „aizsardzības rīkojums”⁹⁶ (*restraining order* – angļu val.). Likums aizsardzībai no vajāšanas vienlaikus paredz līdzekļus, kas piemērojami krimināllietās, gan tādos, kas piemērojami civiltiesiskā kārtībā.

3) Tādos, kas paredzēti **Noziedzības un sabiedrisko nekārtību likumā**⁹⁷ (*Crime and Disorder Act 1998* – angļu val.) – „antisociālās uzvedības rīkojums”⁹⁸ (*anti-social behaviour order* – angļu val.) un „dzimumnoziedznieka rīkojums”⁹⁹ (*sex offender order* – angļu val.). Atsevišķa tiesību akta nodaļa paredzēta nepilngadīgo justīcijas instrumentu regulējumam, paredzot tajā atsevišķu „bērnu audzināšanas rīkojumu”¹⁰⁰ (*parenting order* – angļu val.), kura ietvaros vecākiem tiek uzlikti papildus pienākumi bērnu audzināšanā un „bērnu drošības rīkojumu” (*child safety order* – angļu val.). Antisociālās uzvedības rīkojumi paredzēti gadījumos, ja likumpārkāpējs vai persona, kura grasās izdarīt likuma pārkāpumu, nav radniecīgās attiecībās ar personām, pret kurām vērsta viņa rīcība. Noziedzības un sabiedrisko nekārtību likums vien paredz galvenos preventīvos instrumentus – vienam no tiem, antisociālās uzvedības rīkojumam, pievēršama īpaša vērība, jo tas sevī ietver virkni citu preventīvo piespiedu līdzekļu (*orders* – angļu val.), kuru piemērošanu izvērsti regulē cits normatīvais akts, proti, **Antisociālās uzvedības likums**¹⁰¹ (*Anti-social Behaviour Act 2003* – angļu val.). Konkrētais likums kopumā ietver 19 preventīvos piespiedu līdzekļus, tai skaitā tādos, kas paredzēti atsevišķiem indivīdiem ar antisociālu uzvedību (Antisociālās uzvedības rīkojums,

⁹²Family Law Act 1996. Entered into force 4 July 1996. Pieejams:

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/27/contents> [skatīts 09.08.2012.]

⁹³ Ibid., IV Family Homes and Domestic Violence, 33–41 pp.

⁹⁴Protection from Harassment Act 1997. Entered into force 21 March 1997 Pieejams:

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/40/contents> [skatīts 09.08.2012.]

⁹⁵ Ibid., 3.punkts

⁹⁶ Ibid., 5.punkts

⁹⁷Crime and Disorder Act 1998. Entered into force 31 July 1995. Pieejams:

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/contents> [skatīts 09.08.2012.]

⁹⁸ Ibid., Part I, Prevention of crime and disorder. Chapter I. England and Wales, 1.punkts

⁹⁹ Ibid., Part I, Prevention of crime and disorder. Chapter I. England and Wales, 2.punkts

¹⁰⁰ Ibid., 8.punkts

¹⁰¹ Anti-social Behaviour Act 2003. Entered into force 20 November 2003. Pieejams:

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/38/contents> [skatīts 09.08.2012.]

piemērojot sodu; Alkohola lietošanas aizliegums, piemērojot sodu; Antisociālās uzvedības rīkojums saskaņā ar iesniegumu; Norādījums uz antisociālu uzvedību; Alkohola lietošanas aizliegums saskaņā ar iesniegumu; Individuālā atbalsta rīkojums; Iejaukšanās rīkojums)¹⁰² un tādus, kas paredzēti rīcībai antisociālas uzvedības gadījumos sabiedrībā (Piegružošanas aizrādījums; Ielu piegružošanas aizrādījums; Bojājuma novēršanas uzdevums; Noteiktas publiskas vietas rīkojums; Nožogojuma rīkojums; Suņu kontroles rīkojums; Uzturēšanās vietas rīkojums; Vietas atstāšanas rīkojums; Telpu slēgšanas rīkojums; Avārijas mājas slēgšanas rīkojums; Skaļu telpu slēgšanas rīkojums; Licenzētu telpu slēgšanas rīkojums¹⁰³)¹⁰⁴.

Neskatoties uz to, ka augstāk uzskaitītie ir ļoti dažāda rakstura preventīvie piespiedu līdzekļi, katrs no tiem ir attiecināms uz kādu no cilvēku sadzīvē būtiskām jomām un šajā konkrētajā jomā novērš likumpārkāpumu riskus, proti, pilda preventīvo funkciju.

3.1. Likumpārkāpumu ģimenē novēršana

3.1.1. Dzīvojamās platības rīkojums

Lai novērstu likumpārkāpumus ģimenē (vienā mājsaimniecībā), paredzēts „**dzīvojamās platības rīkojums**” (*occupation order* – angļu val.), kura būtība ir risināt dažādus strīdus par dzīvojamās platības izmantošanu starp pusēm ar dažādiem juridiskiem statusiem attiecībā vienam pret otru. Šos strīdus/iesniegumus saskaņā ar Ģimenes tiesību likuma 57.punktu¹⁰⁵ risina tiesas trīs līmeņos – Augstākā tiesa, Maģistrāta tiesa un Grāfistes tiesa (*County court* – angļu val.), pie tam Lords kanclers pēc saviem ieskatiem par lietas specifiku kopumā to var nodot jebkura līmeņa vai specifikas (piemēram, ģimenes lietās) tiesai, iepriekš konsultējoties ar Lordu Augstākās tiesas tiesnesi. Iesniedzējs šajās lietās var būt jebkura no pusēm, kā arī trešās personas, kuras darbojas cietušo interesēs, saskaņā ar Ģimenes tiesību likuma 60.punktu¹⁰⁶. Ģimenes tiesību likums paredz vairākus gadījumus, kad piemērojami dažāda satura dzīvojamās platības rīkojumi:

a) Ja personai ir nekustamais īpašums vai likumīga interese uz to¹⁰⁷, tiesa var pieņemt lēmumu, kas prasības iesniedzējam dod atļauju nākt un dzīvot kopīgajā dzīvojamā platībā vai noteiktā tās daļā;

¹⁰² Angļu valodā: Anti-social Behaviour Order (ASBO) on conviction, Drinking Banning Order (DBO) on conviction, ASBO on application, ASB Injunction, DBO on application, Individual Support Order, Intervention Order

¹⁰³ Licensing Act 2003. Entered into force 10 July 2003. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/17/section/161> [skatīts 10.08.2012.]

¹⁰⁴ Angļu valodā: Litter Clearing notice, Street Litter Control notice, Defacement Removal Notices, Designated Public Place Order, Gating Orders, Dog Control Orders, Dispersal Order, Direction to Leave, Premises Closure Order, Crack House Closure Order, Noisy Premises Closure Order, Closure Order.

¹⁰⁵ Family Law Act 1996. Entered into force 4 July 1996. 57.punkts, Jurisdiction of courts. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/27/section/57> [skatīts 09.08.2012.]

¹⁰⁶ Ibid., 60.punkts, Provision for third parties to act on behalf of victims of domestic violence

¹⁰⁷ Ibid., 33.3.punkts, Occupation orders where applicant has estate or interest etc. or has home rights

dod tiesības palikt uz dzīvi ģimenes mājā; reglamentē dzīvi (kārtību, kādā puses sadzīvo) ģimenes mājā vienai vai abām pusēm; ja atbildētājam ir tiesības kā īpašniekam vai likumīgam turētājam izmantot ģimenes māju, tad aizliegt, ierobežot vai pārtraukt šo tiesību; ja atbildētājam ir mājokļa tiesības uz ģimenes māju un iesniedzējs ir otra puse – ierobežot vai pārtraukt šīs tiesības; pieprasīt, lai atbildētājs atstāj dzīvojamo māju vai dzīvojamās mājas daļu; neļaut atrasties atbildētājam teritorijā, kur dzīvojamā māja (platība) atrodas.

b) Ja persona ir bijušais laulātais bez eksistējošām tiesībām uz dzīvojamo platību¹⁰⁸ – tiesa var lemt par kārtību, kādā šī persona var uzturēties ģimenes mājā un vai vispār šai personai ir tiesības uzturēties ģimenes mājā. Ja tiesa izlemj, ka personai ir tiesības uzturēties ģimenes mājā, tā var atbildētājam ierobežot uzturēšanās kārtību šajā mājā vai tās daļā; aizliegt, pārtraukt vai ierobežot atbildētāja tiesības ieņemt dzīvojamo māju; pieprasīt, lai atbildētājs atstātu dzīvojamo māju vai tās daļu; neļaut atbildētājam atrasties teritorijā, kur atrodas dzīvojamā māja (platība). Ja puses vairs neatrodas laulāto tiesiskajās attiecībās, šāds rīkojums var tikt izdots tikai gadījumos, kad bijušais laulātais ir ieguldījis finanšu vai citus resursus ģimenes mājā, un tas ir pierādāms ar liecinieku liecībām un finanšu dokumentiem. Šajā gadījumā tiesa rīkojumu var taisīt uz laiku, kas ir terminēts un nepārsniedz 6 mēnešus, pēc šī termiņa izbeigšanās tiesa var taisīt jaunu rīkojumu. Ja kāda no pusēm ir mirusi, dzīvojamās platības rīkojumu tiesa neizdod, bet, ja kāda no pusēm ir mirusi spēkā esoša rīkojuma laikā, šis rīkojums zaudē savu spēku.

c) Ja persona ir bijušais dzīves biedrs bez pastāvošām tiesībām ieņemt dzīvojamo platību¹⁰⁹, tiesa arī var izdot dzīvojamās platības rīkojumu. Lai šādā gadījumā tiesa taisītu dzīvojamās platības rīkojumu, tās rīcībā ir jābūt ziņām, ka bijušajam dzīves biedram ir tiesības uz dzīvojamo platību, kas izriet no objektīviem juridiskiem faktiem, proti, īpašuma tiesībām, procentu līgumiem, vai tiesībām uz uzturēšanos noteiktajā dzīvojamā platībā, kas izriet no citiem normatīvajiem aktiem. Līdzīgi, kā abos iepriekšējos gadījumos, tiesa arī šajā gadījumā var izdot tādu dzīvojamās platības rīkojumu, kura rezultātā iesniedzējs iegūst tiesības uzturēties dzīvojamā platībā, vai arī iesniedzējs var panākt, ka atbildētājs saskaņā ar tiesas rīkojumu ir spiests ierobežot savas tiesības attiecīgajā dzīvojamā platībā, atstāt to vai saņemt tiesas rīkojumu, kas viņam aizliedz uzturēties teritorijā, kur nekustamais īpašums atrodas.

¹⁰⁸ Ibid., 35.punkts, One former spouse [F14or former civil partner] with no existing right to occupy

¹⁰⁹ Family Law Act 1996. Entered into force 4 July 1996. 36.punkts. Pieejams:

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/27/part/IV/crossheading/occupation-orders> [skatīts 10.08.2012.]

d) Ja nevienai no pusēm nav tiesību uzturēties dzīvojamās telpās¹¹⁰ - šis ir gadījums, kad viena puse vai bijušais laulātais vai otra puse vai bijušais laulātais dzīvo mājā, kas viņu iepriekšējās laulības laikā ir bijusi viņu ģimenes māja, bet nevienam no viņiem nav tiesību tajā uzturēties. Proti, nav tādu tiesību, kuras būtu nostiprinātas jebkura veida spēkā esošos līgumos, vai izrietētu no citiem normatīviem aktiem. Šīs nodaļas noteikumus likumdevējs attiecinājis arī uz gadījumiem, kad bijušās puses nav dzīvojušas laulībā, kas ir juridiski noformēta. Ja ir izveidojusies šāda situācija, tiesa var izdot dzīvojamās platības rīkojumu, kurš prasītājam atļauj ievākties un palikt dzīvot norādītajā mājā vai telpās, ierobežot dzīvojamo telpu lietošanu vienai vai abām pusēm, pieprasīt atbildētājam atstāt dzīvojamo māju vai tās daļu, kā arī aizliegt uzturēties atbildētājam noteiktajā teritorijā, kur atrodas dzīvojamā māja. Šo rīkojumu tiesa var izdot uz laiku, ne ilgāku par sešiem mēnešiem, un pagarināt uz nākamo periodu – ne ilgāk, kā uz sešiem mēnešiem.

e) Ja nedz dzīvesbiedram, nedz bijušajam dzīves biedram nav tiesību ieņemt dzīvojamo platību – šis ir gadījums, kad viens dzīves biedrs vai bijušais dzīves biedrs, vai citi dzīvesbiedri vai bijušie dzīves biedri dzīvo dzīvojamā mājā vai platībā, ko viņi kopapdzīvo, taču nevienam no viņiem nav tiesību tur uzturēties, kas būtu apliecinātas ar līgumiem vai tiesībām, kas būtu nostiprinātas jebkuros citos normatīvos aktos. Šajā gadījumā katra no pusēm var lūgt izdot rīkojumu pret citu pusi un pieprasīt atbildētājam: ļaut prasītājam ienākt un dzīvot dzīvojamā mājā vai tās daļā; reglamentēt dzīves kārtību mājā abām pusēm; pieprasīt, lai atbildētājs atstāj dzīvojamo māju vai tās daļu; neļaut atbildētājam uzturēties teritorijā, kurā dzīvojamā māja atrodas. Šāda veida rīkojumā tiesa var iekļaut papildus noteikumus¹¹¹, kas tiek iekļauti, iepriekš analizējot apstākļus, kas saistīti ar personas, ieskaitot bērnu, vajadzībām pēc dzīvojamās platības apjoma; pušu finanšu resursiem; iespējamā tiesas rīkojuma ietekmi uz veselību, drošību un labklājību, jo sevišķi vērtējot bērnu vajadzības; tiesa var izvērtēt un noteikt nepieciešamo pušu uzvedību vienam pret otru.

Dzīvojamās platības rīkojumu tiesa var izdot, skatot jebkuru ar ģimenes jautājumiem saistītu lietu – kā papildus lēmumu. Pats fakts, ka tiesa ir izdevusi dzīvojamās platības rīkojumu, nav šķērslis, lai persona iegūtu īpašuma tiesības uz nekustamo īpašumu. Bez tam, dzīvojamās platības rīkojums pats par sevi nekādā mērā neizbeidz atbildētāja pienākumus rūpēties par savu nekustamo īpašumu vai pildīt līgumsaistības, kuras tas uzņēmis iepriekš attiecībā uz konkrēto nekustamo īpašumu. Ja jebkura no pusēm nepilda tai uzliktās saistības, kas rada riskus kādai no pusēm, tiesa

¹¹⁰ Family Law Act 1996. Entered into force 4 July 1996. 37.punkts. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/27/part/IV/crossheading/occupation-orders> [skatīts 10.08.2012.]

¹¹¹ Family Law Act 1996. Entered into force 4 July 1996. 38.4 punkts. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/27/part/IV/crossheading/occupation-orders> [skatīts 10.08.2012.]

var jebkurā laikā, pat pēc tam, kad dzīvojamās platības rīkojumus jau ir spēkā¹¹², uzlikt pusēm pienākumus, kas saistīti ar dzīvojamās platības vai mājas uzturēšanu, izdevumu apmaksu, remontu, nomu, hipotekāriem maksājumiem, piešķirt pusei valdījumā dzīvojamā mājā esošās mēbeles vai uzlikt pienākumu rūpēties par tām utt.

3.1.2. Neuzmākšanās rīkojums

Otrs Ģimenes tiesību likumā paredzētais preventīvais līdzeklis ir „**neuzmākšanās rīkojums**”¹¹³ (*non molestation order* – angļu val.), un tas satur vienu vai abus no šādiem nosacījumiem: noteikumu, kas aizliedz atbildētājam jebkādā veidā uzmākties citai personai, kura ir saistīta ar atbildētāju (a); un/vai noteikumu, kas aizliedz atbildētājam uzmākties bērnam (b). Tiesa var noteikt neuzmākšanās rīkojumu, ja par šāda rīkojuma nepieciešamību ir saņemts pieteikums no personas – pieteicēja, kas saistīta ar atbildētāju. Šo rīkojumu tiesa var taisīt arī citos jau notiekošos ģimenes procesos, vai bez tiem, pēc trešās puses ierosinājuma¹¹⁴. Tiesa var taisīt šādu rīkojumu jebkurā jau notiekošā ģimenes procesā¹¹⁵, kur atbildētājs ir kāda no pusēm, ja tiesa pati uzskata, ka šāds rīkojums ir taisāms par labu jebkurai citai pusei, vai attiecīgā bērna interesēs, lai gan neviens šādu pieteikumu nav iesniedzis, proti, pēc tiesas iniciatīvas, izvērtējot konkrētās lietas apstākļus. Arī tajos gadījumos, ja tiesa izlemj par `dzīvojamās platības rīkojuma` noteikšanu, tā var izvērtēt jautājumu par neuzmākšanās rīkojuma nepieciešamību pēc savas iniciatīvas.

Neuzmākšanās rīkojumu tiesa var taisīt dažāda satura: tādu, kas aizliedz uzmākties personai jebkādā veidā, gan norādīt konkrētu rīcības veidu, kas atbildētājam liegts attiecībā uz citu personu. Šāds rīkojums var būt spēkā uz noteiktu laika posmu vai līdz turpmākam rīkojumam, bet, ja rīkojums taisīts citā ģimenes procesā, tad tas zaudē spēku tajā gadījumā, ja konkrētais process, kurā tas pieņemts, tiek izbeigts – atsaukts vai noraidīts. Ja persona pārkāpj noteikumus, kurus satur „neuzmākšanās rīkojums”, tā tiek atzīta par vainīgu noziedzīgā nodarījumā un var tikt sodīta ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz 5 gadiem vai ar naudas sodu, vai tiesa var piemērot abus sodus¹¹⁶. Paredzēts, ka bērni, kuri ir jaunāki par 16 gadiem, nevar iesniegt tiesā prasību par „dzīvojamās platības rīkojuma” un „neuzmākšanās rīkojuma” piemērošanu, ja vien tiesa nepieņem lēmumu, ka bērns pietiekami labi apzinās savu rīcību.

¹¹² Tiesa var uzlikt pienākumus Ģimenes tiesību likuma 33., 35. Un 36.punktā paredzētajos gadījumos, saskaņā ar likuma 40.punktu „Additional provisions that may be included in certain occupation orders”

¹¹³ Family Law Act 1996. Entered into force 4 July 1996. 42. punkts un 42.A punkts. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/27/part/IV/crossheading/nonmolestation-orders> [skatīts 10.08.2012.]

¹¹⁴ Ibid., 60.punkts

¹¹⁵ Saskaņā ar Ģimenes tiesību likuma 42.3 punktu - 42.2 punktā minētais "ģimenes process" nozīmē procesu, kurā tiesa ir taisījusi ārkārtas aizsardzības rīkojumu saskaņā ar Bērnu likuma normām (*Children Act 1989* – angļu val.), kurā iekļauta izslēgšanas prasība.

¹¹⁶ Family Law Act 1996. Entered into force 4 July 1996. 42.A punkts. Offence of breaching non-molestation order. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/27/part/IV/crossheading/nonmolestation-orders> [skatīts 10.08.2012.]

Tiesa var pieņemt lēmumu par atbildētāja arestu, ja tai ir aizdomas, ka atbildētājs ir vardarbīgs pret prasītāju vai bērnu vai draudējis ar vardarbību prasītājam vai bērnam, vai, ka prasītājam vai bērnam pastāv būtiska kaitējuma risks. Aresta iespējamība var tikt paredzēta uzreiz, tiesā nosakot dzīvojamās platības vai neuzmākšanās rīkojumus. Šādā gadījumā policijas darbiniekiem ir tiesības atbildētāju arestēt uzreiz un bez īpaša pilnvarojuma, kad viņiem rodas pamatotas aizdomas, ka atbildētājs pārkāpj ar tiesas rīkojumu uzliktos pienākumus. Realizējot norādītās tiesības, policijai ir pienākums arestēto 24 stundu laikā no aizturēšanas brīža nogādāt attiecīgajā tiesu iestādē tālākā lēmuma pieņemšanai. Ja tāds nosacījums sākotnējā rīkojumā nav paredzēts, bet persona, uz kuru attiecas rīkojums, tomēr pārkāpj nosacījumus, prasītājs var ziņot tiesai par aresta nepieciešamību. Apelācijas kārtībā¹¹⁷ ir iespējams pārsūdzēt gan dzīvojamās platības, gan neuzmākšanās rīkojumus: grāfistes tiesā var pārsūdzēt maģistrāta tiesas lēmumus, bet grāfistes tiesa lēmumus var pārskatīt Augstākā tiesa.

3.2. Personas pasargāšana no vajāšanas

Lai pasargātu personas no vajāšanas, Likumā aizsardzībai no vajāšanas¹¹⁸ (*Protection from Harassment Act 1997* – angļu val.) paredzēti gan civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi¹¹⁹, gan **aizsardzības rīkojums**¹²⁰. Normatīvais akts regulē personu aizsardzības mehānismus no vajāšanas Anglijā un Velsā, kā arī Skotijā – attiecīgās normas nodalītas atsevišķās nodaļās. Likumā kopumā identificētas divas kaitīgas darbības, kuru definīcijas vēl aizvien vēl nav viennozīmīgi formulētas – *izsekošana* (iebidēšana)¹²¹ un *vajāšana*. Jāņem vērā arī fakts, ka abas kaitīgas darbības bieži vien likumpārkāpējs īsteno vienlaikus. Pēc būtības var uzskatīt, ka *izsekošana* ir viena no vajāšanas formām, kas pēdējā laikā bieži sastopama sabiedrībā. Tā, piemēram, 2010. un 2011.gadā veiktais pētījums¹²² (aptauja) Lielbritānijā uzrādīja būtisku problēmu, proti, ka 43% vīriešu un 57% sieviešu ir cietuši no vajāšanas pēdējo divu gadu laikā (2010 - 2011)¹²³.

¹¹⁷ Family Law Act. 1996, , Article 60. Entered into force 4 July 1996. 42.A punkts. Offence of breaching non-molestation order. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/27/part/IV/crossheading/nonmolestation-orders> [skatīts 10.08.2012.]

¹¹⁸ Protection from Harassment Act 1997. Entered into force 21 March 1997 Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/40/contents> [skatīts 10.08.2012.]

¹¹⁹ Ibid., 3.punkts, Civil remedy

¹²⁰ Ibid., 5.punkts, Restraining order

¹²¹ Stalking – terminš, ko mēdz lietot, lai apzīmētu nevēlamu uzņēmīgu uzvedību. Pieejams: http://en.wikipedia.org/wiki/Stalking#England_and_Wales [skatīts 10.08.2012.]

¹²² Crime in England and Wales, 2010/11, Findings from the British Crime Survey and police recorded crime (2nd Edition), Edited by:Rupert Chaplin, John Flatley and Kevin Smith. Pieejams: <http://ej.uz/5kis> [skatīts 10.08.2012.]

¹²³ Crime in England and Wales, 2010/11, Findings from the British Crime Survey and police recorded crime (2nd Edition), Edited by:Rupert Chaplin, John Flatley and Kevin Smith. Pieejams: <http://ej.uz/5kis> [skatīts 10.08.2012.]

Izsekošana nozīmē ilgtermiņa darbību, kam ir pastāvīgs raksturs, kā rezultātā izsekotājs nepārtraukti liek just savu klātbūtni upurim: tieši sazinoties, netieši saskaroties ar draugiem, darba kolēģiem, ģimenes locekļiem, lietojot modernās saziņas tehnoloģijas, vai citādi iekļūstot upura privātajā dzīvē. Rezultātā cietušais sāk izjust to, kā savas brīvības ierobežojumu un viņam rodas sajūta, ka visu laiku ir jābūt uzmanīgam. Daudzos gadījumos šāda rīcība var izskatīties nevainīgi, ja katru konkrētu uzmāšanās gadījumu būtu jāvērtē atsevišķi, bet, ja to veic atkārtoti, tas cietušajam kļūst nomācoši un nodara kaitējumu. Minēto iemeslu dēļ likumdevējs tikai sniedzis ietvaru kaitīgajai un sodāmajai uzvedībai, nenosakot striktu saturisko ietvaru, tādā veidā atstājot tiesai iespēju lemt par konkrētiem gadījumiem.

Likuma aizsardzībai no vajāšanas pirmajā pantā norādīts, ka persona nedrīkst uzvesties tādā veidā, kas rada vajāšanas iespaidu citām personām un, ka viņš zina vai viņam vajadzētu zināt, ka šāda uzvedība var izraisīt citā cilvēkā vajāšanas sajūtu¹²⁴.

Likumā atrunāti arī gadījumi, kas nav uzskatāmi par vajāšanu un sodāmi, ja šīm līdzīgas darbības tiek veiktas - ar mērķi atklāt noziedzīgus nodarījumus (piemēram, detektīvdarbība), ja persona rīkojas saskaņā ar likuma nosacījumiem (piemēram, privātā apsardze), ja atklājas, ka personas rīcība konkrētajos apstākļos ir bijusi adekvāta (piemēram, ir bijis pamatots iemesls šādai rīcībai). Saskaņā ar Likuma par aizsardzību no vajāšanas 3.punktu cietušais vai persona, kura varētu būt cietušais (vēl nepabeigtos procesos), var sniegt prasību tiesā civiltiesiskā kārtībā, lai gūtu materiālu atlīdzību par tai nodarītiem zaudējumiem (*civil remedy* – angļu val.). Šādā kārtībā var prasīt zaudējumu atlīdzību par jebkuru kaitējumu, kas izriet no veiktajām vajāšanas darbībām. Tādā gadījumā Augstākā tiesa vai Grāfistes tiesa izdod rīkojumu, kura mērķis ir ierobežot apsūdzētā rīcību un pārtraukt vajāšanu, bet, ja prasītājs uzskata, ka vainīgais likumpārkāpējs ir pārkāpis tiesas uzliktos nosacījumus, kas ietverti aizsardzības rīkojumā, tad arī prasīt likumpārkāpēja arestu.

Likuma 5.punkts paredz aizsardzības rīkojuma piemērošanu (*restraining order* – angļu val.) personām, kuras ir izdarījušas Likuma aizsardzībai no vajāšanas 2. un 4.punktā noteiktās darbības. Aizsardzības rīkojumu var piemērot personām, kuras tiek notiesātas ar jebkuru soda veidu, tai skaitā notiesājot ar cietumsodu. Ja aizsardzības rīkojums ir piemērots personai, kura atrodas ieslodzījumā, tad par to tiek informēta ieslodzījuma vietas administrācija, lai panāktu, ka notiesātā persona nevarēs ietekmēt cietušos, lietojot telefona sarunas, saraksti un trešās personas. Praksē ir gadījumi, kad ieslodzītais mēģina cietumsoda izpildes laikā apstrīdēt aizsardzības rīkojumu tiesā, lai varētu ietekmēt lieciniekus vai cietušo, šajā gadījumā cietušie un liecinieki tiek informēti un nepieciešamības gadījumā aicināti uz tiesu¹²⁵.

¹²⁴ Protection from Harassment Act 1997. Entered into force 21 March 1997 Pieejams:

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/40/contents> [skatīts 10.08.2012.]

¹²⁵ Stalkings and Harassment. Pieejams: http://www.cps.gov.uk/legal/s_to_u/stalking_and_harassment/#a03i [skatīts 09.08.2012.]

Aizsardzības rīkojuma misija ir risku novēršana no likumpārkāpuma cietušajam, tā iemesla dēļ tiek ieteikts pašā aizsardzības rīkojuma tekstā neminēt nekādu informāciju, kas ļautu identificēt cietušo, viņa dzīves vietu vai citu personīgu informāciju. Tiek norādīts, ka aizsardzības rīkojums nedrīkst kļūt par rutīnas dokumentu, kurus veidotu visus vienādus, jo tas var veikt savu funkciju tikai tad, kad tas risina konkrētā gadījumā identificētos riskus cietušajam¹²⁶.

Aizsardzības rīkojuma mērķis nav sodīt likumpārkāpēju par izdarīto nelikumīgo darbību, bet aizsargāt cietušo no bailēm, draudiem un iespējamās tālākās vardarbības, kas vērsta pret cietušo un viņa ģimenes locekļiem. Minētā iemesla dēļ Likumā aizsardzībai no vajāšanas 5.2.punktā tiek noteikts: „Lai aizsargātu cietušo un citas personas no turpmākās rīcības, kas izpaužas kā uzmākšanās vai rada bailes no vardarbības, aizliedz darīt atbildētājam jebko tādu, kas aprakstīts rīkojumā”¹²⁷. Aizsardzības rīkojums ir spēkā tiesas noteiktajā periodā vai arī līdz nākamā aizsardzības rīkojuma izdošanai. Prokurors, apsūdzētais vai jebkura cita persona, kas norādīta aizsardzības rīkojumā, var vērsties tajā tiesā, kas pieņēmusi šo aizsardzības rīkojumu, lai grozītu spēkā esošo rīkojumu vai lai šo rīkojumu pārtrauktu. Ja bez attaisnojoša iemesla vainīgais dara ko tādu, kas ir aizliegts ar aizsardzības rīkojumu, tā tiek uzskatīta par sodāmu rīcību. Šādā gadījumā likumpārkāpējam tiesa var piemērot ieslodzījumu līdz 5 gadiem vai naudas sodu, vai abus.

Lielākajā skaitā gadījumu¹²⁸ aizsardzības rīkojumu par izsekošanu un vajāšanu piemēro maģistrāta tiesas, nosakot sodus līdz 6 mēnešiem ieslodzījumā un naudas sodus līdz 5 tūkstošiem mārciņu, vai abus. Nopietnākas lietas izskata Maģistrāta tiesa un Karaliskā tiesa¹²⁹ (*Crown court* – angļu val.), piemērojot sodus līdz 5 gadiem ieslodzījumā vai naudas sodu līdz 5 tūkstošiem mārciņu, vai abus. Kopš 2009.gada tiesas var noteikt aizsardzības rīkojumu arī tajos gadījumos, ja persona nav atzīta par vainīgu un neatkarīgi no nodarījuma, par kuru persona tika tiesāta.

3.3. Noziedzības un sabiedrisko nekārtību likums

Lai pasargātu indivīdus un sabiedrību kopumā no noziedzības un uzturētu sabiedrisko kārtību, virkne preventīvo piespiedu līdzekļu paredzēti Noziedzības un sabiedrisko nekārtību likumā, kā arī Antisociālās uzvedības likumā. Noziedzības un sabiedrisko nekārtību likums kopumā ir multi-disciplinārs tiesību akts, kurā apvienots uzreiz vairāku būtisku tiesību piemērošanas jomu regulējums, horizontāli attiecinot šos tiesiskos regulējumus uzreiz gan uz atsevišķām Lielbritānijas daļām, gan Lielbritānijas kopīgo tiesisko regulējumu, tai pat laikā nošķirot pieaugušo un

¹²⁶ Ibid., sadaļā – Restraining orders.

¹²⁷ Protection from Harassment Act 1997. Entered into force 21 March 1997. 5.2. punkts. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/40/section/5> [skatīts 10.08.2012.]

¹²⁸ Stalking and Harassment. Pieejams:

<http://www.gmp.police.uk/mainsite/pages/C2CB06CFD7CA0401802578A10036B299.htm> [skatīts 08.08.2012.]

¹²⁹ Crown Court. Pieejams: http://en.wikipedia.org/wiki/Crown_Court [skatīts 08.08.2012.]

nepilngadīgo tiesiskos regulējumus¹³⁰. Ņemot vērā, ka Latvijas Republikas (turpmāk – LR) normatīvā bāze patlaban praktiski nesatur multi-disciplinārus¹³¹ tiesiskos regulējumus, taču speciālisti praksē aizvien vairāk sastopas ar nepieciešamību pēc šādiem tiesību aktiem un regulējumiem, kā arī ņemot vērā, ka LR nav vienota apzīmējuma sadarbībai starp institūcijām, tālāk tiks īsumā apskatīts viss normatīvais akts kopumā, pēc tam sīkāku uzmanību pievēršot tā 1.nodaļai, kas vērsta tieši uz prevencijas rīkus regulējošām normām.

Noziedzības un sabiedrisko nekārtību likums¹³² (*Crime and Disorder Act 1998* – angļu val.) sastāv no 5 nodaļām:

- 1.nodaļa¹³³ – Noziedzības un nekārtību prevencija (nodaļa sastāv no trīs sadaļām: 1)Anglija un Velsa – Noziedzība un nekārtības vispārīgie regulējumi: ietver „Antisociālās uzvedības” un „Dzimumnoziedznieka rīkojumu”, Noziedzības un nekārtību stratēģijas: ietver atbildīgo institūciju atbildības jomas, Nepilngadīgo noziedzība un nekārtības: ietver „bērnu audzināšanas rīkojumu” un „bērnu drošības rīkojumu”, Dažādi un papildinājumi: ietver lēmumu pieņemšanas pienākumus par noziedzības un nekārtību sekām);
- 2.nodaļa¹³⁴ – Krimināltiesības (nodaļa sastāv no trīs sadaļām: 1) Rasu vai reliģiskās neiecietības pārkāpumi Anglijā un Velsā: definē pārkāpumus par rasu un reliģiskā naida kurināšanu, 2) Rasistiski orientēti pārkāpumi Skotijā: definē pārkāpumus par rasu un reliģiskā naida kurināšanu, 3) Dažādi)
- 3.nodaļa¹³⁵ – Kriminālās justīcijas sistēma (nodaļa sastāv no četrām apakšsadaļām: Nepilngadīgo Justīcija, Terminiem, Tiesu funkcijām un Dažādi);
- 4.nodaļa¹³⁶ – Apiešanās ar likumpārkāpējiem (nodaļa sastāv no divām sadaļām, *pirmkārt* – Anglija un Velsa (satur septiņas apakšsadaļas: Dzimumnoziedznieki vai vardarbīgi likumpārkāpēji, Likumpārkāpēji ar atkarību no narkotikām un citām vielām, Nepilngadīgie likumpārkāpēji: rājienu un brīdinājumi, Gados jauni likumpārkāpēji: rīkojumi bez brīvības atņemšanas, Nepilngadīgie

¹³⁰ Šajā pētījuma daļā tiks analizēta tā tiesiskā regulējuma daļa, kas attiecināma uz Angliju un Velsu, atsevišķos gadījumos uz Z-Īriju un regulē tiesiskās attiecības prevencijas jomā (likuma 1.nodaļa, angļu valodā: Part I. Prevention of crime and disorder.)

¹³¹ Multi-disciplinārs ir vairāk aizgūts apzīmējums no Lielbritānijas normatīviem aktiem un politikas dokumentiem, šajā pašā nozīmē LR praksē tiek bieži lietots arī jēdziens starpinstitucionāls vai arī šaurākā nozīmē starp-profesionāls. Vienota jēdziena sadarbībai starp institūcijām LR patlaban nav, bet tās sadarbības formas, kas ietvertas LR Valsts pārvaldes iekārtas likuma VI nodaļā un VII nodaļā, ir izveidotas tā, ka regulē sadarbību vai nu valsts pārvaldes ietvaros (tikai valsts pārvaldes iestādes), vai arī regulē sabiedrības līdzdalību un atsevišķu funkciju deleģēšanas kārtību. Minētais LR regulējums Lielbritānijas Noziedzības un sabiedrisko nekārtību likuma kontekstā ir vērtējams drīzāk kā kompetences nošķirošs, nevis resursus integrējošs, proti, nav vērsts uz kopīgu sadarbību multi-disciplinārā vidē, bet atsevišķi pienākumus sadalošs.

¹³² Crime and Disorder Act 1998. Entered into force 31 July 1995. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/contents> [skatīts 10.08.2012.]

¹³³ Ibid., Part I. Prevention of crime and disorder

¹³⁴ Ibid, Part II. Criminal law.

¹³⁵ Crime and Disorder Act 1998. Entered into force 31 July 1995. Criminal justice system. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/contents> [skatīts 10.08.2012.]

¹³⁶ Ibid, Part IV. Dealing with offenders.

likumpārkāpēji: ieslodzījuma un apmācību rīkojumi, Notiesāšana: vispārīgi, Dažādi un papildinājumi), *otrkārt* - Skotija: Seksuāli vai vardarbīgi likumpārkāpēji, Likumpārkāpēji ar atkarību no narkotikām un citām vielām);

- 5.nodaļa¹³⁷ – Dažādi un papildinājumi (Uzturēšanās un nosacījumi, Ieslodzīto atbrīvošana un soda noslēgums, Dažādi, Papildinājumi)

Raugoties uz augstāk aprakstītā normatīvā akta 1.nodaļu, ir iespējams izdalīt četrus preventīvos piespiedu līdzekļus.

3.3.1. Antisociālās uzvedības rīkojums

Antisociālās uzvedības rīkojums (turpmāk – AUR)¹³⁸. Saskaņā ar Noziedzības un sabiedrisko nekārtību likuma 1.nodaļas pirmās sadaļas 1.apakšpunktu AUR ir iespējams piemērot jebkurai personai, kura sasniegusi 10 gadu vecumu. Par antisociālas uzvedības esamību var ziņot jebkura persona, kura cieš no šādas uzvedības – pašvaldībai, kurā tā dzīvo, vietējai policijai, Transporta policijai un sociālajiem apsaimniekotājiem (*social landlord* – angļu val.). Jo pašvaldības padome (a); jebkura policijas iecirkņa priekšnieks ar savu lēmumu (b); Lielbritānijas Transporta policijas galvenais konstebls (c); jebkura persona, kura ir reģistrēta 1996.gada Mājokļu likumā 52.punkta¹³⁹ kārtībā kā sociālais apsaimniekotājs (*social landlord* – angļu val.), kurš nodrošina māju vai hosteļu apsaimniekošanu konkrētās pašvaldības teritorijā (d) var iesniegt maģistrāta tiesai saskaņā ar tās darbības teritoriju prasību par AUR piemērošana konkrētajai personai, ja tā uzvedās antisociālā veidā, proti: rada vai var radīt citiem cilvēkiem, kuri nedzīvo ar šo personu vienā mājāsaimniecībā, sajūtu, ka viņiem uzmācas, viņus traucē un rada stresa situācijas.

AUR mērķis ir pasargāt citas personas, sabiedrību no jebkādiem antisociālas uzvedības veidiem. Ja Maģistrāta tiesa, izskatot pieteikumu, konstatē, ka persona, kurai ir lūgts piemērot AUR, ir uzvedusies veidā, kas noteikts Noziedzības un sabiedriskās nekārtības likuma 1.punktā, tā pieņem lēmumu par AUR piemērošanu, uzliekot personai uzvedības aizliegumus. Maģistrāta tiesa, lai izdarītu secinājumu par atbildētāja uzvedības atbilstību apstākļiem, kas aprakstīti attiecīgās institūcijas pieteikumā, pārbauda ar notikumu saistītos faktus, lai izdarītu secinājumu, ka uzvedība ir vai nav bijusi adekvāta konkrētajiem apstākļiem.

Aizliegumi, kurus tiesa ietver AUR, ir atkarīgi no kaitīgo vai iespējamo kaitīgo darbību rakstura un to mērķis ir nākotnē novērst šāda veida kaitīgu indivīda uzvedību sabiedrībā. AUR var

¹³⁷ Crime and Disorder Act 1998. Entered into force 31 July 1995. Miscellaneous and supplemental. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/part/V> [skatīts 10.08.2012.]

¹³⁸ Crime and Disorder Act 1998. Entered into force 31 July 1995. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/part/V> [skatīts 10.08.2012.]

¹³⁹ Housing Act 1996. Entered into force 24 July 1996. General provisions as to orders. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/52/section/52> [skatīts 09.08.2012.]

būt spēkā¹⁴⁰ uz laiku: ne mazāku par 2 gadiem (a), uz pašā rīkojumā noteiktu laiku (b); līdz nākamā rīkojuma piemērošanai (c). Maģistrāta tiesas lēmumus var pārsūdzēt apelācijas kārtībā Karaliskajai tiesai (*Crown court* – angļu val.) saskaņā ar Noziedzības un sabiedrisko nekārtību likuma 1.nodaļas 4.punktu.

Persona, kurai piemērots AUR, var vērsties tiesā, kura pieņēmusi lēmumu par AUR piemērošanu konkrētajai personai, lai lūgtu tiesu samazināt AUR darbības laiku vai pārtrauktu to. Ja persona, kam piemērots AUR, pārkāpj rīkojumā ietvertos nosacījumus tiesa var saukt to pie atbildības, piemērojot brīvības atņemšanas sodu līdz 5 gadiem vai naudas sodu, vai abus.

AUR piemērošanas kārtību un 19 tā veidus nosaka Antisociālās uzvedības likums¹⁴¹, kura analīze tiks ietverta šī pētījuma turpinājumā¹⁴². Patlaban AUR piemērošanas prakse Lielbritānijā tiek vērtēta kritiski, tāpēc 2012.gada maijā Lielbritānijas Tieslietu ministrija ir pārstrādājusi sākotnējo AUR koncepciju, pirms tam sadarbībā ar policiju un pašvaldībām veicot situācijas izpēti. Par iemeslu tam tiek minēts fakts, ka kopš Anti sociālās uzvedības likuma spēkā stāšanās AUR piemērošanas gadījumu skaits ir strauji krities. Ja 2005.gadā tie bija 4,122 gadījumi, tad 2010.gadā - 1,664 gadījumi, un šī tendence ir saglabājusies arī 2011.gadā¹⁴³. Lielbritānijas statistikas analīze arī rāda to, ka aptuveni 50% no visiem tiesas piemērotajiem AUR tiek pārkāpti vismaz vienu reizi, bet 42% no piemērotajiem rīkojumiem tiek pārkāpti divas un vairāk reizes. Kā rāda pētījuma rezultātā fiksētā Lielbritānijas (Anglija un Velsa) prakse nepilngadīgo lietās¹⁴⁴, 43% gadījumu AUR pārkāpšanas gadījumā nepilngadīgās personas nonāk ieslodzījumā, bet 15,5% no visiem AUR, kas piemēroti nepilngadīgajiem, viņus gala rezultātā noved cietumā, papildinot ar jauniem iemītniekiem jau tā uz 110% pārslogoto Lielbritānijas cietumu sistēmu. Augstāk minēto apstākļu dēļ Lielbritānijas tieslietu ministrija 2011.gada maijā sākusi izstrādāt (prezentējusi Lielbritānijas parlamentam 2012.gada maijā¹⁴⁵) politikas dokumentu¹⁴⁶, kurā paredzēts mainīt esošo AUR sistēmu, lai to padarītāku efektīvāku un orientētu **no likumpārkāpēju sodīšanas un aizliegumu**

¹⁴⁰ Crime and Disorder Act 1998. Entered into force 31 July 1995. Part I Prevention of crime and disorder, Chapter 1. , Para 1.7. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/section/1> [skatīts 10.08.2012.]

¹⁴¹ Anti-social Behaviour Act 2003. Entered into force 20 November 2003. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/38/contents> [skatīts 09.08.2012.]

¹⁴² Autoru piezīme: šī ziņojuma daļa izveidota tikai pirmā projekta nodevuma vajadzībām, kas tiks prezentēts 2012.gada septembrī, pētījums turpināsies līdz 2012.gada novembrim.

¹⁴³ 13 October 2011, Statistical Notice: Anti-Social Behaviour Order (ASBO) Statistics England and Wales 2010. Pieejams: <http://ej.uz/r186> [aplūkots 09.08.2012.]

¹⁴⁴ Youth Justice Board (2005) *Antisocial Behaviour Orders: An assessment of current management information systems and the scale of Antisocial Behaviour Order breaches resulting in custody*, London: Youth Justice Board. Pieejams: <http://www.justice.gov.uk/downloads/youth-justice/prevention/anti-social-behaviour/AntiSocialBehaviourOrdersfullreport.pdf> [skatīts 11.08.2012.]

¹⁴⁵ Summary: Putting Victims First: More Effective Responses to Anti-Social Behaviour White Paper. Pieejams: <http://moderngov.sthelens.gov.uk/mgConvert2PDF.aspx?ID=12575&txtonly=1> [skatīts 11.08.2012.]

¹⁴⁶ More effective responses to antisocial behaviour, May 2011, Pieejams: <http://criminaljusticealliance.org/CJAmoreeffectiveresponsesASB.pdf> [skatīts 11.08.2012.]

uzlikšanas uz atbalsta sniegšanu cietušajiem no antisociālas uzvedības¹⁴⁷ un likumpārkāpēju resocializāciju. Jaunais konceptuālais risinājums ir balstīts uz starpinstitucionālās sadarbības modeļa un vienotas informatīvās datu bāzes ieviešanu preventīvo piespiedu līdzekļu efektīvākai piemērošanai.

3.3.2. Dzimumnoziedznieka rīkojums

Noziedzības un sabiedrisko nekārtību likuma 1.nodaļas 2.1.punkts nosaka, ka policijas iecirkņa priekšniekam ir tiesības prasīt Maģistrāta tiesai izdot **dzimumnoziedznieka rīkojumu** (turpmāk – DNR)¹⁴⁸. gadījumos, ja policijas priekšniekam ir zināms, ka viņa policijas iecirkņa teritorijā atrodas vai grasās ierasties persona, kura ir iepriekš tiesāta par dzimumnoziegumiem, vai kāda persona ir rīkojusies tā, ka policijai ir pamats uzskatīt, ka DNR ir nepieciešams, lai aizsargātu iedzīvotājus no iespējama nopietna kaitējuma. Policijas priekšnieks Maģistrāta tiesā prasību iesniedz motivēta iesnieguma formā, kurā norāda iemeslus, kuru dēļ DNR būtu piemērojams. Policija šajā iesniegumā norāda visus lietas apstākļus, tai skaitā ierobežojumus, kurus tiesai konkrētajā gadījumā būtu nepieciešams piemērot, lai novērstu esošo vai iespējamo kaitējumu. Tiesa var pieņemt lēmumu par DNR piemērošanu uz laiku, ne mazāku kā uz 5 gadiem vai līdz nākamajam rīkojumam.

Kamēr DNR ir spēkā, attiecībā uz personu, kam tas piemērots neattiecas Seksuālo likumpārkāpumu likuma 1.daļas nosacījumi, ja vien uz viņu jau iepriekš nav attiekusies paziņošanas prasība¹⁴⁹ saskaņā ar šo likumu. Gan Policijas priekšnieks, gan persona, kam piemērots DNR, var vērsties ar iesniegumu tajā Maģistrāta tiesā, kas izdevusi rīkojumu, par tā nosacījumu maiņu vai lūgt neizdot nākamo DNR. Dzimumnoziedznieka rīkojumu pārtraukt pirms piecu gadu notecējuma nav iespējams, kā vien panākot abu pušu (policijas un personas, kam DNR piemērots) vienošanos. Ja DNR laikā Maģistrāta tiesa izdod jaunu Dzimumnoziedznieka rīkojumu ar jauniem nosacījumiem, tad iepriekšējais rīkojums un tajā ietvertie nosacījumi zaudē savu spēku. Ja persona, kam piemērots DNR, ir pārkāpusi rīkojumā ietvertos nosacījumus, tā saucama pie kriminālatbildības un sodāma ar brīvības atņemšanu, kuras ilgums nepārsniedz 5 gadus vai ar naudas sodu, vai abiem. Personai, vadoties no augstāk uzskaitītajiem iemesliem, var piemērot arī īslaicīgo rīkojumu uz noteiktu laiku, kamēr krimināllieta atrodas izmeklēšanas vai iztiesāšanas stadijā, līdz brīdim, kad spriedums šajā lietā stājas spēkā. Šajā gadījumā tiesa var izdot pagaidu

¹⁴⁷ Autoru piezīme: šī ziņojuma daļa izveidota tikai pirmā projekta nodevuma vajadzībām, kas tiks prezentēts 2012.gada septembrī, pētījums turpināsies līdz 2012.gada novembrim.

¹⁴⁸ Crime and Disorder Act 1998, Part I Prevention of crime and disorder, Chapter 1. , Para 2.1, Sex offender orders.

Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/section/2> [skatīts 11.08.2012.]

¹⁴⁹ Sex Offenders Act 1997, 1 Sex offenders subject to notification requirements. Pieejams:

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/51/section/1> [skatīts 11.08.2012.]

rīkojumu¹⁵⁰, kas aizliedz atbildētājam veikt darbības, kas aprakstītas rīkojumā, ja tiesa uzskata, ka ir lietderīgi šādu rīkojumu taisīt. Pagaidu kārtībā izdots DNR ir spēkā šajā rīkojumā norādītajā laika posmā vai (ja vēl ir spēkā) pamata lietā (iztiesājamā lietā) norādītajā laika periodā. DNR, kas ir izdoti Skotijā un Z-Īrijā ir spēkā arī Anglijā un Velsā un, ja persona šādu rīkojumu pārkāpj Anglijā un Velsā, šis pārkāpums ir sodāms saskaņā ar tiesību normām, kas iekļautas Noziedzības un sabiedrisko nekārtību likumā un attiecas uz Skotiju (20.punkts), bet attiecībā uz Z-Īriju – saskaņā ar 2008.gada Kriminālās Justīcijas Rīkojumu (*The Criminal Justice (Northern Ireland) Order 2008*). Gan par AUR, gan DNR piemērošanu Maģistrāta tiesas lēmumus apelācijas kārtībā ir iespējams pārsūdzēt Karaliskajā tiesā saskaņā ar Noziedzības un sabiedrisko nekārtību likuma 4.punktu.

3.3.3. Bērnu audzināšanas rīkojums

Noziedzības un sabiedrisko nekārtību likuma 1.nodaļas 8.1 punkts nosaka, ka **bērnu audzināšanas rīkojumu** (turpmāk – BAR)¹⁵¹ var piemērot jebkurās lietās, kurās tiek skatīti jebkāda rakstura jautājumi attiecībā uz bērnu, proti, gadījumos, kad – ir izdots bērna drošības rīkojums attiecībā uz pašu bērnu (a), ir izdots antisociālās uzvedības rīkojums (AUR) vai dzimumnoziedznieka rīkojums (DNR) attiecībā uz pašu bērnu (b); bērns vai jauniešs ir notiesāts par noziedzīgu nodarījumu (c); persona ir notiesāta par Izglītības likumā paredzētu nodarījumu par neatbilstošu skolas apmeklēšanu vai nespēju nodrošināt regulāru skolas apmeklējumu reģistrētiem skolēniem¹⁵².

Šo preventīvo piespiedu līdzekli var piemērot bērnu vecākiem vai personām, kuras tos aizstāj – aizbildņiem vai arī personām, kuras ir notiesātas par 1996.gada Izglītības likuma 443. un 444.punktu pārkāpumiem. Tiesa var piemērot BAR tikai tajā gadījumā, ja Valsts Sekretārs apstiprina, ka minētais rīkojums konkrētās tiesas darbības teritorijā būs īstenojams, proti, ka bērna vai jaunieša vecāki dzīvo vai dzīvos šajā teritorijā un nav dzīves vietas deklarāciju atsaukuši. Audzināšanas rīkojumu var noteikt uz laiku līdz 12 mēnešiem, kuru ietvaros vecākiem vai personām, kas tos aizstāj, 3 mēnešu garumā ne vairāk kā vienu reizi nedēļā ir pienākums piedalīties konsultācijās vai apmācībās, kuras nosaka par BAR atbildīgā amatpersona.

BAR vecākiem tiek piemērots preventīvos nolūkos, ja viņu bērnam ir piemērots bērnu drošības rīkojums, antisociālās uzvedības rīkojums vai seksuālā likumpārkāpēja rīkojums, bērni atkārtoti izdara noziedzīgus nodarījumus vai regulāri neapmeklē skolu. BAR ietvaros tiesa var noteikt jebkuras prasības vecākiem vai personām, kas tos aizstāj, ja tas nepieciešams, lai novērstu

¹⁵⁰ Sex Offenders Act 1997, 2A Interim orders: sex offenders. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/51/section/1> [skatīts 11.08.2012.]

¹⁵¹ Ibid., 8 Parenting order.

¹⁵² Education Act 1996, School attendance: offences and education supervision orders, Para 443 and 444. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/56/contents> [skatīts 12.08.2012.]

riskus bērna uzvedībā nākotnē. Tiesa, taisot rīkojumu, tajā norāda atbildīgo personu par rīkojuma izpildi un tā var būt probācijas dienesta amatpersona, sociālā dienesta speciālists vai pašvaldības sociālā dienesta persona un izglītības speciālists, kurš tiek nozīmēts saskaņā ar 1996.gada Izglītības likuma 532.punktu¹⁵³. Apelācijas prasības par BAR piemērošanu var iesniegt Augstākajā tiesā gadījumos, ja rīkojums ir pieņemts bērna interesēs saskaņā ar Noziedzības un sabiedrisko nekārtību likuma 8. apakšnodaļas 1(a) punktu, bet, ja rīkojums izdots par to, ka šo vecāku bērnam pašam ir piemērots AUR vai DNR, to var pārsūdzēt Karaliskajā tiesā.

3.3.4. Bērnu drošības rīkojums

Noziedzības un sabiedrisko nekārtību likuma 1.nodaļas 11. punktā noteikts, ka **bērnu drošības rīkojums** (turpmāk – BDR)¹⁵⁴. attiecas uz bērniem, kuri nav sasnieguši 10 gadu vecumu. Šāda rīkojuma rezultātā bērns tiek nodots speciāli nozīmētas amatpersonas uzraudzībā uz rīkojumā noteiktu laiku vai arī tiesa uzliek par pienākumu bērnam izpildīt īpaši izvirzītus noteikumus.

Maģistrāta tiesa šos nosacījumus piemēro civiltiesiskā kārtā speciālā Ģimenes procesā un ir tiesīga bērnam uzlikt pienākumus uz laiku, kas nepārsniedz 3 mēnešus, bet, ja lietā ir kādi īpaši apstākļi, to var noteikt uz laiku, ne ilgāku par 12 mēnešiem. Lai bērnam varētu piemērot BDR, ir jāpastāv šādiem apstākļiem – ja bērns ir izdarījis tādas darbības, kuras viņam, esot 10 gadus vecam, būtu sodāms pārkāpums (a); ja BDR rīkojums ir nepieciešams preventīvos nolūkos, lai bērns neizdarītu tādas darbības, kas būtu sodāmas, gadījumā, ja viņam būtu 10 un vairāk gadu (b); ja bērns ir pārkāpis komandantstundas¹⁵⁵ norādījumu (c); ja bērns ir uzvedies tādā veidā, kas traucējis sabiedrisko kārtību vai uzvedies uzmācīgi, vai radījis apkārtējos, kas nav viņa ģimenes locekļi, iespaidu par šādas uzvedības īstenošanas iespējamību (d). Piemērojot BDR, tiesa lemj par labāko risinājumu bērnam, tai skaitā, lai nodrošinātu, ka bērns BDR laikā saņem atbilstošu aprūpi, aizsardzību un atbalstu, un tiek kontrolēts un lai nepieļautu tādas uzvedības atkārtošanos, kas bērnu noveda pie bērnu drošības rīkojuma izdošanas tiesā. Persona, kuru tiesa var nozīmēt par atbildīgo attiecībā uz bērnu, var būt pašvaldības sociālā dienesta darbinieks vai Nepilngadīgo likumpārkāpēju dienesta¹⁵⁶ speciālists. Pirms Maģistrāta tiesa pieņem lēmumu par BDR piemērošanu bērnam, tās pienākums ir veikt ģimenes izpēti un novērtējumu, kā arī izskaidrot vecākiem, kādas sekas būs šim lēmumam. Tiesai jāpārrunā ar vecākiem jeb personām, kas tos aizstāj, kādus nosacījumus BDR ietvert, kādas var būt šo nosacījumu izpildes sekas, ka vecākiem ir tiesības iesniegt tiesā prasību par

¹⁵³ Education Act 1996, Appointment of chief education officer. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/56/section/532> [skatīts 12.08.2012.]

¹⁵⁴ Crime and Disorder Act 1998, 11 Child safety orders. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/section/11> [skatīts 13.08.2012.]

¹⁵⁵ Komandantstundas norādījums – pienākums atrasties amatpersonas norādītajā laikā mājās.

¹⁵⁶ Youth offending teams. Pieejams: <http://www.justice.gov.uk/contacts/yjb/yots> [skatīts 13.08.2012.]

BDR pārskatīšanu¹⁵⁷. Bērna drošības rīkojumā ir iekļaujamas tikai ļoti praktiskas prasības, kuras nekādā gadījumā nedrīkst konfliktēt ar vecāku reliģisko pārliecību un bērna pienākumu apmeklēt skolu. Ja BDR ir jau spēkā, tiesa jebkurā laikā var kādu no pienākumiem izslēgt vai tos mainīt. Par Maģistrāta tiesas lēmumu, piemērojot BDR, apelācijas prasību var iesniegt Augstākajā tiesā.

3.4. Antisociālās uzvedības likums¹⁵⁸ un tā reforma

Lielbritānijas Antisociālās uzvedības likums izriet un ir cieši saistīts ar Noziedzības un sabiedrisko nekārtību likumu¹⁵⁹, kur otrais ir vispārīgais likums un iedibina vien antisociālas uzvedības jēdzienu un atbildīgās institūcijas, tai skaitā nodala tiesiskos regulējumus šajā jomā Lielbritānijas teritoriālajā ietvarā¹⁶⁰. Antisociālās uzvedības likums nosaka antisociālās uzvedības rīkojumu veidus un to piemērošanas kārtību.

Pats antisociālās uzvedības jēdziens Lielbritānijā tika definēts deviņdesmito gadu beigās, lai visplašākajā nozīmē ietvertu dažāda veida traucējošu uzvedību un nekārtības sabiedrībā, kā arī daļu mazākas bīstamības noziedzīgu nodarījumu¹⁶¹, kas nav saistīti ar sarežģītu specifisku vai augstu bīstamību un kaitējumu sabiedrības vai indivīdu interesēm, bet tiešā veidā un visbiežāk ir sastopami cilvēku ikdienā un sadzīvē. Tā, piemēram, par antisociālu uzvedību uzskata: skaļu, traucējošu kaimiņu uzvedību, tai skaitā skaļas ballītes¹⁶² (a); nepieskatītu pusaudžu bezmērķīgu uzturēšanos ielās (b); atkritumu pamešanu un apkārtnes piegružošanu (c); vandālisma aktus, grafiti un citus apzinātus kaitēšanas veidus īpašumam vai transporta līdzekļiem (d); narkotiku izplatīšanu un lietošanu (e); atrašanos reibuma stāvoklī vai bravurīgu izturēšanos sabiedriskās vietās (f); automašīnu pamešanu vai sadedzināšanu (g). Minētie jautājumi bieži vien netika ietverti policijas un citu valsts iestāžu prioritāro rūpju lokā, tāpēc efektīva rīcība izpalika. Noziedzības un sabiedrisko nekārtību likums, kas tika pieņemts 1998.gadā¹⁶³, definēja **antisociālo uzvedību šādi: „Personas rīcība tādā veidā, kas citiem cilvēkiem, ar ko šī persona nedzīvo vienā**

¹⁵⁷ Crime and Disorder Act 1998, 12 Child safety orders: supplemental. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/section/12> [skatīts 13.08.2012.]

¹⁵⁸ Anti-social Behavior Act 2003. Entered into force November 20, 2003. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/38/contents> [skatīts 07.11.2012.]

¹⁵⁹ Crime and Disorder Act 1998. Entered into force 31 July 1995. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/contents> [skatīts 07.11.2012.]

¹⁶⁰ Autoru piezīme: piemēram, tiek nodalīti atsevišķi tiesiskie regulējumi, kas attiecas uz Angliju, Velsu un Skotiju, kā arī Ziemeļu Īriju.

¹⁶¹ Autoru piezīme: pēc analogijas Latvijā te piederētos virkne Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā paredzēto administratīvo pārkāpumu. Te jāņem vērā fakts, ka Lielbritānijas tiesību sistēmā nav Administratīvo pārkāpumu jēdzienu, izpratnē, kā to saprot Latvijas tiesību sistēmā – definētas, ar likumu aizliegtas darbības, kas nav krimināli sodāmas, bet par kurām paredzēts sods.

¹⁶² No angļu valodas – ‘loud parties’.

¹⁶³ Crime and Disorder Act 1998. Entered into force 31 July 1995. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/contents> [skatīts 07.11.2012.]

mājsaimniecībā, var radīt vai rada uzmākšanās sajūtu, trauksmi vai stresa situācijas.” Pēc būtības šī legālā definīcija paredz platformu jaunam civiltiesiska rakstura instrumentam, lai pastāvētu iespēja reaģēt uz augstāk aprakstītajām situācijām, dodot tiesai iespēju piemērot personai ierobežojumus un nosacījumus, lai novērstu konkrētās personas antisociālo uzvedību nākotnē.

Būtiskākais – šāda kārtība paredz alternatīvu kriminālprocesam situācijās, kad nav iespējams gūt pietiekamus pierādījumus tam, ka kriminālā kārtā sodāmas darbības ir notikušas, piemēram, cietušais baidās sniegt liecības pret savu kaimiņu. Civiltiesiskā kārtība šajās lietās ļauj problēmu risināt nevis tradicionāli – ar soda piemērošanu vainīgajam, bet vērtēt kaitīgo darbību ietekmi uz cietušajiem visā to kopumā. Šis aspekts ir sevišķi būtisks kaitīgo darbību regulāras atkārtošanās gadījumos, kad personai (vai personām) nodarāmais kaitējums, raugoties uz katru gadījumu atsevišķi, nav liels, bet, vērtējot, ko šīs darbības cietušajam (vai cietušajiem) nodara kopumā, tas būtiski ietekmē cietušo personu dzīves kvalitāti ikdienā.

Sākotnēji antisociālās uzvedības vadībai tika izstrādāta vienota sistēma, kura bija jāievieš visā Lielbritānijas teritorijā, ar atsevišķiem nošķirti risinājumiem Skotijā un Ziemeļīrijā, tika ieviesti noteikta veida un stingri regulēti **19 Antisociālās Uzvedības Rīkojumu veidi: Personām** - Antisociālās uzvedības rīkojums, piemērojot sodu; Alkohola lietošanas aizliegums, piemērojot sodu; Antisociālās uzvedības rīkojums saskaņā ar iesniegumu; Norādījums uz antisociālu uzvedību; Alkohola lietošanas aizliegums saskaņā ar iesniegumu; Individuālā atbalsta rīkojums; Iejaukšanās rīkojums¹⁶⁴ un tādus, kas paredzēti rīcībai antisociālas uzvedības gadījumos **sabiedrībā** - Piegružošanas aizrādījums; Ielu piegružošanas aizrādījums; Bojājuma novēršanas uzdevums; Noteiktas publiskas vietas rīkojums; Nožogojuma rīkojums; Suņu kontroles rīkojums; Uzturēšanās vietas rīkojums; Vietas atstāšanas rīkojums; Telpu slēgšanas rīkojums; Avārijas mājas slēgšanas rīkojums; Skaļu telpu slēgšanas rīkojums; Licenzētu telpu slēgšanas rīkojums¹⁶⁵. Stājoties spēkā Antisociālās uzvedības likumam 2003.gadā, AUR tika pielietots bieži un statistika priecēja. Tomēr jaunās iniciatīvas piemērošana praksē bija saistīta ar virkni grūtību – no vienas puses AUR bija vērsts lielākoties uz aizliegumiem un to personu uzvedības ietekmēšanu, uzraudzību, kontroli, kuras šos pārkāpumus izdarīja, no otras puses – mazāk uz to, vai šie uzvedības rīkojumi atbild uz cietušo personu vajadzībām, arvien biežāk bija gadījumi, kad cilvēki, kas cietuši no antisociālās uzvedības, netika uzklausi, un faktiski antisociālās darbības turpinājās, kaut bija piemērots AUR.

¹⁶⁴ Angļu valodā: Anti-social Behaviour Order (ASBO) on conviction, Drinking Banning Order (DBO) on conviction, ASBO on application, ASB Injunction, DBO on application, Individual Support Order, Intervention Order

¹⁶⁵ Licensing Act 2003. Entered into force 10 July 2003. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/17/section/161> [skatīts 10.08.2012.]

2012.gada 18.oktobrī Lielbritānijas Tieslietu ministrija publiskojusi datus¹⁶⁶ par AUR piemērošanu Anglijā un Velsā. Statistikas pārskatā apkopoti dati par laika posmu no 1999.gada 1.aprīļa līdz 2011.gada 31.decembrim un sniegta īsa šo datu analīze. Šajā periodā (01.04.1999-31.12.2011) kopumā piemēroti 21,749 AUR. No 2003.gada līdz 2005.gadam AUR piemērošana būtiski augusi, taču, sākot ar 2006.gadu, vērojams straujš AUR piemērošanas kritums. Tā, piemēram, visvairāk AUR piemērots 2005.gadā (2800 gadījumi), bet 2011.gadā piemēroti mazāk kā tūkstotis AUR (800 gadījumi). Kopīgā tendence rāda, ka visvairāk AUR tiek piemēroti pie personu notiesāšanas par noziedzīgiem nodarījumiem, bet saskaņā ar iesniegumu no policijas, pašvaldības un citām likumā paredzētajām iestādēm – uz pusi mazāk. Visvairāk ir tādu AUR, kuri tiek izdoti uz laiku līdz 2 gadiem, ar nosacījumu, ka tie paliek spēkā līdz tā īpašai atcelšanai tiesā. Tie AUR, kas ir izdoti, sākot no 2000.gada 1.jūnija, 85,9% gadījumu ir izdoti vīriešiem, proti – 18'585 gadījumos par vīriešu antisociālu uzvedību un 3'060 gadījumos – par līdzīgu sieviešu rīcību. Atzīmēts, ka 40% no visiem AUR izdevusi maģistrāta vai grāfistes tiesa, bet lielākie AUR iesniedzēji (92,3%) ir bijuši policijas speciālisti vai pašvaldības amatpersonas. No tiem AUR, ko izdevusi tiesa, pārkāpti tiek vidēji 3-12% AUR. Kaut arī AUR kopējais piemērošanas līmenis krītas un pārkāpšanas gadījumu skaits pieaug, kopš 2006.gada tieši tiesas izdoto AUR pārkāpšanas gadījumu skaits turpina stabili samazināties. Vadoties no minētajiem statistikas datiem, ir iespējams secināt, ka pastāv saistība starp AUR ilgumu un tā pārkāpšanu: jo ilgāku periodu spēkā AUR, jo vairāk tie tiek pārkāpti. AUR skaits, kas gada laikā tiek pārkāpti, ir saistīts ar to AUR skaitu, kas ir spēkā konkrētajā gadā, daudzi no pārkāptajiem AUR konkrētā gadā ir bijuši izdoti iepriekšējos gados. Katrs AUR, kas ir pārkāpts, tiek pārkāpts vidēji jau 4,7 reizes. Visaugstākais AUR nosacījumu pārkāpšanas skaits (tā izdošanas gadā) ir bijis 29,3% no tajā gadā izdotajiem, bet visvairāk kopumā pārkāpti AUR nosacījumi ir 2000. – 2002.gadam (35,8%), 2010.gadā 30,6% un 2011.gadā 30,1%.

Lai šis instruments darbotos veiksmīgi, sava loma tā piemērošanā un metodikā ir jāapzinās ne tikai katrai institūcijai atsevišķi, bet tām visām kopumā jāparedz vienots sadarbības ietvars. Būtiski, lai antisociālu uzvedību atpazīstu arī iedzīvotāji, pie tam iedzīvotājiem ir jābūt labi informētiem par policijas rīcībā esošajām iespējām tiem palīdzēt.

Faktors, kas spēlē būtisku lomu AUR piemērošanā, ir policijas pilnīga izpratne par šo preventīvo piespiedu līdzekli un tās patiesa vēlme iesaistīties. 2010.gada rudenī Lielbritānijā publiskots ziņojums „Antisociālā uzvedība – apturēt lejupslīdi”¹⁶⁷, kurā analizēta 43 Anglijas un Velsas policijas iecirkņu prakse darbā ar Antisociālās uzvedības rīkojumiem. Secināts, ka, lai gan

¹⁶⁶ 18 October 2012, Statistical Notice: Anti-Social Behaviour Order (ASBO) Statistics England and Wales 2011. Pieejams: <http://www.statistics.gov.uk/hub/index.html> [skatīts 20.10.2012]

¹⁶⁷ “Anti-Social behaviour: Stop the rot”, Sir Denis O’Connor, Her Majesty’s Chief Inspector of Constabulary, 2010. Pieejams: <http://www.hmic.gov.uk/media/stop-the-rot-20100923.pdf> [skatīts 03.11.2012]

darbs ar antisociālas uzvedības jautājumiem ir liela apjoma, piemēroto Antisociālas uzvedības rīkojumu skaits turpina kristies (a); policijas speciālisti bieži vien šos pārkāpumus neuzskata par „reāliem” likumpārkāpumiem, no kuru uzskaites vērtē policijas darba rezultātus (b). Ziņojumā norādīts, ka tikai mazāk kā puse no aptaujāto 43 policijas iecirkņu speciālistiem varēja pateikt, kur īsti viņu apkalpojamās teritorijās notiek visvairāk antisociālās uzvedības gadījumu. Lielbritānijas speciālisti ir secinājuši, ka veiksmīgai antisociālās uzvedības vadībai ir daudz vairāk kopīga ar decentralizētu pieeju, nekā striktu rīcības ietvaru definēšanai no augšas (a); nav šaubu, ka jāpieturas pie viena normatīvā regulējuma un kopīgā metodikas ietvara, taču antisociālās uzvedības metodikai katrā pašvaldībā ir jābūt atbilstošai vietējām vajadzībām (b); tikai paši nopietnākie antisociālās uzvedības gadījumi jāvērtē tiesai, pārējās regulējot lokālā līmenī ¹⁶⁸(c).

2012.gada 21.jūnijā tāda paša veida policijas darba izvērtējums¹⁶⁹ saistībā ar antisociālās uzvedības novēršanu tika atkārtots, jo atskaites periodā tika veikta virkne uzlabojumu policijas darba organizācijā. Galvenais jautājums tika uzdots personām, kuras cietušas no citu cilvēku antisociālas uzvedības, nevis vienkārši saskaitīti reģistrētie antisociālās uzvedības gadījumi un piemēroto AUR skaits. Ziņojumā konstatēts, ka 2010./2011.gados Anglijā un Velsā kopumā reģistrēti apmēram 3,2 miljoni antisociālas uzvedības gadījumu. Ja 2010.gadā veiktā pētījuma uzdevums bija konstatēt, cik labi policija saprot savā apkalpojamā teritorijā pastāvošās ar antisociālo uzvedību saistītās problēmas, tad 2012.gadā uzdevums bija arī noskaidrot 9 300 cietušo personu viedokli par viņu apmierinātību ar policijas rīcību antisociālās uzvedības konstatēšanas gadījumos. Aptaujā tika konstatēts, ka, mainot prioritātes no reaktīvas rīcības (sodīšanas un aizliegumu uzlikšanas u.tml.) uz proaktīvu (palīdzība cietušajiem un pozitīvu pienākumu uzlikšana vainīgajiem u.tml.), policija ir panākusi, ka no antisociālām darbībām cietušo (87%) apmierinātība ar policiju ir būtiski pieaugusi, vienā policijas iecirknī pat uzrādot 97% iedzīvotāju apmierinātību. Bez tam, aptaujā konstatēts, ka vidēji valstī 55% no cietušajiem ir apmierināti ar policijas rīcību, novēršot antisociālu uzvedību un sniedzot atbalstu cietušajiem. Pat tad, ja, kā norādīts ziņojumā, šie rādītāji tiek vērtēti kā samērā augsti salīdzinājumā ar 2010.gada ziņojumā iekļautajiem, jāmeklē atbildes uz jautājumiem, kāpēc atlikušie 45% cietušo nav apmierināti ar viņiem sniegto palīdzību. Minētais uzskatāmi parāda, cik liela nozīme AUR veiksmīgā ieviešanā ir šī pakalpojuma saņēmēju, cietušo cilvēku, viedokļiem un šo viedokļu regulārai noskaidrošanai. Proti, ja **antisociāla uzvedība rada bailes, trauksmi un nedrošību, tad to nevar vērtēt, eksponējot piemēroto AUR skaitu kā darba rādītāju, tā vietā jāvērtē personu drošības sajūtas esamība vai neesamība** – tā arī

¹⁶⁸ Skatīt Shēmu Nr.7, shēmā attēloti jaunās AUR sistēmas elementi kopējā darbības ietvarā. Minētajam attēlam nav hierarhiska efekta, praktiķiem uz vietas pašvaldībās ir katram individuālajam gadījumam jāpiemēro derīgākā pieeja.

¹⁶⁹ A step in the right direction: the policing of anti-social behaviour, HMIC, 2012. Pieejams: <http://www.hmic.gov.uk/media/a-step-in-the-right-direction-the-policing-of-anti-social-behaviour.pdf> [skatīts 05.11.2012].

vislabāk norāda uz sistēmas darbības veismēm un neveismēm, kalpo par pamatu darba efektivitātes uzlabošanai.

Kā redzams no minētā, plānotā AUR reforma Lielbritānijā nav saistīta vien ar AUR skaita samazināšanu no 19 uz sešiem, bet lielākoties tā ir attieksmes, filosofijas, principu un mērķu pārskatīšana, rodot atbildi, kādai AUR sistēmai ir jāpastāv, lai tā atbildētu uz sabiedrības drošības vajadzībām un spētu sniegt nepieciešamo atbalstu katram indivīdam, kurš cieš no citu personu antisociālas rīcības. 2012.gada 20.augustā Lielbritānijas valdība nāca klajā ar dokumentu¹⁷⁰, kurā ietverts valdības priekšlikums, kas tapis pēc 2011.gada 7.februārī publiskotā un sabiedriskai apspriešanai iesniegtā „Efektīvākas atbildes antisociālai uzvedībai¹⁷¹” dokumenta un tam pievienoto priekšlikumu analīzes. Tā rezultātā tapusi koncepcija AUR instrumentu uzlabošanai un efektīvākai izmantošanai „Dodam priekšroku cietušajiem: efektīvākas atbildes antisociālai uzvedībai¹⁷²”. Minētās koncepcijas īstenošanas rezultātā AUR skaits tiek samazināts no 19 uz sešiem, vienlaikus virkni līdzšinējo tiesas rīkojumu aizstājot ar diviem jauniem instrumentiem: **Noziedzīgās uzvedības rīkojumu (NUR)**, kuru var piemērot, notiesājot personu par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, un **Noziedzības prevencijas rīkojumu (NPR)**, piemērojot to citos gadījumos. Šie jaunie līdzekļi no iepriekš piemērotajiem atšķiras ar to, ka ir vērsti uz pozitīvu pienākumu, nevis aizliegumu uzlikšanu. Otra būtiska atšķirība, ka tikai viena antisociālas uzvedības rīkojuma pārkāpšanas sekas (NUR) izpaužas kriminālsoda veidā, bet NPR pārkāpšana būs sodāma kā necieņa pret tiesu (tiesas nolēmuma neievērošana), un tā nebūs krimināltiesību normās noteikta sodāma rīcība, līdz ar to persona neskaitīsies sodīta.

Visā Antisociālās uzvedības rīkojumu pastāvēšanas vēsturē vienmēr lielas diskusijas izraisījis **jautājums par civiltiesisko un krimināltiesisko robežu** noteikšanu. Virkne speciālistu ir pauduši viedokli¹⁷³, ka AUR būtībā lauž pastāvošo robežu starp civiltiesisko un kriminālatbildību, paredzot, ka par civilā kārtā izdotu tiesas nolēmumu pārkāpšanu tiek piemērota kriminālatbildība¹⁷⁴. Taču, vadoties no cita redzes punkta - viena indivīda tiesības nedrīkst likt pāri visu pārējo sabiedrības locekļu drošības interesēm. Šī iemesla dēļ tika panākta vienošanās, ka kriminālatbildība (un personai ir sodāmības fakts) par AUR pārkāpšanu iestājas tikai tad, ja personai ir tiesas piemērots Noziedzīgās uzvedības rīkojums kopā ar sodu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, un šī tiesas sprieduma nosacījumu neizpilde jau pati par sevi ir krimināli sodāma. Gadījumos, ja tiesa

¹⁷⁰ Anti-Social Behaviour – The Government’s Proposals, 20 August 2012. Pieejams: www.parliament.uk/briefing-papers/SN06344.pdf [skatīts: 20.10.2012]

¹⁷¹ More effective responses to antisocial behaviour - a consultation. Pieejams: <http://www.homeoffice.gov.uk/publications/consultations/cons-2010-antisocial-behaviour/> [skatīts: 20.10.2012]

¹⁷² Antisocial behaviour white paper, 22 May 2012. Pieejams: <http://www.official-documents.gov.uk/document/cm83/8367/8367.pdf> [skatīts: 20.10.2012]

¹⁷³ Anti-Social Behaviour – The Government’s Proposals, page 9, 20 August 2012. Pieejams: www.parliament.uk/briefing-papers/SN06344.pdf [skatīts: 20.10.2012]

¹⁷⁴ Home Affairs Committee, *Anti-social Behaviour*, 22 March 2005, HC 80 2004-05, p 65-66 and p74. Pieejams: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200405/cmselect/cmhaff/80/80.pdf> [skatīts: 20.10.2012]

piemērojusi Noziedzības prevencijas rīkojumu un tā nosacījumi ir pārkāpti, šis pārkāpums nav sodāms kriminālā kārtā (personai nav kriminālas sodāmības), tas ir sodāms kā necieņa pret tiesu. Lielbritānijā par necieņu pret tiesu var sodīt civiltiesiskā kārtībā ar ieslodzījumu līdz 2 gadiem vai neierobežota apjoma naudas sodu, šādu kārtību nosaka likums „Par necieņu pret tiesu”¹⁷⁵.

Vadoties no minētā, ir iespējams secināt¹⁷⁶, ka, pat pastāvot virknei atšķirību Latvijas un Lielbritānijas (Anglija un Velsa) tiesību sistēmās, preventīvo līdzekļu sistēmas idejiski ir ļoti tuvas mērķu, principu un pat metožu ziņā. Turklāt Latvijā PPL sistēma vēl tikai tiek veidota, tāpēc ir vērts paraudzīties uz dažiem šīs sistēmas elementiem atsevišķi, jo sevišķi ņemot vērā, ka tie jau vairāk kā 10 gadus ir pielietoti praksē.

Preventīvo piespiedu līdzekļu sistēma pēc Lielbritānijā veicamās reformas sastāvēs no 6 AUR¹⁷⁷, no kuriem divus piemēros tiesa, bet pārējos citas sabiedriskās drošības jomā darbojošās institūcijas (Policija, pašvaldība, nepilngadīgo dienests, sociālie apsaimniekotāji, Kaimiņu drošības platforma):

- **Noziedzīgās uzvedības rīkojums (NUR)** tiek **piemērots** gadījumos, ja persona tiek notiesāta par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Tas var būt jebkāda veida noziedzīgs nodarījums, ne tikai antisociāla uzvedība. NUR var piemērot kopā ar kriminālsodu personām, kuras sasniegušas kriminālatbildības vecumu – tām ir vairāk kā 10 gadi. NUR piemērošana nav alternatīva sankcija kriminālsodam. NUR ir piemērojams gadījumos, ja tiesai ir pamats uzskatīt, ka personas uzvedība nākotnē var būt tāda, kas visdrīzāk aizskars citu cilvēku tiesības – būs uzmācīga, traucējoša, radīs stresa sajūtu cilvēkiem, kas ar šo personu nedzīvo vienā mājsaimniecībā. Notiekošās NUR reformas rezultātā tiesa varēs uzlikt likumpārkāpējam ne tikai aizliegumus, bet arī pozitīvus pienākumus. Tiesai, piemērojot nosacījumus un aizliegumus, jāņem vērā tiesājamās personas personiskās īpašības un iepriekšējo pretlikumīgo darbību iemesli, saskaņā ar kuriem jāpiemēro jēgpilni, proporcionāli, reāli izpildāmi, praktiski un skaidri saprotami pozitīvie pienākumi un aizliegumi. **Pieteikumu** par NUR piemērošanu tiesai **var iesniegt prokurors (a)** jau uzsāktā kriminālprocesā. Prokuroram, ņemot vērā likumpārkāpēja personīgās īpašības, ir jāidentificē personai piemērojamie pozitīvie priekšlikumi un aizliegumi, kā arī jāpārlicinās vai likumpārkāpēja dzīves vietā šādus nosacījumus ir iespējams izpildīt. Prokuroram nav jāpierāda tiesai, ka visi citi līdzekļi, mēģinot ietekmēt šīs personas uzvedību, jau ir izsmelti vai ka minētais tiesas rīkojums ir vienīgais veids, kā risināt problēmu. Ja NUR tiek pieprasīts personai, kura nav sasniegusi 16 gadu vecumu, nepieciešamības gadījumā ir jālūdz atbildīgajai institūcijai (piemēram - pašvaldībai, nepilngadīgo dienestam, policijai) sagatavot ziņojumu par nepilngadīgā ģimenes apstākļiem. Šādi sagatavotu

¹⁷⁵ Contempt of Court Act 1981. Entered into force July 27, 1981. Pieejams:

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/49> [skatīts 05.11.2012]

¹⁷⁶ Skatīt Shēmu Nr.8 pielikumā.

¹⁷⁷ Skatīt Shēmu Nr.7 un Nr. 8 pielikumā.

informāciju ir iespējams izmantot, lai tiesa paralēli NUR varētu izdot „Bērnu audzināšanas rīkojumu” un tajā atspoguļotu vecākiem (un, iespējams, citiem ģimenes locekļiem) nepieciešamo atbalstu bērnu audzināšanā. Ja **tiesa (b)** pati nonāk pie pārliecības, ka NUR konkrētai personai ir nepieciešams, tā var izdot NUR pēc savas iniciatīvas. Vienīgais, kas tiesai ir jāpārbauda, vai teritorijā, kur dzīvo likumpārkāpējs, tiesas uzliktie pozitīvie pienākumi un aizliegumi ir izpildāmi. NUR **nosacījumu pārkāpšana** ir krimināli sodāms nodarījums, par kuru paredzēts brīvības atņemšanas sods līdz 5 gadiem.

• **Noziedzības prevencijas rīkojums (NPR)** ir civiltiesiskā kārtībā **izdodams** tiesas rīkojums, kura pārkāpšanai ir civiltiesiska rakstura sekas – sods par necieņas izrādīšanu tiesai, kas izpaužas tiesas izdotā nolēmuma NPR nepildīšanas formā. Par pamatu NPR **piemērošanai** nav obligāti jābūt pieņemumam, ka persona *neapšaubāmi* ir uzvedusies prettiesiski, pietiekams ir uzskats, ka persona, *iespējams*, var nodarīt kaitējumu. Lai piemērotu NPR, nav vajadzīgi liecinieki, pierādījumi un liecības pret kādu (piemēram, kaimiņiem) – nav jāpierāda ar vienu konkrētu darbību nodarīts kaitējums, bet jāgūst pārliecība par to, ka, turpinoties noteiktām darbībām vai konkrētas personas uzvedībai noteiktajā veidā, visdrīzāk ir nodarīts vai drīzumā var tikt nodarīts kaitējums. Šajā gadījumā tiesa var atzīt par pietiekamiem profesionālu liecinieku liecības – pašvaldības speciālistu viedokli, nepilngadīgo dienesta viedokli u.tml. NPR var piemērot personām no 10 gadu vecuma, taču personu lietas no 10-17 gadiem visdrīzāk tiks skatītas un lēmumi pieņemti specializētā Nepilngadīgo tiesā¹⁷⁸. Tiesā **iesniegt pieteikumu** NPR piemērošanai var policija, pašvaldības un sociālie apsaimniekotāji. Ja persona, par kuru tiek iesniegts pieteikums tiesā, nav sasniegusi 18 gadu vecumu, pirms pieteikuma iesniegšanas jākonsultējas ar nepilngadīgo dienestu. Ja NPR tiek piemērots personai, kuras vecums ir zem 16 gadiem, attiecīgais iesniedzējs sagatavo ziņojumu par nepilngadīgā ģimenes apstākļiem. Šo ziņojumu vēlāk izmanto, lai tiesa izdotu „Bērnu audzināšanas rīkojumu”, kas tiek izdots līdztekus nepilngadīgajam piemērojamam NPR. Ziņojums par ģimenes apstākļiem tiek gatavots, lai nepilngadīgā vecākiem varētu sniegt individualizētu atbalstu bērna audzināšanā. NPR **nosacījumi** ir atkarīgi no konkrētās personas uzvedības problēmām un var ietvert gan pozitīvos pienākumus, gan aizliegumus, kuriem ir jābūt proporcionāliem antisociālās uzvedības kaitīgumam, reāliem, praktiskiem, skaidri formulētiem un izpildāmiem. Aizliegumiem ir jāpilda preventīva, nevis sodošā funkcija, bet personai uzliktajiem pienākumiem ir jābūt vēršiem uz pozitīvu rīcību. Tā, piemēram, ja kāda persona skaļi ir uzvedusies kādā konkrētā vietā, tai ir jāaizliedz šajā vietā atrasties un jānosaka apmeklēt dusmu kontroles programmu, vai, ja suņa īpašnieks regulāri nerūpējas un nepieskata savu suni, tam jāuzliek par pienākumu pastaigāties ar

¹⁷⁸ Autoru piezīme: ņemot vērā to, ka AUR reforma Lielbritānijā aizvien turpinās, galīgie lēmumi par nepilngadīgo lietu jurisdikciju vēl nav pieņemti. Notiek debātes, kuras tiesu instances (Grāfistes vai Maģistrāta tiesa) vai kura veida tiesa (specializētā Nepilngadīgo tiesa) NPR piemēros personām no 10 – 17 gadiem.

savu suni, lietojot pavadu, un nestaiģāt ar savu suni vietās, kur pulcējas cilvēki un/vai noteikt apmeklēt kursus suņu īpašniekiem kopā ar savu suni. NPR pārkāpšanas faktam nevajadzētu personu novest līdz sodāmībai saskaņā ar krimināltiesību normām. Kaut arī Lielbritānijā vēl nav līdz galam izstrādāts jaunais likumprojekts AUR piemērošanas regulēšanai, pastāv viedoklis¹⁷⁹, ka sankcijai par NPR pārkāpšanu jābūt civiltiesiska rakstura, tomēr nopietnu pārkāpumu gadījumos tas neizslēdz īsus ieslodzījuma termiņus. Personām, kas nav sasniegušas 18 gadu vecumu, Grāfistes vai Nepilngadīgo tiesa varētu piemērot: uzraudzību sabiedrībā, prasību veikt noteiktas aktivitātes, komandantstundas noteikšanu un apcietinājuma pieprasījumu.

• **Sabiedrības aizsardzības norādījums** (Sabiedrības aizsardzības rīkojums sabiedriskām vietām, Sabiedrības aizsardzības rīkojums telpu slēgšanai). Šī veida AUR korelē ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā noteiktajiem pārkāpumu veidiem, taču būtiskā atšķirība ir tajā, ka AUR nav sodi, to mērķis ir pārtraukt un novērst antisociālu uzvedību turpmāk, nevis sodīt pārkāpēju par konkrētajām darbībām. Virkne no darbībām, ko ietver šī veida AUR, ir reaktīva rakstura. Piemēram, skaļu telpu slēgšana vai telpu slēgšana, kur vienmēr notiek likumpārkāpumi un tiek lietots alkohols, ja tam neparedzētās vietās tiek zīmēti grafiti un pamesti atkritumi. **Šiem rīkojumiem ir divas t.s. bardzības/nozīmīguma pakāpes**, katru no kurām var piemērot atšķirīgs amatpersonu loks. Tā, piemēram – **1.pakāpes rīkojumu var pieprasīt** pašvaldība, sociālo apsaimniekotāju asociācijas amatpersonas. Šajā rīkojuma veidā var tikt ietverti pienākumi notīrīt grafiti (ja pārkāpējs tādus radījis), savākt atkritumus (ja tādi izmētāti), pārtraukt skaļu un citiem traucējošu uzvedību; **2.pakāpes rīkojumu var pieprasīt** policija vai vietējās pašvaldības atbildīgās amatpersonas un tajā var ietvert šādus nosacījumus – uzlikt ierobežojumus telpu lietošanai, uzlikt pienākumu pieskatīt savus mājdzīvniekus. Ja personas, kam piemēroti minētie ierobežojumi, tiem nepiekrīt, pastāv iespēja tos pārsūdzēt tiesā. Šo rīkojumu pārkāpšanas gadījumā tiek pieļauts¹⁸⁰, ka tiks piemērots kriminālsods naudas soda veidā vai ieslodzījums līdz 6 mēnešiem.

• **Pakļaušanās rīkojums** (jeb virziena rīkojums) tiek piemērots gadījumos, kad personas uzvedas pretēji sabiedriskās kārtības interesēm vai ir pamats uzskatīt, ka tās tā varētu drīzumā uzvesties. Pakļaušanās rīkojumu piemēro tikai policija. Jau šobrīd Lielbritānijā (Anglija un Velsa) spēkā esošie tiesību akti¹⁸¹ ļauj policijai pieprasīt personu grupām atstāt vietas, kur bieži notiek antisociālas uzvedības akti (a); nogādāt mājās jebkuru personu, kura ir jaunāka par 16 gadiem un atrodas uz ielas bez pieaugušo pavadības laika posmā no plkst. 21:00 līdz plkst. 6:00 (b); likt

¹⁷⁹ More effective responses to antisocial behaviour - a consultation, page 18. Pieejams: <http://www.homeoffice.gov.uk/publications/consultations/cons-2010-antisocial-behaviour/> [skatīts: 23.10.2012]

¹⁸⁰ More effective responses to antisocial behaviour - a consultation, page 21. Pieejams: <http://www.homeoffice.gov.uk/publications/consultations/cons-2010-antisocial-behaviour/> [skatīts: 23.10.2012]

¹⁸¹ Anti-social Behavior Act 2003. Entered into force November 20, 2003. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/38/contents> [skatīts 07.11.2012.], Violent Crime Reduction Act 2006. Entered into force October 20, 2006. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/38/contents> [skatīts 07.11.2012.]

personai, kurai ir 16 vai vairāk gadu, pamest noteiktu teritoriju vai vietu un neatgriezties tur tuvāko 48 stundu laikā, ja konkrētās personas atrašanās tur varētu būt saistīta ar alkohola lietošanu vai antisociālu uzvedību (c); speciāli noteiktās vietās konfiscēt personām alkoholu (d). Ja vienā no šiem veidiem policija personai liek atstāt vietu, kur tā atrodas, tas netiek uzskatīts par pārkāpumu, bet par pārkāpumu tiek uzskatīta nepakļaušanās šādam policijas rīkojumam. Tomēr šādā gadījumā nedrīkstētu būt piemērotas krimināltiesiska rakstura sankcijas. Jāņem vērā, ka šāda veida uzvedība bieži raksturīga tieši gados jauniem cilvēkiem un nepilngadīgajiem, tāpēc reakcijai vienlaikus jābūt gan nepārprotamai, gan saudzīgai, lai neatstātu pēdas uz tālāko cilvēku dzīvi. Tā, piemēram¹⁸², ir iespējams izveidot tādu sankciju sistēmu, kas paredz nepilngadīgajiem piemērotas reakcijas uz šāda veida pārkāpumiem: pakļaušanās rīkojuma pārkāpuma gadījumā nepilngadīgajiem vecumā no 10 līdz 17 gadiem var piemērot t.s. komandantstundu (pienākumu noteiktā diennakts laikā atrasties savās mājās), piedalīties noteikta veida aktivitātēs vai atrasties speciālista uzraudzībā. Tikai ļoti sarežģītos gadījumos, ja ar šādu rīcību nodarīts vērā ņemams kaitējums, personām vecumā no 14 – 17 gadiem būtu piemērojams apcietinājums uz laiku līdz 3 mēnešiem. Virkne speciālistu¹⁸³ Lielbritānijā uzskata, ka apcietinājuma piemērošana nepilngadīgajiem nav piemērota valsts reakcija, lai arī kāds AUR veids būtu pārkāpts – pieļaujami tikai civiltiesiska rakstura nolēmumi vai iespēja piemērot citu, bargāka rakstura AUR.

Lielbritānijā spēkā esošā AUR sistēma paredz, ka tikai divus AUR veidus – Noziedzīgās uzvedības rīkojumu un Noziedzības prevencijas rīkojumu, piemēro tiesa. Vienlaikus pastāv dažāda satura iespējami AUR, kurus piemēro policija, dažādas pašvaldības iestādes un amatpersonas, kā arī tādi prevencijas līdzekļi un metodes, kas piemēroti agrīnas intervences veikšanai, kurus dēvē par Neformāliem rīkiem (*Informal tools* – angļu val.) un Ārpustiesas risinājumiem (*Out-of-Court disposals* – angļu val.), jo to uzskaitījums nav galīgs. Neformālie rīki un Ārpustiesas risinājumi ir tādi preventīvie piespiedu līdzekļi, kurus ir iespējams pielietot zema kaitīguma incidentiem vai tādas antisociālas uzvedības gadījumos, kas personai konstatēta pirmo reizi. Viens no Lielbritānijā notiekošo reformu mērķiem ir attīstīt šos rīkus tā, lai prevencijas speciālisti varētu tos piemērot gadījumos, kas gan ir atzīstami par antisociālu uzvedību, bet to novēršanai nepieciešama vienkārši piemērojama agrīna intervence, kas saistāma ar zemas bīstamības pārkāpumiem vai tādiem pārkāpumiem, kurus izdara nepilngadīgie.

Neformālie rīki ir, piemēram, Vēlamās (akceptējamās) uzvedības līgumi (*Acceptable Behaviour Agreements* – angļu val.), kurus bieži piemēro mazāk kaitīgos antisociālās uzvedības izpausmju gadījumos, tai skatā - nepilngadīgajiem, gados jauniem pieaugušajiem un gados

¹⁸² Anti-Social Behaviour – The Government's Proposals, 20 August 2012. Pieejams: www.parliament.uk/briefing-papers/SN06344.pdf [skatīts: 20.10.2012]

¹⁸³ Home Office, *Putting Victims First: More effective responses to anti-social behavior*, Cm 8367, 22 May 2012, p48

vecākiem cilvēkiem¹⁸⁴. Vēlamās uzvedības līgumi tiek noslēgti rakstveidā starp personu un attiecīgo institūciju, bet, ja šāds līgums ir noslēdzams saskaņā ar nepieciešamību ietekmēt bērna antisociālo uzvedību, to paraksta bērna vecāki vai personas, kuras tos aizvieto. Šādus līgumus Lielbritānijā ir iespējams noslēgt starp personu un sociālo apsaimniekotāju, namu pārvaldi, skolu, vietējo policiju. Šis ir ļoti elastīgas formas līgums, kurā ir iespējams atspoguļot visus nosacījumus, lai varētu novērst attiecīgās personas antisociālo uzvedību. Šis preventīvais līdzeklis ir ļoti iedarbīgs gadījumos, kad antisociālas uzvedības pazīmes tiek konstatētas bērnam – līgumā ir iespējams ne tikai noteikt vēlamo bērna uzvedības modeli, bet arī pienākumus bērna vecākiem vai personām, kas tos aizvieto, lai tie sniegtu nepieciešamo atbalstu. Šāds rīks faktiski sniedz trīspusējās vienošanās iespēju, kas ir ideāla uzvedības ietekmēšanas metode, tieši veicot agrīno intervenci bērnu un jauniešu sociālajā uzvedībā. Cilvēkiem, kuri noslēdz šādus līgumus, ir brīvprātīgi jāpiekrīt līguma nosacījumiem, kas var saturēt apņemšanos netraucēt citus cilvēkus, neradīt citiem traucējumus vai stresu, neizraisīt citos cilvēkos baļu sajūtu ar savu uzvedību vai citādi negatīvi ietekmēt apkārtni. Vadoties no Anglijas un Velsas prakses¹⁸⁵, šādi līgumi lielākoties ir spēkā uz laiku līdz 6 mēnešiem, taču nepieciešamības gadījumā līgumu ir iespējams pagarināt, pusēm par to vienojoties. Ja šāds līgums netiek pildīts vai tā nosacījumi tiek pārkāpti un antisociālā uzvedība turpinās, Maģistrāta tiesa šādai personai var piemērot citu preventīvo piespiedu līdzekli – Antisociālās uzvedības rīkojumu¹⁸⁶. Līguma nosacījumi variē atkarībā no tās personas vajadzībām, kuras uzvedība ir novedusi iesaistītās puses pie vajadzības šādu līgumu slēgt. Līguma nosacījumos var ietvert arī piedalīšanos dažādos Atjaunojošās Justīcijas (*Restorative Justice* – angļu val.) pasākumos, iesaistot konfliktu risināšanā sabiedrību un vienlaikus sniedzot atbalstu personām, kas cietušas no antisociālas uzvedības.

Brīdinājums (*caution* – angļu val.), brīdinājums ar nosacījumiem (*conditional caution* – angļu val.) un Soda paziņojumi (*penalty notices* – angļu val.) ir **Ārpustiesas risinājumi**, kurus Lielbritānijā (Anglijā un Velsā) piemēro policija. Brīdinājumiem ir divi veidi, vienkāršais un ar nosacījumiem, un tos piemēro tikai personām, kas ir vismaz 18 gadus vecas, bet nepilngadīgajiem¹⁸⁷ piemēro citus speciālus ārpustiesas risinājumus – rājienu (*reprimand* – angļu val.) un brīdinājumu (*warning* – angļu val.). Sākumā nepilngadīgajiem piemēro rājienu, bet, ja antisociālās uzvedības izpausmes turpinās – brīdinājumu. Brīdinājumu veidus regulē Kriminālās

¹⁸⁴ Acceptable Behaviour Contracts (ABC's). Pieejams: <http://www.antisocialbehaviour.org.uk/abc/index.php> [skatīts 30.10.2012.].

¹⁸⁵ Acceptable Behaviour Contracts (ABC's). Pieejams: <http://www.antisocialbehaviour.org.uk/abc/index.php> [skatīts 30.10.2012.].

¹⁸⁶ Autoru piezīme: pēc reformas Antisociālās uzvedības rīkojums būs Noziedzīgās uzvedības rīkojums vai Noziedzības prevencijas rīkojums.

¹⁸⁷ Ask the Police. Pieejams: <https://www.askthe.police.uk/content/Q562.htm> [skatīts 30.10.2012.].

Justīcijas likums¹⁸⁸, bet Soda paziņojumu piemērošanas kārtību regulē Kriminālās Justīcijas un policijas likums¹⁸⁹. Novērtējot to, ka ārpus tiesas risinājumiem antisociālas uzvedības novēršanā ir ļoti liela nozīme, uz kopējā AUR reformas fona tika piedāvāti vairāki risinājumi, kas ļautu tos pilnveidot¹⁹⁰. Pieaugušajiem tika piedāvāts ieviest ne tikai naudas soda samaksāšanas pienākumu, bet arī apmeklēt viņu uzvedības uzlabošanas vajadzībām atbilstošus izglītojošus kursus. Tiek pieļauta iespēja, ka ar šādu pieeju varētu aizvietot virkni naudas sodu piemērošanas gadījumu, un tas dotu policijai lielāku rīcības brīvību preventīvā darba veikšanā. Attiecībā uz nepilngadīgajiem tiek piedāvāts¹⁹¹ pārskatīt ārpustiesas līdzekļu sistēmu kopumā, jo pašreiz pastāvošā sistēma, kad ārpustiesas risinājumi nepilngadīgajiem tiek piemēroti automātiski, lielākoties aizved nepilngadīgos uz tiesu, lai pēc tam viņi nonāktu apcietinājumā. Tiek uzsvērts, ka ārpustiesas risinājumiem, ko piemēro **nepilngadīgajiem, ir jābūt ātri piemērojamām atjaunojošām sankcijām**, no kurām nav iespējams izvairīties, **atvēlot būtisku lomu šo sankciju nodrošināšanā jauniešu vecākiem, tādā veidā panākot, ka vecāki uzņemas lielāku atbildību par savu bērnu uzvedību sabiedrībā**.

Nemot vērā, ka antisociālās uzvedības izpausmes ir ļoti dažādas pēc sava rakstura, funkcijas to novēršanai ir piekritīgas dažādām institūcijām – pašvaldībām, policijai, skolai, veselības aprūpes, sociālajām un citām iestādēm vai institūcijām. Minētā iemesla dēļ bieži veidojas situācijas, kad personas, kuras ir cietušas no antisociālas uzvedības, tiek sūtītas no vienas institūcijas pie citas, un rezultātā cietušie negūst prasīto palīdzību¹⁹², tā vietā turpinot paciest citu personu antisociālo uzvedību. Augstākminētā situācija sniedz pamatu secinājumam, ka **starpinstitūciju sadarbība**, risinot jautājumus saistībā ar antisociālas uzvedības gadījumiem, pēc būtības ir galvenā risināmā problēma. Lielbritānijā ir ieviesta sūdzību (iesniegumu, zvanu) izskatīšanas metodika, kas tiek dēvēta par „Sabiedrisko impulsu” (*The community Trigger*¹⁹³ - angļu val.), bet saskaņā ar Latvijā attīstāmās prakses piemēriem šī ir Starpinstitūciju sadarbības forma jeb viens no iespējamajiem modeļiem. Minētais dod pamatu secināt, ka faktiski antisociālas uzvedības vadība gan valsts, gan pašvaldības ietvaros nav iespējama bez Starpinstitūciju sadarbības mehānisma. Pētījumā analizētās informācijas avoti¹⁹⁴ apliecināja, ka neatkarīgi no Starpinstitucionālās sadarbības formas (metodes), tai jābūt izveidotai individualizēti, proti, lai tā atbilstu attiecīgās pašvaldības specifiskajām

¹⁸⁸ Criminal Justice Act 2003. Entered into force November 20, 2003. Pieejams:

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/section/22> [skatīts 30.10.2012.]

¹⁸⁹ Criminal Justice and Police Act 2001. Entered into force May 11, 2001. Pieejams:

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2001/16/contents> [skatīts 15.10.2012.]

¹⁹⁰ Breaking the cycle: effective punishment, rehabilitation and sentencing of offenders. Pieejams:

<http://www.justice.gov.uk/consultations/consultation-040311> [skatīts 15.10.2012.]

¹⁹¹ More effective responses to antisocial behaviour - a consultation, page 24. Pieejams:

<http://www.homeoffice.gov.uk/publications/consultations/cons-2010-antisocial-behaviour/> [skatīts: 01.11.2012]

¹⁹² Ibid., page 24.

¹⁹³ The “Community Trigger”: Government proposals on Anti-social Behaviour, 29 May 2012. Pieejams:

<http://www.parliament.uk/briefing-papers/SN06343> [skatīts: 05.11.2012].

¹⁹⁴ Anti-Social Behaviour – The Government’s Proposals, 20 August 2012, page 15. Pieejams:

www.parliament.uk/briefing-papers/SN06344.pdf [skatīts: 05.11.2012]

vajadzībām un aktualitātēm. Tas nozīmē, ka Starpinstitucionālās sadarbības ietvaru valsts līmenī var noteikt ar metodi (sanāksme, zvanu/sūdzību uzklauššanas sistēma vai cita) un principiem (lai instruments kalpotu mērķim), uz kuriem tā tiek balstīta, bet to, kā sistēma strādās detalizēti, jāļauj noteikt vietējā līmenī¹⁹⁵ – kādas amatpersonas un institūcijas tiks iesaistītas, cik liels būs šo amatpersonu loks, kāds būs pienākumu sadalījums.

Pamatojoties uz minēto, ir iespējams secināt, ka **antisociālās uzvedības vadības sistēma** būtībā satur šādus instrumentus:

- AUR veidus – sistēmu pieaugušajiem un nepilngadīgajiem (a);
- Neformālos rīkus, tai skaitā agrīnai intervencei un ārpustiesas risinājumiem (b);
- Starpinstitūciju sadarbības mehānismu, kurš sastāv no organizatoriskās metodes (c), darba organizācijas formas vietējā līmenī (d), un risku novērtēšanas un vadības sistēmas cietušajiem un antisociālās uzvedības veicējiem¹⁹⁶ (e).

¹⁹⁵ More effective responses to antisocial behaviour - a consultation, page 25. Pieejams: <http://www.homeoffice.gov.uk/publications/consultations/cons-2010-antisocial-behaviour/> [skatīts: 01.11.2012]

¹⁹⁶ Putting Victims first – more effective responses to anti-social behaviour, May 2012, page 14. Pieejams: <http://www.official-documents.gov.uk/document/cm83/8367/8367.pdf> [skatīts: 03.11.2012]

4. Tiesiskais regulējums Skotijā

Šajā sadaļā aprakstīts normatīvais regulējums Skotijā, kas attiecas uz preventīvajiem drošības līdzekļiem, analizējot tādus likumus, kā Antisociālas uzvedības likumu (*Anti-social Behavior Act – angļu val.*)¹⁹⁷, Likumu aizsardzībai no vajāšanas (*Protection from Harassment Act 1997 – angļu val.*)¹⁹⁸ un ar to saistīto Likumu aizsardzībai no vardarbības ģimenē (*Domestic Abuse (Scotland) Act 2011 – angļu val.*)¹⁹⁹, Likumu aizsardzībai no vardarbības (*Protection from Abuse (Scotland) Act 2001 – angļu val.*)²⁰⁰, pievēršot uzmanību arī citiem ar konkrēto jautājumu tieši saistītiem normatīviem aktiem.

4.1. Antisociālas uzvedības likums

Runājot par preventīvajiem piespiedu līdzekļiem Skotijā, pirmkārt, uzmanība jāvērs uz Antisociālas uzvedības likumu (*Antisocial Behaviour etc. (Scotland) Act 2004 – angļu val.*)²⁰¹. Antisociālas uzvedības rīkojumi (turpmāk - AUR) ir preventīvi rīkojumi, kuru galvenais mērķis ir konkrētu cietušo aizsardzība no konkrētas antisociālas uzvedības, kā arī plašākas sabiedrības aizsardzība no tādas antisociālas uzvedības, kas, iespējams, tiks īstenota nākotnē.

Lai gan tie AUR, kas attiecas uz Skotiju, bija norādīti arī 1998.gada Noziedzības un sabiedrisko nekārtību likumā (*Crime and Disorder Act 1998 – angļu val.*)²⁰², 2004.gada Antisociālas uzvedības likums ieviesa atsevišķas izmaiņas pastāvošajā regulējumā.

Saskaņā ar Antisociālas uzvedības likumu persona ir iesaistījies antisociālā uzvedībā, ja (a) tā uzvedas veidā (ieskaitot runāšanu), kas izraisa vai visticamāk izraisīs trauksmes sajūtu vai stresu vai (b) īsteno tādu uzvedības modeli, kas izraisa vai visticamāk izraisīs trauksmes sajūtu vai stresu vismaz vienai personai, ar kuru tā nedzīvo vienā mājsaimniecībā. Lai runātu par „uzvedības modeli”, jākonstatē vismaz divi līdzīgas uzvedības gadījumi, savukārt apzīmējums „visticamāk

¹⁹⁷ Antisocial Behaviour etc. (Scotland) Act 2004. Passed 17 June 2004. Entered into force 26 July 2004. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2004/8/contents/2004-07-26> [skatīts 10.08.2012.]

¹⁹⁸ Protection from Harassment Act 1997. Entered into force 21 March 1997 Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/40/contents> [skatīts 10.08.2012.]

¹⁹⁹ Domestic Abuse (Scotland) Act 2011. Passed 16 March 2011. Entered into force 20 April 2011. Pieejams <http://www.legislation.gov.uk/asp/2011/13/contents> [skatīts 11.08.2012.]

²⁰⁰ Protection from Abuse (Scotland) Act 2001. Passed 4 October 2001. Entered into force 6 November 2001 Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2001/14?view=plain> [skatīts 10.08.2012.]

²⁰¹ Antisocial Behaviour etc. (Scotland) Act 2004. Passed 17 June 2004. Entered into force 26 July 2004. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2004/8/contents/2004-07-26> [skatīts 10.08.2012.]

²⁰² Crime and Disorder Act 1998. Entered into force 31 July 1995. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/contents> [skatīts 10.08.2012.]

izraisīs” nozīmē, ka arī kāda cita persona, ne vien antisociālas uzvedības upuris, var liecināt, ka konkrētā uzvedība patiešām bija antisociāla.²⁰³

Likuma 4.panta 2.daļā norādīts, ka AUR var piemērot personām, kas (a) sasniegušas 12 gadu vecumu, (b) ar antisociālu uzvedību vērsušās pret konkrētu personu un (c) AUR ir nepieciešams, lai konkrēto personu aizsargātu no turpmākas antisociālas uzvedības.

Pieteikums par AUR piemērošanu jāiesniedz pirmās instances tiesas tiesnesim (*Sheriff court* – angļu val.), kura pārraudzītajā teritorijā persona ir antisociāli uzvedusies. AUR pārkāpšana vai nepildīšana, ja tas darīts bez atbilstoša pamatojuma, ir noziedzīgs nodarījums. Sekas par AUR pārkāpšanu vai nepildīšanu var būt cietumsods uz laiku līdz 5 gadiem vai naudas sods, vai abi. Ja rīcība, ar kuru tiek pārkāpts AUR, var tikt kvalificēta kā atsevišķs noziedzīgs nodarījums, par kuru vainīgā persona tiek arī notiesāta, par AUR pārkāpšanu atsevišķi nesoda, vienlaikus tiesa ņem vērā, ka jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarījušajai personai konkrētajā laika posmā bija piemērots arī AUR. Ja policijai ir pamatots iemesls domāt, ka persona pārkāpj vai ir pārkāpusi AUR, apcietināšanu var veikt bez ordera.

Kā tipiski antisociālas uzvedības gadījumi tiek minēti, piemēram, grafiti zīmēšana, vandālisms, privāta vai publiska īpašuma bojāšana, iebiedējošs runas veida lietošana, iebiedējošas ķermeņa valodas lietošana, pārmērīga trokšņošana, alkohola vai narkotisku vielu lietošana publiskā telpā, narkotisku vielu izplatīšana publiskā telpā, piesārņošana un nelikumīga atkritumu izvešana, salūta sarīkošana vēlās nakts stundās u.c. gadījumi.²⁰⁴

Antisociālas uzvedības likumā cita starpā norādīti tādi preventīvie piespiedu līdzekļi, kā grupu izklīdināšana, telpu slēgšana, reaģēšana uz miera traucēšanu, antisociālu attieksmi pret vidi, kā arī dažādiem pārkāpumiem no mājas pārvaldnieku puses.

Lai lemtu par AUR piemērošanu bērniem un jauniešiem (vecumā līdz 16 gadiem), pirmās instances tiesas tiesnesim jāņem vērā Bērnu lietu izskatīšanas sēdes ieteikumi.

1971.gada 15.aprīlī Bērnu lietu izskatīšanas sēžu sistēma Skotijā pārņēma no tiesām lielāko daļu atbildības jautājumos, kas saistīti ar bērniem un jauniešiem līdz 16 gadu vecumam (atsevišķos gadījumos – līdz 18 gadu vecumam). Tas attiecas uz tādiem bērniem un jauniešiem, kas izdarījuši noziedzīgu nodarījumu vai kuriem nepieciešamas rūpes un aizsardzība²⁰⁵.

Ja AUR vai pagaidu AUR saskaņā ar Antisociālas uzvedības likuma 2.sadaļas 12.pantu tiek piemērots bērniem un jauniešiem (vecumā līdz 16 gadiem), konkrētā lieta var tikt nodota Bērnu lietu izskatīšanas sēdei (*Children's hearing* – angļu val.). Tādā gadījumā papildus AUR

203 Guide to the Antisocial Behaviour etc. (Scotland) Act 2004. Pieejams: <http://www.scotland.gov.uk/Publications/2004/10/20146/45685> [skatīts 12.08.2012.]

²⁰⁴ What is an Anti-Social Behavior Order? Pieejams: <http://www.lawandparents.co.uk/what-is-anti-social-behaviour-order-asbo.html> [skatīts 26.10.2012.]

²⁰⁵ The Foundation of the Children's Hearings System. Pieejams: <http://www.chscotland.gov.uk/background.asp> (skatīts 12.10.2012.)

noteiktajam, uz bērnu var attiekties piespiedu līdzeklis - Uzraudzības prasības (*Supervision Requirement* – angļu val.), ko nosaka Bērnu lietu izskatīšanas sēdes ietvaros. Uzraudzības prasības tiek caurskatītas katru gadu, līdz bērns sasniedz 18 gadu vecumu. Bērnu lietu izskatīšanas sēdē var tikt ietverti dažādi noteikumi un vietējās varas iestāde ir atbildīga par to, lai šie noteikumi tiktu ievēroti. Antisociālas uzvedības likuma 12.sadaļā²⁰⁶ norādīta iespēja Bērnu lietu izskatīšanas sēdē lemt par bērna elektronisku uzraudzību – tās mērķis ir nodrošināt to, ka bērns uzturas iepriekš noteiktā vietā vai neapmeklē vietas, kuru apmeklēšana ir aizliegta. Bērnu lietu izskatīšanas sēdē konkrētus pienākumus var uzlikt arī vietējām varas iestādēm, lai tādā veidā panāktu bērnu uzvedības maiņu, tāpat likumā paredzēta reakcija uz pienākumu nepildīšanu – ja vietējā varas iestāde neīsteno bērna uzraudzību vai nenodrošina atbilstošu izglītību bērnam, kas ir izslēgts no skolas²⁰⁷. Būtiski, ka līdz ar elektronisko uzraudzību vienmēr tiek nodrošināts intensīvs atbalsts un dažādu pasākumu kopums, lai tādā veidā radītu priekšnosacījumus bērna uzvedības izmaiņām.

Tā kā Skotijā Bērnu lietu izskatīšanas sēdē tiek izlemta lielākā daļa jautājumu, kas skar bērnus un jauniešus līdz 16 gadu vecumam, turpmāk tiks sniegts detalizētāks konkrētās sistēmas raksturojums.

Tiesiskais pamats tam, lai bērns vai jauniešs nonāktu Bērnu lietu izskatīšanas sēdē, norādīts Bērnu likuma 52.panta 2.daļā²⁰⁸, proti, regulējums attiecas uz bērniem, kas ir (a) ārpus vecāku kontroles; (b) bērnam pastāv morālu briesmu risks; (c) bērns konkrētajā brīdī ir vai kādreiz ir bijis noziedzīga nodarījuma upuris, tai skaitā – fiziskas vai seksuālas vardarbības upuris; (d) pastāv liela iespējamība, ka nepietiekamu rūpju dēļ bērns cietīs no nopietna kaitējuma veselībai vai attīstībai; (e) bērns lieto alkoholu, šķīdinātājus vai narkotiskas vielas; (f) bērns ir izdarījis noziedzīgu nodarījumu; (g) bērns bez pamatota iemesla regulāri kavē skolu; (h) bērnam varētu tikt piemērots AUR un pirmās instances tiesnesis lūdz lietu nodot Bērnu lietu izskatīšanas sēdei.

Bērni, kas jaunāki par 16 gadiem, var nonākt tiesas priekšā tikai par nopietniem noziedzīgiem nodarījumiem – slepkavību, uzbrukumu, kas radījis briesmas citas personas dzīvībai vai par noteiktiem ceļa satiksmes negadījumiem, kuru rezultātā var tikt aizliegts vadīt automašīnu. Arī minētajos gadījumos prokuroram jāvērtē, vai tiesāšana būtu sabiedrības interesēs. Ja bērna vai jaunieša lieta tiek izskatīta tiesā, tā var, bet dažos gadījumos tiesai ir pienākums, lūgt Bērnu lietu izskatīšanas sēdes ieteikumus, lai izlemtu par piemērotāko soda veidu. Pēc ieteikuma saņemšanas

²⁰⁶ Explanatory notes of Antisocial Behaviour etc. (Scotland) Act 2004. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2004/8/notes/division/3/12> [aplūkots 20.10.2012.]

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ Children (Scotland) Act 1995. Entered into force 19 July 1995. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/36> [aplūkots 20.10.2012.]

tiesa var lemt arī par lietas nodošanu atpakaļ Bērnu lietu izskatīšanas sēdei galējā lēmuma pieņemšanai.²⁰⁹

Pirms lietas nonāk Bērnu lietu izskatīšanas sēdē, informācija par katru gadījumu tiek sniegta Ziņotājam (*the Reporter* – angļu val.). Ziņotājs ir oficiāla amatpersona, kam ar bērniem un jauniešiem saistīto informāciju sniedz galvenokārt policija un sociālais dienests, bet to var darīt arī medicīnas un izglītības iestādes, kā arī jebkurš sabiedrības loceklis un pats bērns vai jauniešs. Ziņotājs veic sākotnējo izmeklēšanu, lai izlemtu, kāda rīcība būtu bērna labākajās interesēs un var: (a) noteikt, ka nekāda turpmāka rīcība nav nepieciešama; (b) nodot lietu vietējai varas iestādei, lai tā bērnam vai jauniešim sniegtu padomus, norādījumus un palīdzību – tas balstās uz brīvprātības principiem un neformālu sadarbību un parasti ietver atbalstu no sociālā dienesta; (c) rīkot Bērnu lietu izskatīšanas sēdi, uzskatot, ka nepieciešams piemērot piespiedu līdzekli – bērna vai jaunieša uzraudzību.²¹⁰

Bērnu lietu izskatīšanas sēdē piedalās pārstāvji no Bērnu ekspertu grupas (*The children's panel* – angļu val.) – Skotijā kopumā ir aptuveni 2500 šīs grupas dalībnieku. Bērnu ekspertu grupas sastāvā ietilpst pārstāvji no sabiedrības, šo cilvēku darbs netiek apmaksāts – tie ir rūpīgi atlasīti un īpaši apmācīti brīvprātīgie. Katrā pašvaldībā ir Bērnu ekspertu grupa, tās pārstāvji pārmaiņus piedalās Bērnu lietu izskatīšanas sēdēs – katrā sēdē trīs eksperti, kas lemj par to, vai bērnam nepieciešams piemērot piespiedu līdzekli – uzraudzību²¹¹.

Bērnu lietu izskatīšanas sēdē lietas var izskatīt tikai tad, ja bērns vai jauniešs un vecāki vai citas par bērnu atbildīgas personas atzīst par pamatotiem Ziņotāja norādītos iemeslus, kuru dēļ lieta tika novirzīta izskatīšanai. Ja lietas novirzīšanas iemesli netiek atzīti par pamatotiem vai bērns sava vecuma vai attīstības dēļ nav spējīgs izprast minētos iemeslus, lieta tiek nodota izskatīšanai pirmās instances tiesā. Ja pirmās instances tiesnesis atzīst, ka iemesli ir pamatoti, Ziņotājs var organizēt jaunu Bērnu lietu izskatīšanas sēdi.

Var tikt konstatēti tādi apstākļi, kad nepieciešams piemērot pagaidu/ārkārtas līdzekļus, tāpēc pirmās instances tiesas tiesnesim ir tiesības izdot Bērnu aizsardzības rīkojumu, ja tiek uzskatīts, ka bērnam draud tūlītējas briesmas. Šādu rīkojumu parasti izskata Bērnu lietu izskatīšanas sēdē otrajā dienā pēc tam, kad rīkojums ir izdots. Bērnu lietu izskatīšanas sēdē var izlemt par nepieciešamību izdot orderus – tas notiek gadījumos, kad bērns neierodas uz Bērnu lietu izskatīšanas sēdi, kā arī tad, ja bērnu nepieciešams atrast un nogādāt viņu drošā atrašanās vietā. Iepriekš norādītajos gadījumos var izdot Drošas atrašanās vietas orderi (*Place of Safety warrant* – angļu val.). Šis

²⁰⁹ The Foundation of the Children's Hearings System. Pieejams: <http://www.chscotland.gov.uk/background.asp> (skatīts 20.10.2012.)

²¹⁰ Ibid.

²¹¹ The Foundation of the Children's Hearings System. Pieejams: <http://www.chscotland.gov.uk/background.asp> (skatīts 20.10.2012.)

orderis ir spēkā 22 dienas, bet Bērnu lietu izskatīšanas sēdē to vienā reizē var pagarināt par papildus 22 dienām (kopumā orderis nevar būt spēkā ilgāk par 66 dienām – ja nepieciešams papildus pagarinājums, jāvēršas pirmās instances tiesā).

Ja bērnam vai jauniešiem tiek piemērotas Uzraudzības prasības (*Supervision Requirements* – angļu val.), lielākoties viņš joprojām uzturas mājās, vienlaikus esot sociālā darbinieka uzraudzībā.

Būtiski, ka Bērnu lietu izskatīšanas sēdē pieņemtajiem lēmumiem nav sodoša rakstura, sēdes ietvaros nevar, piemēram, piemērot naudas sodu ne bērnam, ne vecākiem.

Bērnu lietu izskatīšanas sēdē pieņemtos lēmumus var pārsūdzēt saskaņā ar Bērnu likuma 51.pantu – to var izdarīt 21 dienas laikā pēc lēmuma pieņemšanas, vērsties pirmās instances tiesā. Sūdzību parasti izskata 28 dienu laikā pēc tās iesniegšanas. Arī pirmās instances tiesas lēmumu var pārsūdzēt nākamajā tiesu instancē.²¹²

Antisociālas uzvedības likumā norādītais Rīkojums vecākiem paredzēts, lai risinātu jautājumu ar vecākiem, kas apzināti vai bezatbildības rezultātā nevēlas tikt vai netiek galā ar saviem bērniem. Šī rīkojuma izdošanu var pieprasīt vietējās varas iestāde vai Ziņotājs. Šāda rīkojuma izdošanu var pieprasīt gadījumā, ja bērnam jau ir izdots AUR.²¹³

Rīkojumu vecākiem izdod gadījumā, ja bērnam novērojama antisociāla uzvedība un rīkojums varētu palīdzēt atturēt bērnu no šādas uzvedības vai arī bērns jau veic kriminālas darbības un rīkojuma izdošana vecākiem varētu novērst turpmāku kriminālu darbību veikšanu. Ja šāds rīkojums tiek izdots, vecākiem laika posmā līdz vienam gadam jāizpilda noteiktas prasības un viņi saņem konsultācijas un norādījumus laika posmā līdz trīs mēnešiem. Tāpat kā AUR pārkāpšanai, arī Rīkojuma vecākiem pārkāpšanai ir krimināltiesiskas sekas.

Skotija spērusi vēl vienu soli pretī tam, lai antisociālas uzvedības gadījumā galvenais uzsvars tiktu likts uz prevenciju, nevis sodošu pieeju. Tas paveikts, 2009.gada martā izstrādājot Antisociālas uzvedības ietvaru „Pozitīvu rezultātu veicināšana” (*Antisocial Behavior Framework „Promoting Positive Outcomes”* – angļu val.)²¹⁴, par galvenajiem Antisociālas uzvedības ietvara pīlāriem nosakot prevenciju, integrēšanu, iesaistīšanu un komunikāciju. Antisociālas uzvedības politikas mērķi Skotijā ir sekojoši:

- prevencija, kā arī agra un efektīva intervence, tiek noteikta kā pamats visām pieejām, kas izstrādātas, lai novērstu antisociālu uzvedību.
- tiek risināti antisociālas uzvedības cēloņi, piemēram, dzeršana, atkarību izraisošu vielu lietošana un maznodrošinātība, nevis cīnīšanās tikai ar simptomiem.

²¹² Children (Scotland) Act 1995. Entered into force 19 July 1995. Pieejams:

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/36> [aplūkots 20.10.2012.]

²¹³ Explanatory notes of Antisocial Behaviour etc. (Scotland) Act 2004. Pieejams:

<http://www.legislation.gov.uk/asp/2004/8/notes/division/3/2/10> [aplūkots 20.10.2012.]

²¹⁴ Antisocial Behavior Framework. Pieejams: <http://www.scotland.gov.uk/Topics/Justice/public-safety/asb/ASBframework> [skatīts 15.08.2012.]

- veicināta pozitīva uzvedību un iesaistīti vairāk cilvēku, ko var uzskatīt par paraugu un padomdevējiem, savukārt slikta uzvedība tiek sodīta atbilstošā, proporcionālā un savlaicīgā veidā.
- tiek nodrošinātas izvēles iespējas un izredzes būt veiksmīgiem, samazinot iespējamību tikt iesaistītiem antisociālā uzvedībā.
- notiek ciešāka sadarbība vietējā līmenī, lai īstenotu indivīdu un sabiedrības grupu intereses.

Pievēršot uzmanību tieši antisociālas uzvedības prevencijai, speciālisti uzsver, ka ir būtiski ne vien sodīt pārkāpuma izdarītāju, bet arī piedāvāt šai personai nepieciešamo atbalsta pasākumu kopumu²¹⁵. Tiek norādīts, ka atbalsta pasākumi nevar aizstāt likumā noteikto sankciju piemērošanu gadījumos, kad tas ir nepieciešams, tomēr sodīšana nodrošina tikai īstermiņa risinājumus sabiedrībai un cietušajiem – lai nodrošinātu ilgspējīgu antisociālas uzvedības samazināšanu, ir jāizmanto gan sankcijas, gan atbalsta sniegšana. Skotijā šim nolūkam izveidotas dažādas atbalsta programmas²¹⁶, piemēram, ģimenēm, kas pastāvīgi iesaistās antisociālā uzvedībā (*The Breaking the Cycle Project* – angļu val.²¹⁷) vai jauniešiem, kas antisociālā uzvedībā iesaistās alkohola lietošanas rezultātā (*Operation Floorwalk* – angļu val.²¹⁸). Tāpat realizēta virkne projektu, kas vērsti uz konkrētā apgabala dzīves līmeņa uzlabošanu un sabiedrības iesaistīšanu lēmumu pieņemšanā un līdzdalībā, vienlaikus par īstenoto aktivitāšu pamatmērķi izvirzot sabiedrības drošību. Projektu rezultāti skaidri norāda uz to, ka prevencija var tikt realizēta arī šādā veidā – ļaujot cilvēkiem justies piederīgiem savai dzīvesvietai, veicinot iespējas ietekmēt lēmumu pieņemšanu un tādā veidā tieši samazinot antisociālas uzvedības gadījumu skaitu.²¹⁹

4.2. Vienošanās par pieņemamu uzvedību

Vienošanās par pieņemamu uzvedību (Acceptable Behavior Contract – angļu val.) (turpmāk - Vienošanās) ir agrīna iejaukšanās, kas izmantojama, lai persona, kas iesaistās nepieņemamā vai antisociālā uzvedībā, apzinātos savas uzvedības negatīvo dabu un tās ietekmi uz citiem cilvēkiem. Šīs vienošanās mērķis ir panākt konkrētas nevēlamas uzvedības pārtraukšanu.

²¹⁵ Promoting Positive Outcomes: Working together to prevent antisocial behavior. Pieejams: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/288794/0088353.pdf> [skatīts 24.08.2012.]

²¹⁶ Ibid.

²¹⁷ *The Breaking the Cycle Project* – konkrētā projekta rezultātā tika konstatēts, ka, saņemot atbalstu, 94% iesaistīto ģimeņu tika samazināts antisociālas uzvedības gadījumu skaits, 81% - samazināts izlikšanas no dzīvesvietas risks un 50% gadījumos tika samazināts ģimenes izjukšanas risks. Kopumā šis projekts valstij ietaupīja apmēram 100'000 GBP gadā par katru ģimeni. Skatīt <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/288794/0088353.pdf>.

²¹⁸ Promoting Positive Outcomes: Working together to prevent antisocial behavior, page 9. Pieejams: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/288794/0088353.pdf> [skatīts 24.08.2012.]

²¹⁹ Community Wellbeing Champions Initiative. Pieejams: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/254432/0119733.pdf> [skatīts 24.08.2012.]

Vienošanos var slēgt arī ar vecākiem, kas nenovērš savu bērnu antisociālu uzvedību, tāpat tā var būt piemērots līdzeklis gadījumos, kad bērni un jaunieši neapmeklē skolu un saskaras ar uzvedības problēmām skolā.

Vienošanās tiek noslēgta rakstveidā un brīvprātīgi – viena no pusēm ir pārkāpējs (vai nepilngadīgas personas gadījumā – arī vecāki vai personas, kas aizstāj vecākus), bet otra puse – viena vai vairākas vietējās institūcijas, kas atbildīgas par konkrētās rīcības prevenciju. Par piemēru var minēt policiju, izglītības vai sociālā darba nodaļas. Lai gan Vienošanās netiek noslēgta uz konkrētu likuma normu pamata (netiek izmantotas Vienošanās veidlapas vai konkrētas formulas tās rakstīšanai²²⁰) un tā balstās uz brīvprātības principu, tā ir labs preventīvs līdzeklis gadījumos, kad ģimenes zina – Vienošanās pārkāpšana vai atteikšanās to noslēgt bez pamatota iemesla var būt par pamatu tiesiskām, arī krimināltiesiskām, sekām, piemēram, Antisociālas uzvedības rīkojumam vai Rīkojumam vecākiem.

Vienošanās visbiežāk tiek izmantota darbā ar bērniem un jauniešiem, kas vēl nav sasnieguši 16 gadu vecumu, tomēr šo līdzekli var efektīvi izmantot jebkura vecuma personai.²²¹ Runājot tieši par bērniem un jauniešiem, Vienošanos par pieņemamu uzvedību var noslēgt, iepriekš nevēršoties pie Ziņotāja (*Children's reportner* – angļu val.), šo amatpersonu nepieciešams vienīgi informēt par jau noslēgtu vienošanos. Vienošanās ietver precīzi norādītus antisociālas uzvedības veidus, kuros persona iepriekš iesaistījusies, kā arī to uzvedību, no kuras persona piekrīt atturēties. Viens no veiksmīgas vienošanās priekšnoteikumiem ir personas iesaistīšanās vienošanās saturā un nosacījumu izstrādē – tas palīdz izprast savas uzvedības ietekmi uz apkārtējiem, kā arī liek uzņemties atbildību par savu rīcību.

Slēdzot Vienošanos par pieņemamu uzvedību, tiek pievērsta uzmanība arī cēloņiem, kas konkrēto personu noveda līdz antisociālai uzvedībai. Pamatojoties uz izdarītajiem secinājumiem, tiek apzinātas institūcijas un iestādes, kuras jau iesaistījušās problēmu risināšanā, un tiek lemts par tām iestādēm un institūcijām, kuru iesaistīšana varētu palīdzēt risināt konstatētos problēmu cēloņus un palīdzēt personai ievērot vienošanās noteikumus.

Vienošanās par pieņemamu uzvedību lielākoties tiek izmantota, lai novērstu tādas antisociālas uzvedības piemērus, kā: (a) kaimiņu un garāmgājēju aizskaršana; (b) vārdiski apvainojumi; (c) kaitējuma nodarīšana īpašumam un vandālisms; (d) traucējoša trokšņošana; (e) grafiti zīmēšana; (f) laika pavadīšana lielā grupā, kas uzvedas draudošā veidā; (g) rasistiska rakstura citu personu aizskaršana; (h) gadījumi, kad nepilngadīgas personas smēķē un lieto alkoholu; (i) dažādu vielu

²²⁰Acceptible Behavior Contracts. Pieejams:

http://scotland.shelter.org.uk/get_advice/advice_topics/neighbourhood_issues/antisocial_behaviour/other_solutions_to_antisocial_behaviour/acceptable_behaviour_contracts [skatīts 26.10.2012]

²²¹'Sticks and Carrots' Guidance on: Acceptable Behaviour Contracts. Pieejams:
<http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/925/0086362.pdf> [skatīts 12.10.2012.]

nepareiza lietošana; (j) vizināšanās ar automašīnu; (k) ubagošana; (l) prostitūcija; (m) prostitūcijas pakalpojumu pirkšana uz ielas.²²²

Aprakstītais preventīvais piespiedu līdzeklis Skotijā tiek piemērots dažādās situācijās, līdz ar to piemērotākie Vienošanās noteikumi tiek piemēlēti atbilstoši konkrētajai situācijai. Salīdzinoši bieži tiek noteikts, piemēram, pārtraukt to antisociālas uzvedības veidu, kas ir Vienošanās slēgšanas pamatā, regulāri apmeklēt skolu un saņemt palīdzību, lai cīnītos ar atkarībām (no alkohola, narkotiskām vielām u.c.)²²³, tāpat var vienoties par to, ka pārkāpējam tiks veikti regulāri narkotisko vielu testi, pārbaudīts skolas apmeklējums un tiks veiktas pārbaudes par komandantstundas ievērošanu.²²⁴

Viena no būtiskām Vienošanās sastāvdaļām ir Vienošanās pārkāpšanas seku norādīšana – praksē tiek izmantoti, piemēram, mutiski un rakstveida brīdinājumi, intervija, kuras ietvaros tiek atkārtoti pārrunāti Vienošanās noteikumi, bērnu un jauniešu izdarītu Vienošanās pārkāpumu gadījumos var vērsties pie Ziņotāja, tāpat iespējama Anti-Sociālas uzvedības rīkojuma izdošana, personas iesaistīšana intensīva atbalsta programmās, kā arī Skotijai raksturīgi līdzekļi, kas saistīti ar īres tiesību ierobežošanu vai pārtraukšanu.²²⁵

4.3. Likums aizsardzībai no vajāšanas un tiesības apcietināt bez ordera

Likuma aizsardzībai no vajāšanas (*Protection from Harassment Act 1997* – angļu val.)²²⁶ mērķis ir pasargāt indivīdus no vajāšanas, attiecīgi nosakot citām personām aizliegumu īstenot tādu uzvedības modeli, kas sasniedz citas personas vajāšanu. Lai runātu par vajāšanu, ir jākonstatē vai nu nodoms personu vajāt vai tādi apstākļi, kas jebkurai saprātīgai personai liktos kā vajāšana. Arī šajā likumā tiek norādīts apzīmējums „uzvedības modelis” – tas nozīmē trauksmes vai ciešanu radīšanu citai personai vismaz divos konkrētas uzvedības gadījumos, turklāt jēdzienā „uzvedība” ietilpst arī runāšana.

Ja, pamatojoties uz personas prasību civiltiesiskā kārtībā, tiek konstatēts vajāšanas fakts, tiesa saskaņā ar likuma 8.sadaļas 5.pantu var noteikt zaudējumu atlīdzināšanu cietušajai personai, kā arī piemērot Aizliegumu (*interdict* - angļu val.) vai Pagaidu aizliegumu (*interim interdict* – angļu val.) un izdot Rīkojumu aizsardzībai no vajāšanas (*non-harassment order* – angļu val.).

²²² ‘Sticks and Carrots’ Guidance on: Acceptable Behaviour Contracts. Pieejams: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/925/0086362.pdf> [skatīts 26.10.2012.]

²²³ Ibid.

²²⁴ Acceptable Behavior Contracts (ABCs). Pieejams: <http://www.lawandparents.co.uk/abcs-acceptable-behaviour-contract.html> [skatīta 26.10.2012.]

²²⁵ ‘Sticks and Carrots’ Guidance on: Acceptable Behaviour Contracts. Pieejams: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/925/0086362.pdf> [skatīts 26.10.2012.]

²²⁶ Protection from Harassment Act 1997. Entered into force 21 March 1997 Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/40/contents> [skatīts 10.08.2012.]

Aizliegumā var norādīt, piemēram, netuvošanos cietušās personas mājai vai darba vietai, netuvošanos cietušās personas bērnu skolai, aizliegumu izņest mēbeles vai citas piederošās lietas no dzīvesvietas, aizliegumu draudēt, fiziski vai vārdiski aizskart, veikt aizskarošus telefona zvanus, darīt jebko, kas varētu biedēt, radīt trauksmi vai ciešanas cietušajai personai vai tās bērniem.²²⁷

Likuma 8.sadaļas 5.panta (b) daļā norādīta arī Pagaidu aizlieguma piemērošana - to tiesa var piemērot uzreiz pēc pieteikuma saņemšanas, balstoties tikai uz pieteikumā norādīto informāciju. Tā kā šie aizsardzības mehānismi īstenojami civiltiesiskā kārtā, nepieciešams pierādīt, ka ir vairāk ticams, ka vajāšana notiek – pierādīšana „ārpus visām saprātīgām šaubām” nav obligāts priekšnoteikums, lai Pagaidu aizliegums tiktu piemērots.

Sekas par Aizlieguma pārkāpšanu ir ieslodzījums līdz sešiem mēnešiem vai naudas sods, vai abi.

Saskaņā ar Likumu aizsardzībai no aizskaršanas (*Protection from Abuse (Scotland) Act 2001* – angļu val.)²²⁸ gan Aizliegumam, gan Pagaidu aizliegumam ir iespējams noteikt papildus tiesības bez ordera apcietināt personu, kas pārkāpj minētos preventīvos piespiedu līdzekļus. Lai cietušais saņemtu šādas papildus garantijas savai drošībai, tas atsevišķi jādūdz tiesai, kas lemj jautājumu par Aizlieguma vai Pagaidu aizlieguma piemērošanu. Tiesības apcietināt personu var tikt noteiktas uz laiku līdz trīs gadiem, norādot konkrētu datumu, kurā šādas tiesības beidz pastāvēt. Cietušais var lūgt tiesu pagarināt termiņu tiesībām apcietināt bez ordera, ja persona, pret kuru šo līdzekli plāno izmantot, tiek uzklautāta un šis līdzeklis ir nepieciešams, lai aizsargātu cietušo no aizskaršanas riska.

Tieši policija veic Aizlieguma vai Pagaidu aizlieguma pārkāpēja apcietināšanu, līdz ar to policija pēc iespējas ātrāk ir jāinformē par aresta tiesību piešķiršanu, to termiņa pagarināšanu vai atsaukšanu, kā arī par izmaiņām attiecībā uz Aizliegumu vai Pagaidu aizliegumu – ja tā noteikumi mainīti vai arī tas atcelts. Saskaņā ar likuma 4.sadaļas 1.pantu secinājums par apcietināšanas nepieciešamību pamatojams ar pārbaudi divos soļos - ja policistam ir pamatots iemesls domāt, ka persona pārkāpj Aizliegumu, kā arī tad, ja uzskata – personu neapcietinot, pastāv vardarbības vai turpmākas vardarbības risks.²²⁹ Proti, nepietiek ar to, ka tiek fiksēts Aizlieguma pārkāpums - papildus tam jākonstatē arī aizskaroša situācija, no kuras cietušais jāpasargā.²³⁰

²²⁷ Interdicts for domestic abuse. Pieejams:

http://scotland.shelter.org.uk/get_advice/advice_topics/families_and_households/domestic_abuse/taking_legal_action/in_terdicts_for_domestic_abuse [skatīts 14.08.2012.]

²²⁸ Protection from Abuse (Scotland) Act 2001. Passed 4 October 2001. Entered into force 6 November 2001 Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2001/14?view=plain> [skatīts 10.08.2012.]

²²⁹ Protection from Abuse (Scotland) Act 2001. Passed 4 October 2001. Entered into force 6 November 2001 Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2001/14/section/4> [skatīts 10.08.2012.]

²³⁰ Explanatory notes to the Protection from Abuse (Scotland) Act 2001. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2001/14/notes/division/3> [skatīts 11.08.2012.]

Konkrētā likuma ietvaros jēdziens „aizskaršana” tiek skaidrots salīdzinoši plaši – tas ietver vardarbību, uzmākšanos, draudīgu uzvedību vai jebkādu citu uzvedību, kas rada vai visticamāk varētu radīt fiziskus vai garīgus ievainojumus, bailes, trauksmes sajūtu vai stresu, turklāt tas attiecas arī uz runāšanu un uz klātbūtni noteiktā vietā vai teritorijā.²³¹

Iepriekš jau pieminētais Rīkojums aizsardzībai no vajāšanas²³² būtiskāk ierobežo tās personas tiesības, kurai šis preventīvais piespiedu līdzeklis tiek piemērots, tāpēc ir sarežģītāk panākt šī rīkojuma izdošanu. Skotijas likumdošanā paredzēts gan civiltiesisks, gan krimināltiesisks Rīkojums aizsardzībai no vajāšanas.

Civiltiesiskā kārtā izdots Rīkojums aizsardzībai no vajāšanas²³³, nosaka atturēšanos no noteikta veida rīcības uz noteiktu laika periodu (ieskaitot arī neierobežotu laika posmu). Būtiski, ka rīcībai, no kuras persona vēlas sevi pasargāt, nav noteikti jābūt pretlikumīgai vai aizskarošai – pietiek ar to, ka konkrētā rīcība izraisa bailes vai briesmu sajūtu konkrētajā personā, kas lūdz šo rīkojumu uzdot. Piemēram, rīkojumā var noteikt aizliegumu zvanīt, vairākkārt sūtīt īsziņas, sūtīt vēstules vai izsekot. Par Rīkojuma aizsardzībai no vajāšanas pārkāpšanu iestājas kriminālatbildība ar iespējamu cietumsodu uz laiku līdz pieciem gadiem vai naudas sodu, vai abiem.²³⁴

Kriminālprocesa likuma 234.pantā (*Criminal Procedure (Scotland) Act 1995* – angļu val.)²³⁵ ietverts Rīkojums aizsardzībai no vajāšanas. 234.panta 1.daļa nosaka, ka konkrētā rīkojuma izdošanu prokurors var lūgt gadījumā, ja persona ir notiesāta par noziedzīgu nodarījumu, kas ietver arī vajāšanu. Rīkojumu iespējams piemērot arī uz nenoteiktu laika periodu un sods par tā pārkāpšanu ir cietumsods uz laiku līdz pieciem gadiem vai naudas sods, vai abi. Prokurors vai persona, pret kuru rīkojums izdots, var lūgt tā atcelšanu vai grozīšanu tajā pašā tiesā, kas rīkojumu izdeva.

Kopš 2010. gada Skotijā par krimināli sodāmu noteikta Draudoša vai aizskaroša uzvedība un Vajāšana – jaunais regulējums ietverts Krimināltiesību un licenzēšanas likumā²³⁶ (*Criminal Justice and Licensing (Scotland) Act 2010* – angļu val.). Konkrētais fakts ir atzīmēšanas vērts tā iemesla dēļ, ka ar jaunā regulējuma palīdzību Skotijā ir izveidota sistēmā, kā vērsties citu personu vajāšanu

²³¹ Protection from Abuse (Scotland) Act 2001. Passed 4 October 2001. Entered into force 6 November 2001 Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2001/14/section/4> [skatīts 10.08.2012.]

²³² Protection from Harassment Act 1997. Entered into force 21 March 1997 Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/40/contents> [skatīts 10.08.2012.]

²³³ Protection from Abuse (Scotland) Act 2001. Passed 4 October 2001. Entered into force 6 November 2001 Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2001/14/section/4> [skatīts 10.08.2012.]

²³⁴ Non-harassment orders. Pieejams:

http://scotland.shelter.org.uk/get_advice/advice_topics/complaints_and_court_action/discrimination_and_harassment/on-harassment_orders [skatīts 24.08.2012.]

²³⁵ Criminal Procedure (Scotland) Act 1995. Entered into force 8 November 1995. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/46/contents> [skatīts 10.08.2012.]

²³⁶ Criminal Justice and Licensing (Scotland) Act 2010. Passed 30 June 2010. Entered into force 6 August 2010. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2010/13/part/2/crossheading/threatening-or-abusive-behaviour> [skatīts 20.08.2012.]

un aizskaršanu – kā pirmā reakcija var tikt izmantoti iepriekš jau pieminētie Aizliegums, Pagaidu aizliegums vai Rīkojums aizsardzībai no vajāšanas, bet, ja norādītie preventīvie piespiedu līdzekļi nesniedz vēlamo rezultātu, iespējama personas saukšana pie kriminālatbildības.

4.4. Likums aizsardzībai no vardarbības ģimenē un izlikšanas rīkojums

Statistikas dati norāda, ka 2009.-2010. gadā Skotijā policijai ziņots par 51,926 gadījumiem, kas definējami kā vardarbība ģimenē, kopumā Skotijā tie ir 1'000 vardarbības ģimenē gadījumi uz katriem 100'000 iedzīvotājiem.²³⁷

Apzinoties, cik būtiska ir konkrētā problēma, 2011.gadā tika pilnveidota iepriekšējā sadaļā aplūkotā Likuma aizsardzībai no vajāšanas daļa, paredzot jaunu preventīvo piespiedu līdzekli – civiltiesisku aizsardzības rīkojumu, kuru lūdz upuri, kas cietuši no vardarbības ģimenē, jauno regulējumu iestrādājot atsevišķā likumā, Likumā aizsardzībai no vardarbības ģimenē (*Domestic Abuse (Scotland) Act 2011* – angļu val.).²³⁸ Arī šajā likumā norādīts, ka katram indivīdam ir tiesības būt pasargātam no vajāšanas un, attiecīgi, persona nevar iesaistīties tādās darbībās, kas sasniedz citas personas vajāšanu, runājot tieši par darbībām, kas var tikt definētas kā vardarbība ģimenē.²³⁹

Atšķirības, kas jāuzsver, salīdzinot ar regulējumu, kas ietverts Likumā aizsardzībai no vajāšanas – cietušajam nav jāpierāda, ka ir bijis konkrēts „uzvedības modelis” – pietiek ar vienu attiecīgas rīcības gadījumu, turklāt „uzvedība” ietver gan runāšanu, gan klātbūtni kādā vietā vai teritorijā. Lai noteiktu, ka konkrētajā gadījumā runa ir par vardarbību mājās, kā kritērijs noteikts personu loks, pret kuru aizsardzības mehānismu var piemērot, proti, pieteicēja laulāto, partneri, dzīvesbiedru (ja personas dzīvo kopā, it kā būtu laulātie vai partneri) vai personu, ar kuru pieteicējam ir intīmas attiecības (ieskaitot attiecības starp puisī un meiteni, kā arī viena dzimuma pārstāvjiem). Uz cita veida ģimenes attiecībām vai attiecībām ar draugiem, kaimiņiem vai kolēģiem jaunais regulējums neattiecas.²⁴⁰

Aizlieguma neievērošana ir noziedzīgs nodarījums, par ko var piespriest cietumsodu uz laiku līdz pieciem gadiem vai naudas sodu, vai abus.

Par papildus aizsardzības mehānismu var uzskatīt arī Izlikšanas rīkojumu (*Exclusion order* – angļu val.) no dzīvesvietas, kas paredzēts Laulāto māju (Ģimenes aizsardzības) likumā

²³⁷ Evaluation of Protection from Abuse (Scotland) Act 2001, pieejams: <http://www.scotland.gov.uk/Publications/2003/11/18560/29451> [skatīts 24.08.2012.]

²³⁸ Domestic Abuse (Scotland) Act 2011. Passed 16 March 2011. Entered into force 20 April 2011. Pieejams <http://www.legislation.gov.uk/asp/2011/13/contents> [skatīts 11.08.2012.]

²³⁹ Explanatory notes of the Domestic Abuse (Scotland) Act 2011. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2011/13/notes/division/2> [skatīts 11.08.2012.]

²⁴⁰ Explanatory notes of the Domestic Abuse (Scotland) Act 2011. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2011/13/notes/division/2> [skatīts 11.08.2012.]

(*Matrimonial Homes (Family Protection) (Scotland) Act 1981*²⁴¹ – angļu val.). Šādu izlikšanas rīkojumu var pieprasīt gadījumā, ja partneri ir precēti, ir reģistrējuši savas partnerattiecības vai dzīvo kopā tā, it kā būtu precēti vai reģistrētās partnerattiecības, turklāt abiem ir tiesības uzturēties konkrētajā dzīvesvietā.

Lai saņemtu Izlikšanas rīkojumu, personai jāvēršas pirmās instances tiesā (*Sheriffs' Court* – angļu val.) vai Augstākajā tiesā (*Court of Session* – angļu val.) – abos gadījumos lieta tiks izskatīta civiltiesiskā kārtībā. Šo rīkojumu ir iespējams saņemt tad, ja partneris otrai pusei vai bērniem ir izdarījis vai ir draudējis izdarīt ko tādu, kas varētu radīt fizisku vai garīgu kaitējumu, un šāda rīcība ir pierādāma (piemēram, ar policijas ziņojumu, vēstuli no ārsta, draugu, ģimenes vai kaimiņu liecībām). Tāpat tiek vērtēts, vai partnera kaitīgā rīcība visticamāk atkal atkārtosies – vai ir izveidojies konkrēts negatīvas uzvedības modelis. Kā kritērijs ir Izlikšanas rīkojuma nepieciešamība, lai puse, kas to lūdz, tiktu pasargāta, turklāt šī rīkojuma piemērošanai jābūt godīgai un pamatotai (tiek izvērtētas bērnu intereses, kā arī savstarpējā attieksme un attiecības pirms lūguma pēc rīkojuma).²⁴²

Piemērojot Izlikšanas rīkojumu, tiesa var noteikt aizliegumu partnerim, pret kuru rīkojumu piemēro, ierasties vai uzturēties noteiktās vietās māju tuvumā.

²⁴¹ Matrimonial Homes (Family Protection) (Scotland) Act 1981. Entered into force 30 October 1981. pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/59/section/4> [skatīts 19.08.2012.]

²⁴² Exclusion orders. Pieejams: http://scotland.shelter.org.uk/get_advice/advice_topics/families_and_households/domestic_abuse/taking_legal_action/exclusion_orders [skatīts 19.08.2012.]

5. Tiesiskais regulējums Bulgārijā

Lai gan Bulgārijā nav izstrādāts atsevišķs regulējums attiecībā uz preventīvajiem piespiedu līdzekļiem, preventīvas dabas līdzekļi ietverti gan krimināltiesību, gan civiltiesību un administratīvo tiesību jomā. Izcelšanas vērti ir preventīvie piespiedu līdzekļi ārpus kriminālprocesa, kas paredzēti Likumā par aizsardzību no vardarbības ģimenē.

Likums par aizsardzību no vardarbības ģimenē (*Protection Against Domestic Violence Act* – angļu val.)²⁴³ stājies spēkā 2005.gada 1.aprīlī un ar to Bulgārija ir atzinusi, cik svarīgi ir vērsties pret vardarbību ģimenē valsts līmenī, kā arī apliecina, ka vardarbība ģimenē un attiecībās nav privātas dabas jautājums – tas skar visas sabiedrības intereses²⁴⁴. Likuma pieņemšanu uzskata par būtisku soli vardarbības pret sievietēm prevencijai un novēršanai, vienlaikus vardarbība ģimenē joprojām ir plaši izplatīta problēma Bulgārijā. 2006.gadā apkopotie dati liecina, ka katra ceturtā sieviete Bulgārijā cieš no vardarbības ģimenē.²⁴⁵

Saskaņā ar Likumu par aizsardzību no vardarbības ģimenē fiziska, garīga vai seksuāla vardarbība, kā arī jebkurš šādas vardarbības mēģinājums, kas tiek veikts pret personu, ar kuru vieno vai ir vienojušas ģimenes saites, radniecība, kā arī dzīvošana vai uzturēšanās vienā mājās, definējama kā vardarbība ģimenē.²⁴⁶

Konkrētajā likumā paredzēta aizsardzība personām, kas cietušas no vardarbības, ko veic: (a) laulātais vai bijušais laulātais, (b) persona, ar kuru kopā dzīvo vai dzīvoja, (c) persona, ar kuru ir kopīgs bērns, (d) vecāki, (e) pēcnācēji, (f) māsa vai brālis, (g) radnieks, (j) aizbildnis vai audžu vecāki.

Paredzēti sekojoši aizsardzības līdzekļi un Aizsardzības rīkojumā var noteikt viena vai vairāku līdzekļu piemērošanu: (a) aizliegums atbildētājam (personai, kas bijusi vardarbīga) būt vardarbīgam ģimenē, (b) atbildētāja izlikšana no kopīgās uzturēšanās vietas uz laiku, ko nosaka tiesa, (c) aizliegums atbildētājam atrasties dzīvesvietas, darbavietas tuvumā vai vietās, kur cietušajam ir sociāli kontakti un atpūtas vietas – ar tādiem noteikumiem, nosacījumiem un uz tik ilgu laiku, kā nosaka tiesa, (d) uz laiku mainīt dzīvesvietu bērnam un tam vecākam, kurš ir vardarbības upuris vai nav vardarbības veicējs, ar tādiem noteikumiem, nosacījumiem un uz tik ilgu

²⁴³ Protection Against Domestic Violence Act. Entered into force 1 April 2005. Pieejams: <http://sgdatabse.unwomen.org/uploads/Protection%20Against%20Domestic%20Violence%20Act%202005.pdf> [skatīts 13.08.2012.]

²⁴⁴ The UN Secretary-General's database on violence against women. Pieejams: <http://sgdatabse.unwomen.org/searchDetail.action?measureId=7568&baseHREF=country&baseHREFId=276> [skatīts 14.08.2012.]

²⁴⁵ Realising Rights – Case studies on state responses to violence against women and children in Europe. Pieejams: <http://www.tilburguniversity.edu/research/institutes-and-research-groups/intervict/apRRS.pdf> [skatīts 26.10.2012.]

²⁴⁶ Protection Against Domestic Violence Act. Entered into force 1 April 2005. Pieejams: <http://sgdatabse.unwomen.org/uploads/Protection%20Against%20Domestic%20Violence%20Act%202005.pdf> (skatīts 13.08.2012.)

laiku, kā nosaka tiesa, nodrošinot, ka tas nav pretēji bērna labākajām interesēm, (e) uzlikt atbildētājam par pienākumu piedalīties īpaši izstrādātās programmās, (f) ieteikumi cietušajiem piedalīties atvaseļošanās programmās.²⁴⁷ (a) – (d) aizsardzības līdzekļi var tikt piemēroti, sākot no viena mēneša līdz vienam gadam. Piemērojot jebkuru no norādītajiem aizsardzības līdzekļiem, atbildētājam jāmaksā arī naudas sods no LVL 71 līdz LVL 356 apmērā.

Lietas, kas saistītas ar vardarbību ģimenē, izskata Rajona tiesas, piekritība tiek noteikta pēc cietušās personas dzīvesvietas adreses.

Būtiski, ka Aizsardzības rīkojuma izdošanu var lūgt gan cietušais, gan – Sociālās palīdzības direktorāta vadītājs un brālis vai māsa, vai kāds cits radnieks tiešā līnijā, neatkarīgi no radniecības pakāpes (pēdējais attiecas tikai uz gadījumiem, kad tiek lūgta neatliekama tiesas aizsardzība). Aizsardzības rīkojuma izdošanu var lūgt mēneša laikā pēc notikušas vardarbības. Pieteikums vai lūgums jāizskata mēneša laikā no dienas, kad notikusi vardarbība. Gadījumā, ja Aizsardzības rīkojums netiek izdots vai tas tiek anulēts, izdevumi jāsedz lūgumu vai pieteikuma iesniedzējam.

Pierādījumu bāzi konkrētajām lietām veido ieraksti, ziņojumi vai citi akti, ko izdevuši Sociālās palīdzības direktorāts, ārsti vai psihologi, kas konsultējuši cietušo; dokumenti, ko izdevušas juridiskas personas, kas sniedz sociālos pakalpojumus un ir reģistrējušies Sociālās palīdzības aģentūrā, kā arī paša cietušā liecība par piedzīvoto vardarbību.

Spriedumu par Aizsardzības rīkojuma piemērošanu var pārsūdzēt septiņu dienu laikā nākamā tiesu instancē – Apgabaltiesā.²⁴⁸ Apgabaltiesas spriedumu pārsūdzēt nevar.

Gadījumā, ja Aizsardzības rīkojums tiek pārkāpts, policija apcietina pārkāpēju un informē prokuratūras iestādes. No 2009.gada Bulgārijas Kriminālkodeksa 296. pantā paredzēta atbildība par šādiem pārkāpumiem - brīvības atņemšana uz laiku līdz trīs gadiem vai naudas sods līdz LVL 1778²⁴⁹.

Izmaiņas tiesiskajā regulējumā, kas Bulgārijā notikušas pēc likuma stāšanās spēkā, ietver plašāku cietušo aizsardzību, kā arī valsts finansējumu vairākiem pakalpojumiem, kas nepieciešami personām, kas cietušas no vardarbības ģimenē. Neskatoties uz pozitīvajām izmaiņām, likumā un politikas plānošanas dokumentos konstatētas vairākas nepilnības, piemēram, policijai un tiesai nav saskaņotas izpratnes par likuma piemērošanu, trūkst valsts līmeņa prevencijas stratēģiju un programmu (t.sk. trūkst speciālistu apmācību programmu), cietušajiem ir nepietiekamas iespējas

²⁴⁷ Protection Against Domestic Violence Act. Entered into force 1 April 2005. Pieejams: <http://sgdatabse.unwomen.org/uploads/Protection%20Against%20Domestic%20Violence%20Act%202005.pdf> (skatīts 13.08.2012.)

²⁴⁸ Protection Against Domestic Violence Act. Pieejams: <http://sgdatabse.unwomen.org/uploads/Protection%20Against%20Domestic%20Violence%20Act%202005.pdf> (skatīts 13.08.2012.)

²⁴⁹ Protection Against Domestic Violence Act. Pieejams: <http://sgdatabse.unwomen.org/uploads/Protection%20Against%20Domestic%20Violence%20Act%202005.pdf> (skatīts 13.08.2012.)

saņemt atbalstu un palīdzību, kā arī bērnu aizsardzības institūcijas nespēj piemērot likumu gadījumos, kas vardarbība ģimenē ietekmē bērnu drošību. Tāpat negatīvi tiek vērtēts tas, ka Bulgārijas Kriminālkodeksā vardarbība ģimenē netiek izdalīta kā noziedzīgs nodarījums – lai par vardarbības ģimenē gadījumiem tiktu uzsākts kriminālprocess, personai jāiesniedz prasība par vieglu vai vidēji smagu miesas bojājumu nodarīšanu, proti, nav iespējams *ex officio* kriminālprocess.²⁵⁰

²⁵⁰ Realising Rights – Case studies on state responses to violence against women and children in Europe. Pieejams: <http://www.tilburguniversity.edu/research/institutes-and-research-groups/intervict/apRRS.pdf> [skatīts 26.10.20.12]

6. Vadlīnijas preventīvo piespiedu līdzekļu ieviešanai Latvijā

6.1. Preventīvo piespiedu līdzekļu piemērošanas tiesiskā vide

Vadoties no analizētās ārvalstu prakses, ir pamats uzskatīt, ka, veidojot preventīvo līdzekļu sistēmu Latvijā, ir jāņem vērā četri faktori, kuri, savstarpēji korelējot, var veidot efektīvu preventīvo piespiedu līdzekļu (turpmāk – PPL) vidi.

Pirmkārt, preventīvā piespiedu līdzekļa veids būs atkarīgs no tā, kādu interešu apdraudējumu ar šo līdzekli vēlamies novērst, proti – objekts, pret ko apdraudējums ir vērsts. Pētot Igaunijas, Somijas, Anglijas un Velsas, kā arī Skotijas un Bulgārijas PPL sistēmas, ir iespējams secināt, ka apdraudējums ir vērsts vai nu pret atsevišķa indivīda likumīgajām interesēm un tiesībām – **pret personu** (a), vai kopīgajām **sabiedrības interesēm** (b). Tā, piemēram, Lielbritānijas (Anglija un Velsa) tiesiskais regulējums²⁵¹ paredz atšķirīgus aizsardzības līdzekļus fiziskām personām (kur ir skartas fizisko personu intereses) un publiskām vietām (kur ir skartas sabiedrības kopīgās intereses). Attiecinot šāda veida tiesiskos regulējumus uz Latvijas tiesību sistēmu, ir iespējams secināt, ka, piemēram, Lielbritānijā sabiedrības interesēs piemērojami PPL publiskām vietām sasaucas ar virkni tiesisko regulējumu, kas ietverti Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā (skaļu telpu slēgšanas rīkojums; uzturēšanās vietas rīkojums u.tml.) un citos speciālos tiesību aktos, pat pašvaldību saistošos noteikumos (atkritumu savākšanas rīkojums; grafiti notīrīšanas norādījums; suņu kontroles rīkojums utt.). Tomēr šajos regulējumos ir būtiska atšķirība – Lielbritānijā un Velsā PPL, kas vērsti uz sabiedrisko interešu apdraudējumu novēršanu uzliek juridiskām vai fiziskām personām pienākumus veikt noteiktas darbības vai atturēties no noteiktām darbībām, bet LAPK satur sodus par šāda veida rīcību.

Otrkārt, preventīvā piespiedu līdzekļa veids un saturs būs atkarīgs no tā, kāda persona apdraud atsevišķa indivīda vai sabiedrības kopīgās intereses – **bērns** (nepilngadīgais²⁵²) **vai pieaugušais**. Jāņem vērā, ka vairumā gadījumu, nosakot PPL ietvaros pienākumus bērnam, vienlaikus tiek noteikts PPL arī vecākiem – nosakot pienākumus atbalstīt savu bērnu uzliktā PPL izpildē vai reglamentējot bērna drošības nosacījumus, kas saistoši pieaugušajiem. Arī sekas par PPL nepildīšanu dažāda vecuma personām ir atšķirīgas, papildus vecuma grupās iedalot bērnus – no 10-14 gadiem, no 15-18 gadiem.

Treškārt, sociālās vides veids, kurā notiek likumīgo interešu apdraudējums – vai apdraudējums ir no personām, kuras dzīvo **vienā mājsaimniecībā** (tai skaitā ģimenē), vai **no**

²⁵¹ Anti-social Behaviour – The Government's Proposals, page 8. Pieejams: <http://www.parliament.uk/briefing-papers/SN06343> [skatīts 27.10.2012.]

²⁵² Autoru piezīme: persona, kura nav sasniegusi 18 gadu vecumu.

cietušajam svešu personu puses, kuras cietušais nepazīst personīgi vai ar kurām cietušais nedzīvo kopīgā māsaimniecībā.

Ceturtkārt, PPL pielietojums atkarīgs no tā, kādā tiesiskā statusā likumisko interešu apdraudējuma radītājs atrodas – viņš ir jau iesaistīts kriminālprocesā un viņam ir noteikts **statuss kriminālprocesā** (aizdomās turētais, apsūdzētais, tiesājamaais, notiesātais) vai persona atrodas **vispārējā civiltiesiskā statusā**. Šajā ziņā Igaunijas, Somijas, Anglijas un Velsas, kā arī Skotijas un Bulgārijas PPL sistēmas vērtējamās kā atšķirīgas – tā, piemēram, Somijā un Igaunijā PPL ir tikai civiltiesiska rakstura līdzeklis, kuru pārķāpjot var iestāties krimināltiesiskas sekas, turpretī Skotijā, Anglijā un Velsā šis regulējums atšķiras – PPL var piemērot arī personām, attiecībā par kuru rīcību ir uzsākts kriminālprocess – tas nozīmē, ka PPL būs spēkā arī brīvības atņemšanas soda izpildes laikā un ir iespējams, ka tas būs spēkā arī pēc kriminālsoda pilnīgas izpildes. Papildus jau minētajam jāatzīmē, ka Lielbritānijā PPL (aizsardzības rīkojumu) var piemērot arī tad, ja apdraudējuma radītājs nav atzīts par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un neatkarīgi no nodarījuma, par kuru persona bija tiesāta. Igaunijā arī pēc tiesas cietušais var lūgt noteikt aizsardzības rīkojumu uz laiku līdz trīs gadiem²⁵³.

Ir iespējams secināt, ka faktiski **PPL ir multidisciplināra** daba atkarībā no visām pieminētajām pazīmēm, jo pēc būtības ir iespējams veidot tādu PPL sistēmu, kam būs tikai civiltiesisks raksturs (ar nepildīšanas gadījumā paredzētām krimināltiesiska rakstura sekām - Igaunija), vai universālus PPL, kurus var piemērot visu veidu tiesiskajos statusos esošām personām ar vienādām krimināltiesiska rakstura sekām, kā tas ir Anglijā un Velsā, vai Skotijā. Arī PPL regulējums tiesību normās var būt organizēts dažādi – pastāv iespēja to organizēt viena normatīvā akta ietvaros, ietverot tajā visus nepieciešamos tiesiskos regulējumus, tikai atsevišķas procedūras regulējot citos normatīvos aktos (a), otra iespēja normatīvās bāzes izveidei - `jumta likuma` ietvaros, ietverot tajā galvenos PPL mērķus un principus, veidus un institucionālo piekritību, bet tiesību normu piemērošanas procedūras atsevišķās tiesiskās regulēšanas jomās regulēt ar atsevišķiem jau pastāvošiem, nozares, tiesību aktiem (b). Svarīgi, lai preventīvos līdzekļus vienotu kopīgs ietvars.

6.2. Kas noteikti nemams vērā PPL sistēmas veidošanas procesā Latvijā

Preventīvajiem piespiedu līdzekļiem un to piemērošanas procesam ir jābūt ļabi saprotamam ne tikai valsts un pašvaldību iestādēm, bet arī sabiedrībai kopumā un katram cilvēkam atsevišķi. Jāņem vērā, ka prevencijas īstenošana bez plašākas sabiedrības atbalsta ir faktiski neiespējama.

²⁵³ Code of Criminal Procedure, Article 310.1 (1). Passed 12 February 2003. Entered into force 1 July 2004. Pieejams: <http://www.legalextext.ee/en> [skatīts 27.10.2012.].

Preventīvie piespiedu līdzekļi jādefinē kā individuālā preventīvā darba veikšanas forma kopējā valsts prevencijas sistēmā, norādot šo instrumentu piemērošanas mērķus un uzdevumus. Ņemot vērā to, ka prevencija kā vispārēju un individuālo metožu kopums faktiski nav definēta, īpaša uzmanība pievēršama sistēmas izveidei. Valstij ir jānodrošina ne tikai sodīšanas un uzraudzības funkcijas, bet arī jārīkojas proaktīvi, lai, īstenojot agrīno iejaukšanos (jeb intervenci), novērstu likumpārkāpuma notikumu, kā rezultātā var ciest atsevišķi indivīdi vai sabiedrības drošības intereses kopumā. Tādējādi **PPL sistēma kā savstarpēji saistītu un mērķtiecīgu rīcību kopums ir uzskatāma par agrīnās intervences metodi, kur katrs preventīvais līdzeklis atsevišķi vērtējams kā noteikta mērķa sasniegšanai paredzēts prevencijas instruments.** Augsti organizēta un plānveidīga prevencijas sistēma ir raksturīga attīstītas valsts tiesību aizsardzības nodrošināšanas modelim, kur ikviena indivīda pamata tiesību aizsardzība ir būtiskākais uzdevums. „Valstij jābūt spējīgai reaģēt uz pamattiesību apdraudējumu, negaidot, kad kāds no sabiedrības locekļiem kļūs par cietušo noziedzīgā nodarījumā”²⁵⁴. Veidojot prevencijas sistēmu kā metodiski organizētu rīcību kopumu, pirmkārt, uzmanība pievēršama personu drošībai, kuru pamattiesības jau tikušas aizskartas – cietušajiem. „(..) ne katrs pamattiesības aizskārums būs reglamentēts kā noziedzīgs nodarījums vai administratīvs pārkāpums. Līdz ar to, būs atsevišķi pamattiesību pārkāpumi, kas nepakļausies juridiskās atbildības sistēmai”²⁵⁵. Tomēr tas nenozīmē, ka cilvēka pamattiesību pārkāpumi, kas nav sodāmi saskaņā ar administratīvo vai krimināltiesību normām - aizliegumiem, būtu nekaitīgi. Tāpēc „Persona ir sodāma tikai par tiem nodarījumiem, kas sasnieguši noteiktu kaitīguma pakāpi”²⁵⁶, bet gadījumos, ja persona ar savu uzvedību rada acīmredzamus riskus citu personu drošības sajūtai, personai ir piemērojami PPL, lai kaitējums nākotnē netiktu nodarīts un kaitīgās sekas neiestātos.

Preventīvo piespiedu līdzekļi Eiropas valstīs ir ļoti dažādi, taču lielākoties neatšķiras pēc to veidiem. Tā, piemēram, Igaunijas Saistību tiesību likums²⁵⁷ nosaka aizliegumu tuvoties konkrētai personai, regulētu uzturēšanos kopīgā dzīvojamā platībā vai komunikācijas ierobežojumus, Ģimenes tiesību likums²⁵⁸ nosaka pienākumu laulātajiem uz laiku dzīvot šķirti un citus. Veidojot PPL sistēmu, būtiski ir apzināties, ka preventīvie līdzekļi nav „mazie sodi”, kurus ir iespējams pilnībā uzskaitīt, sarindot un tad piemērot. Preventīvie piespiedu līdzekļi faktiski ir agrīnās iejaukšanās mehānismi, reakcijas uz konkrētiem gadījumiem, kas rada draudus otras personas

²⁵⁴ Miezāne E. Par preventīvu piespiedu līdzekļu ieviešanu Latvijas tiesību sistēmā. Jurista vārds, 2011. gada 20. septembris, Nr. 38

²⁵⁵ Turpat.

²⁵⁶ Miezāne E. Par preventīvu piespiedu līdzekļu ieviešanu Latvijas tiesību sistēmā. Jurista vārds, 2011. gada 20. septembris, Nr. 38

²⁵⁷ Law of Obligations Act, Article 1055. Passed 26 September 2001. Entered into force 1 July 2002. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/en> [skatīts 27.10.2012.].

²⁵⁸ Family Law Act Act, Article 23. Passed 18 November 2009. Entered into force 1 July 2010. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/en> [skatīts 25.10.2012.].

tiesībām un brīvībām, un tie var būt ļoti dažādi pēc sava rakstura un satura. Minētā iemesla dēļ **preventīvo piespiedu līdzekļu uzskaitījumam likumā nevajadzētu būt izsmelšam**, atstājot iespēju PPL piemērotājiem rīkoties tā, lai spētu atbildēt uz konkrētā cietušā drošības vajadzībām, vienlaikus pārtraucot kaitīgo rīcību un panākot, ka kaitējums netiek nodarīts.

PPL var pastāvēt dažādās formās (a) un dažādu tiesību nozaru normatīvajos aktos (b). **Izstrādājot PPL sistēmu Latvijā, ir nepieciešamība izdarīt izvēli, vai preventīvie līdzekļi attieksies tikai uz konkrētām privātpersonām (gan kaitējuma radītājs, gan cietušais), vai tie būs izmantojami arī sabiedrības kopīgo drošības interešu nodrošināšanai** (kaitējuma radītājs var būt gan fiziska, gan juridiska persona, un cietušie var būt gan konkrēta fiziskā persona, gan personu grupa, vai kopīgās sabiedriskās kārtības intereses). Tā, piemēram, Igaunijā gan Civilprocesā, gan Kriminālprocesā PPL tiek definēts kā individuāls aizsardzības līdzeklis. Proti, PPL piemēro ar mērķi aizsargāt konkrētu fizisku personu un tos nevar piemērot kopīgo sabiedrības interešu nodrošināšanai. Turpretī Anglijā un Velsā²⁵⁹ PPL var piemērot arī tad, ja tiek radīti draudi sabiedriskajai kārtībai vai citām sabiedrības kopīgajām interesēm. Tā, piemēram, Lielbritānijā ir šādi PPL sabiedrības kopīgo interešu aizsardzībai – atkritumu sakopšanas norādījums (Latvijas apstākļos tas būtu administratīvais sods); ielu sakopšanas norādījums (Latvijas apstākļos tas būtu administratīvais sods); publiskās pieejas rīkojums (nodrošina sabiedrībai pieeju publiskās lietošanas objektiem – galvenokārt ceļiem, bet arī ezeriem, jūrai utt.); suņu kontroles rīkojums; skaļu telpu slēgšanas rīkojums; graustu sakopšanas rīkojums un citi. Lai gan šāda veida PPL nepastāv ne Igaunijā, ne Somijā, ir pamats uzskatīt, ka pozitīva un kontrolējama pienākuma uzlikšana rīkoties kopīgajās sabiedrības interesēs, nevis soda uzlikšana LAPK ietvaros, būtu efektīvāks veids kā gan privātpersonām, gan juridiskām personām likt rīkoties sabiedrības interesēs. Šāda veida PPL ļautu prasīt no personas vai personām konkrētu sabiedrībai nepieciešamu darbību veikšanu – savas mājas sakopšanu, suņu pieskatīšanu, nelikumīga nožogojuma noņemšanu, - nevis tikai sodīt. Šādas kārtības ieviešana prasītu pārskatīt atsevišķas Latvijas Administratīvā pārkāpuma kodeksa normas.

Ļoti būtiski ir rūpīgi izvērtēt piemērojamā **PPL darbības ilgumu**, kā arī paredzēt kārtību, kādā **PPL saturs ir grozāms** un kurā brīdī PPL darbība vairs nav nepieciešama, un **tas ir atceļams**. PPL darbības ilgums ir atkarīgs no kaitīgās uzvedības veida, kuras dēļ PPL tiek piemērots; no personu raksturojošām īpašībām, kam PPL tiek piemērots (personiskajiem uzvedības riskiem). Vadoties no izpētītās Eiropas valstu pieredzes, ir iespējams secināt, ka kopumā preventīvais piespiedu līdzeklis ir efektīvs, ja darbojas ne ilgāk par trīs gadiem. Proti, ja personas uzvedība šajā maksimālajā laika periodā nav mainījusies, tad jāpiemēro citi šīs personas ietekmēšanas līdzekļi, bet

²⁵⁹ Anti-social Behaviour – The Government's Proposals, page 8. Pieejams: <http://www.parliament.uk/briefing-papers/SN06343> [skatīts 27.10.2012.]

PPL savu funkciju nav veicis. Bez tam, ja nav skaidri redzamas nepieciešamības, būtu jāatturas no ilglaicīgas PPL piemērošanas, atstājot iespēju ik pēc noteiktā perioda pagarināt vai pārtraukt PPL darbību. Turklāt noteikti ir jāparedz iespēja personai, kurai PPL ir piemērots, izteikt tiesai motivētu lūgumu pārskatīt PPL nosacījumu saturu vai tā darbības termiņu, vai lūgt atcelt preventīvo piespiedu līdzekli. Līdzīgas tiesības ir nosakāmas arī personai (vai personām), kurai nodarītā vai iespējamā kaitējuma dēļ PPL tika piemērots (cietušais). Arī šajā gadījumā cietušajam būtu jāpaskaidro sava pieteikuma iemesls – kādu iemeslu dēļ šī persona uzskata, ka tai zudis iespējamā nodarītā kaitējuma risks. Jebkurā gadījumā lēmumu pieņēmējiem – tiesai vai Starpinstitūciju grupai – ir jābūt tiesīgiem noteikt tādu PPL darbības laiku, lai tas būtu samērīgs ar cietušā vajadzībām.

Viens no svarīgiem aspektiem ir paredzēt iespēju, ka **atsevišķi PPL (aizliegums tuvoties un sazināties) var būt spēkā tad, ja persona, kas rada kaitējuma draudus, ir notiesāta par noziedzīgu nodarījumu vai atrodas pirmstiesas apcietinājumā.** Tas ir nozīmīgi pat tajos gadījumos, ja šī persona ir notiesāta ar brīvības atņemšanu un atrodas ieslodzījuma vietā vai pirmstiesas apcietinājumā²⁶⁰. Ir iespējamās situācijas, kad persona pēc notiesāšanas, brīvības atņemšanas soda izpildes laikā, ar citu personu starpniecību, ar sarakstes vai telefona sarunu palīdzību, sūtot īsziņas²⁶¹ vai citā veidā var mēģināt sazināties ne tikai ar cietušo, liecinieku un citām personām, kuras liecina vai liecinājušas kriminālprocesā, bet arī ar nepilngadīgajiem un personām, kuru apdraudējums var ietekmēt iepriekš uzskaitītās personas. Šāda sazināšanās lielāko tiesu ir saistīta ar mērķi iebiedēt minētās personas vai iebiedēt savas paziņas, vai pavisam nepazīstamus cilvēkus. Šādi draudi ir kaitīgi un bīstami pat tad, ja tie no draudētāja puses nav personīgi īstenojami – persona, kas draudus saņēmusi, var tikt ietekmēta arī no notiesātā brīvībā esošo paziņu puses. Papildus jau minētajam jābilst, ka procesuālā aizsardzība²⁶² ir paredzēta tikai gadījumos, ja izdarīts smags vai sevišķi smags noziedzīgs nodarījums, bet ir pilnīgi saprotams, ka konkrētās kaitīgās darbības var veikt arī personas, kuras izdarījušas kriminālpārkāpumus vai mazāk smagus noziegumus. Šī iemesla dēļ **PPL ir jābūt piemērojamiem, neskatoties uz to, ka kaitējuma draudu radītājs (persona) ir aizdomās turētā, apsūdzētā vai notiesātā tiesiskajā statusā saskaņā ar KL un KPL noteikto.**

Lai PPL sasniegtu tam izvirzītos mērķus un sniegtu tā saturā iekļauto preventīvo drošības efektu, būtiski ir paredzēt adekvātu atbildību par PPL nosacījumu pārkāpšanu vai tā nepildīšanu kopumā. Jāteic, ka Eiropas valstīs par PPL nosacījumu pārkāpšanu vai nepildīšanu paredzēts sods Krimināllikuma normās, taču soda veidi un apjoms dažādās valstīs variē. Tā, piemēram,

²⁶⁰ Autoru piebilde: Ne visos gadījumos varēs piemērot Kriminālprocesa likuma 17.nodaļā paredzēto speciālo procesuālo aizsardzību.

²⁶¹ Autoru piebilde: Fakts, ka Latvijas ieslodzījuma vietās tiek nelegāli ienesti un lietoti mobilie saziņas līdzekļi, neskatoties uz normatīvajos aktos noteiktajiem aizliegumiem.

²⁶² Procesuālā aizsardzība regulēta ar Kriminālprocesa likuma 17.nodaļā iekļautajām tiesību normām.

Lielbritānijā visbiežāk piemērojamie sodi ir brīvības atņemšana līdz 5 gadiem, naudas sods, vai abi; Igaunijā – piemērojamā sankcija variē atkarībā no tā, vai ar PPL pārkāpumu ir nodarīts kaitējums personas dzīvībai, veselībai vai īpašumam, kā arī atkarībā no tā, vai aizsardzības rīkojums pārkāpts atkārtoti – šādos gadījumos tiesa piemēro naudas sodu vai mantas konfiskāciju, vai ieslodzījumu līdz vienam gadam. Savukārt, ja persona nav izpildījusi policijas rīkojumu par preventīvajiem piespiedu līdzekļiem, persona ir sodāma saskaņā ar Krimināllikuma normām ar soda naudu līdz 200 soda naudas vienībām vai arestu. Sankciju jautājums par PPL nepildīšanu ir ļoti sensitīvs un rūpīgi apsverams jautājums, jo pārspīlēti bargi sodi par šo nosacījumu pārkāpšanu visai ātri kriminalizētu lielas ļaunu grupas. Lielbritānijas pieredze rāda²⁶³, ka, piemērojot PPL praksē, pārkāpumu ir visai daudz, un Lielbritānijas tiesību aktos paredzēto bargo sankciju dēļ, par PPL pārkāpumiem ieslodzījumā nonācis gandrīz katrs otrais PPL pārkāpējs, tādējādi īsā laika posmā būtiski palielinot Lielbritānijas cietumos ieslodzīto personu skaitu. Par PPL pārkāpumiem ir jāapsver tādu sankciju ieviešana, kas brīvības atņemšanas soda piemērošanu pieļautu kā pēdējo iespēju vai paredzētu to tikai tajos gadījumos, kad PPL piemērošanas laikā persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Turklāt tai jābūt īslaicīgai brīvības atņemšanai – brīvības atņemšanas termiņš nedrīkstētu būt lielāks par vienu gadu. Vadoties no minētā, **par PPL pārkāpumiem būtu paredzama atbildība Krimināllikumā šādā apjomā un veidā – īslaicīga brīvības atņemšana (līdz vienam gadam), piespiedu darbs (līdz 240 stundām) vai naudas sods (līdz 10 minimālo mēneša algu apjomā).**

Viens no aspektiem, kam būtu rūpīgi jāpievēršas, ir **pierādījumu standarts** jeb pietiekamais apjoms, lemjot par PPL piemērošanu. Igaunijas pieredze rāda, ka bieži vien ir gadījumi²⁶⁴, kad personas nespēj nodrošināt pietiekamu daudzumu pierādījumu, lai tiesa varētu piemērot PPL - aizsardzības rīkojumu. No vienas puses, ir acīmredzams, ka Igaunijā šis pierādījumu slogs ir pārāk augsts, bet, no otras puses, tiesām²⁶⁵ nav skaidrības, cik liels pierādījumu daudzums patiesībā ir atzīstams par pietiekamu. Minētā iemesla dēļ virkne cilvēku²⁶⁶, saprotot, ka nespēs sniegt nepieciešamos pierādījumus, tiesā nevēršas ar lūgumu par PPL piemērošanu. Ir saprotams, ka tiesa šajos gadījumos varēs vērtēt tikai rakstveida pierādījumus, kas apliecina, ka šīs konkrētās personas tiesības tiek aizskartas vai varētu tikt aizskartas. Taču šajā gadījumā tiesai ir jāparedz iespēja informāciju pieprasīt arī pašai – tiesa varētu pieprasīt informāciju gan no policijas vai prokuratūras, gan no Starpinstitūciju grupas, gan personas, kuras aizsardzībai PPL tiek izdots, kā arī no citām iestādēm un institūcijām pēc nepieciešamības. **Pierādījumiem, kam jābūt tiesas rīcībā, lai varētu pieņemt lēmumu par PPL, vajadzētu būt tik pietiekamiem, lai tiesa varētu gūt pārliecību par**

²⁶³ Statistical Notice: Anti-Social Behavior Order (ASBO) Statistics England and Wales 2010. Pieejams: <http://www.homeoffice.gov.uk/publications/science-research-statistics/research-statistics/crime-research/asbo-stats-england-wales-2010/asbo10snr?view=Binary> [skatīts 27.10.2012.]

²⁶⁴ Autoru piezīme: Sīkāk par to pētījuma sadaļā par Igaunijas pieredzi.

²⁶⁵ Apaļā galda diskusija 2012.gada 17.maijā Igaunijas Republikas Valsts prokuratūrā.

²⁶⁶ Apaļā galda diskusija 2012.gada 18.maijā Tallinas sieviešu krīzes centrā.

to, ka personas tiesības ir aizskartas (a) vai ka pastāv reāli draudi/reāla iespēja, ka šāds aizskārums varētu notikt (b). Šajā gadījumā tiesai esošos pierādījumus vajadzētu vērtēt par labu iespējami apdraudētajai personai, proti – kaut vai piemērot PPL uz īsāku laika periodu vai izvēlēties atbilstošāko PPL veidu, nevis noraidīt prasīto PPL piemērošanu. Šāda pieeja būtu atbilstošākā PPL preventīvajam raksturam un mērķim, jo PPL piemērošanā piemērot pieeju, ka visas šaubas tulkojamas par labu personai, kuras rīcības dēļ kādai citai personai nepieciešama aizsardzība, nebūtu vietā, jo PPL nav sods.

Preventīvie līdzekļi pēc savas būtības ir tādi tiesību instrumenti, kas dod iespēju apturēt bīstamo un/vai prettiesisko rīcību pirms tā sasniegusi kritisko robežu un kļuvusi par noziedzīgu nodarījumu. PPL veiksmīgums ir atkarīgs ne tik daudz no tā, kā tie likumā definēti (vai – kādos likumos tie ir definēti), bet no šo līdzekļu piemērošanas mehānisma elastīguma (a) un PPL izpildes mehānisma (b), kas sevī ietver PPL kontroles metodes (b2) un atbalsta pasākumus kaitīgās uzvedības novēršanai (b3). Tā, piemēram, Somijas speciālisti²⁶⁷ vairākkārt uzsvēra, ka, izstrādājot normatīvo bāzi PPL regulējumam, svarīgi ir nodrošināt PPL izpildes kontroles mehānismus, kā arī ar pietiekamu intensitāti iesaistīt puses (cietušo, potenciālo cietušo un kaitējuma nodarītāju vai iespējamo kaitējuma radītāju) atbilstošos atbalsta pasākumos, lai mainītu šo cilvēku uzvedības modeļus, izslēdzot vajadzību pēc PPL nākotnē. Minēto iemeslu dēļ **būtu apsverama iespēja par PPL piemērošanu gadījumos, kad personai tiek piemērots sods saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksu.**

Veidojot PPL sistēmu un definējot PPL veidus, **ir jāspēj balansēt starp trim vienlīdz svarīgiem nosacījumiem – PPL veidiem, PPL vienkāršību un PPL saturu**, kur 1) preventīvo piespiedu līdzekļu veidiem ir jābūt tādiem un tik lielā daudzumā, lai tie spētu atbildēt uz vajadzību pēc drošības un novērst iespējamo kaitējumu atsevišķiem indivīdiem un sabiedrībai kopumā; 2) preventīvo piespiedu līdzekļu sistēmu nevajadzētu veidot sarežģītu, proti, definējot neskaitāmus preventīvos piespiedu līdzekļu veidus ar krasi atšķirīgiem un sarežģītiem tiesiskajiem regulējumiem; 3) katram definētajam preventīvajam līdzeklīm ir jābūt skaidri formulētām galvenajām komponentēm (piemērošana, izpilde/kontrole, atbalsta pasākumi), un šīm komponentēm ir jābūt reāli izpildāmām un realizējamām. Vadoties no pētījumā apzinātās Eiropas valstu prakses, ir iespējams izdarīt secinājumu, ka, lai nodrošinātu efektīvu resursu vadību un PPL mērķu sasniegšanu, vislabāk ir definēt aptuveni piecus sākotnējos PPL veidus, paredzot, ka tiesai ir iespēja veidot individuālus PPL. Šie individuālie PPL sastāvētu no pienākumiem, kurus tiesa piemēro iespējamā kaitējuma nodarītājam ar mērķi nepieļaut kaitējuma iestāšanos. Antisociālās uzvedības veidi var būt ļoti dažādi un pat visveiksmīgākā tiesību normu jaunrades procesa rezultātā nebūs iespējams modelēt visas iespējamās kaitīgās sekas un situācijas, tāpēc ir jāatstāj vieta

²⁶⁷ Apaļā galda diskusija, 2012.gada 6.jūnijā Somijas Tieslietu ministrijā.

individuālas reakcijas modelēšanai. Tā, piemēram, Lielbritānijā 2003.gadā tika izveidota izsmeļoša, kā uzskatīja paši briti, un apjomīga PPL sistēma, tomēr pēc gandrīz desmit gadu prakses izvērtēšanas Lielbritānijas speciālisti nonākuši pie secinājuma, ka PPL sistēma ir pārāk smagnēja un sadrumstalota – ir pārāk daudz dažādu PPL veidu (a); tā ir grūti kontrolējama, kā rezultātā gandrīz puse PPL nosacījumu tiek pārkāpti, un cilvēkiem tiek piemērots kriminālsods (b); daudzajiem PPL veidiem nav izstrādāta adekvāta piemērošanas sistēma un izjūtams starpinstitutionālās sadarbības vājums (c); virknei PPL nav atbilstošu atbalsta pasākumu, un šī iemesla dēļ līdzekļi ir neefektīvi (d); visa PPL sistēma vērsta tikai un vienīgi uz iespējamo vai esošo kaitējuma radītāju, novārtā atstājot cietušos cilvēkus un neparedzot cietušajiem nekādus atbalsta pasākumus (e). Somijas speciālisti, izvērtējot PPL piemērošanu, secinājuši, ka viņu sistēmā vislabākos rezultātus guvuši īslaicīgi PPL, kurus piemēro policija, nekavējoties reaģējot uz apdraudējumiem. Tādējādi iespējamais apdraudējums potenciālajam cietušajam tiek novērsts savlaicīgi, un lieta bieži vien nemaz tiesā nenonāk²⁶⁸. No minētā var secināt, ka papildus jau minētajam PPL iedalījumam, **visus PPL var iedalīt tādos, kas piemērojami parastajā procedūrā (lēmums tiek pieņemts tiesā) un tādos, ko piemēro nekavējoties uz īsāku laika periodu (lēmumu pieņem policija un/vai prokuratūra).**

6.3. Iespējamā PPL sistēma Latvijā

Lai PPL sistēma būtu veiksmīga, ļoti būtiski ir apzināties šo preventīvo līdzekļu vietu kopīgajā Latvijas prevencijas sistēmā (skatīt shēmu Nr.5). Pēc būtības prevencija Latvijā tiek veikta gan vispārīgās prevencijas pasākumu ietvaros (pamatā tas izpaužas kā darbs ar personu grupām – pieaugušajiem, skolēniem, noteiktu profesiju pārstāvjiem, sabiedrību kopumā. Šis darbs tiek organizēts informatīvo kampaņu veidā – tā ir informācija masu medijos, lekcijās u.tml.), gan individuālās prevencijas formā (šeit koncentrētas individuālā darba metodes ar personām, uz kurām tiek orientēts īpaši šīm personām izveidots preventīvo pasākumu kopums. Šo darbu veic Valsts un pašvaldību policija – individuālais darbs ar riska grupu personām; pašvaldību Sociālais dienests – individuālais darbs ar riska ģimenēm un bērniem; izglītības iestādes – individuālais darbs ar izglītojamiem, lai iesaistītu tos veiksmīgā izglītības procesā; Bāriņtiesas – pieņemot lēmumus savas kompetences ietvaros u.tml.). Ņemot vērā faktu, ka preventīvie piespiedu līdzekļi tiks piemēroti individuālā kārtā personām, kuru rīcība ir radījusi vai var radīt kaitējumu citu konkrētu personu likumīgajām interesēm un tiesībām, **PPL būs individuālās prevencijas veikšanas instruments.**

²⁶⁸ Autoru piezīme: šis ir t.s. terminētais aizsardzības rīkojums, ko izdod policijas amatpersona, nereti prokuratūra, un tikai retos gadījumos tiesa. Sīkāk par šo aizsardzības rīkojuma veidu var uzzināt sadaļā par Somijas PPL sistēmu.

Latvijas Republikā šobrīd prevencijas pasākumiem nav vienota tiesiskā ietvara, kaut gan pastāv un praksē tiek piemēroti dažādi preventīva rakstura pasākumi ar dažādās tiesību normās ietvertiem preventīva rakstura līdzekļiem (skatīt shēmu Nr.4). Vienotas prevencijas sistēmas izpratnes un ietvara trūkums rada situāciju, ka preventīvie līdzekļi tiek izstrādāti no jauna, nevis apzināti veidotas sistēmas ietvaros – tas notiek samērā haotiski, ietverot preventīvos līdzekļus arvien jaunos vai jau pastāvošos tiesību aktos. Šāda lietu kārtība ir novedusi pie situācijas, kurā, no vienas puses, ir vajadzība pēc jauniem prevencijas instrumentiem, bet, no otras puses, nav, kur tos izvietot, savukārt prevencijas kopējā ietvara trūkums noved pie tā, ka, pat radot preventīvus līdzekļus, tie netiek atpazīti kā prevencijas līdzekļi.

Analizējot tiesību normās jau ietvertos tiesiskos mehānismus un tos, kas uz šī pētījuma tapšanas brīdi vēl ir projektu stadijā, ir iespējams secināt, ka Latvijā šobrīd ir (drīzumā būs) šāda sadrumstalota preventīvo līdzekļu sistēma:

- 1) Preventīvie piespiedu līdzekļi (PPL), kuru izveides un piemērošanas pieredze tiek analizēta šajā pētījumā. PPL regulējums var būt ietverts vienā no diviem tiesību aktiem - „Prevencijas likumā” (šādā gadījumā ir iespējams sakārtot sadrumstaloto prevencijas regulējumu līdz sistēmai) vai likumā „Par preventīvajiem piespiedu līdzekļiem” (šajā gadījumā būs atsevišķs tiesiskais regulējums, blakus citiem līdzīgiem). PPL sistēmas izveidošana ir ne tikai tiesiskās un objektīvās nepieciešamības nosacīts solis, bet arī iespēja organizēt prevencijas sistēmu Latvijā kā vienotu kopumu un definēt to atbilstoši starptautiskos tiesību aktos noteiktajiem principiem.
- 2) Personisko tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļi (turpmāk - PTPAL) un to piemērošanas kārtība drīzumā tiks ietverti²⁶⁹ Civilprocesa likuma tiesību normās, papildinot to ar jaunu 19. nodaļu „Personisko tiesību pagaidu aizsardzības nodrošināšana”. Pētījuma gaitā gūtā informācija dod pamatu secinājumam, ka likumprojektā ietvertie PTPAL saskaņā ar Eiropas valstu praksi faktiski ir preventīvie piespiedu līdzekļi, kuri Latvijas gadījumā tiek nosaukti atšķirīgi un regulēti atsevišķi no pārējās (ap PPL veidojamās) prevencijas sistēmas, kā vienu no iemesliem izvēloties to, ka PTPAL izriet no prasībām par laulības neesamību vai šķiršanu, prasījumiem personisku aizskārumu dēļ, prasībām par uzturēšanas līdzekļu piedziņu, prasībām par pušu kopīgā mājokļa, kurā tās dzīvo vienā mājsaimniecībā, dalīšanu vai mājokļa, kurā puses dzīvo vienā mājsaimniecībā, lietošanas kārtības noteikšanu un lietām, kas izriet no aizgādības un saskarsmes tiesībām, ko regulē Civillikuma Ģimenes tiesību daļa. Vadoties no iepriekš minētā, ir pamats uzskatīt, ka šāda sistēmas veidošanas

²⁶⁹ Likumprojekts Grozījumi Civilprocesa likumā. Pieejams: www.mk.gov.lv/doc/2005/TMlik_090112_GrCPL.27.docx [skatīts 26.10.2012.]

pieeja varētu radīt sarežģījumus šo tiesību normu piemērošanas procesā gan Valsts policijai, gan tiesai.

- 3) Speciālās procesuālās aizsardzības līdzekļi un procesuālie piespiedu un drošības līdzekļi faktiski ir preventīva rakstura pasākumi, kas regulēti Kriminālprocesa likuma ietvaros 13. un 17.nodaļā. Minēto normu atrašanās Kriminālprocesa likumā (turpmāk - KPL) ir objektīvi nosacīta ar to, ka šie preventīvie līdzekļi kalpo specifiskam mērķim – netraucētai kriminālprocesa īstenošanai un patiesības noskaidrošanai konkrētajā lietā. Brīdī, kad kriminālprocess ir noslēdzies, noslēdzas arī šo līdzekļu darbība.
- 4) Preventīvie līdzekļi izglītības iestādēs ir pavisam jauna normatīvā regulējuma iniciatīva, kura uz pētījuma veikšanas brīdi vēl nav apstiprināta Ministru Kabinetā. Regulējums nav ietverts tiesību aktā ar likuma spēku, kaut arī tas skar nepilngadīgu personu pamata tiesību uz izglītību būtisku ierobežošanu. Taisnības labad jāteic, ka pagaidām ir runa tikai par vienu konkrētu preventīvo līdzekli - Izglītojamā izslēgšanu no skolas uz laiku²⁷⁰. Izglītojamā izslēgšana no skolas ir PPL, kas būtu rūpīgi apsverams kontekstā ar citu valstu (piemēram, Lielbritānijas) ilggadējo pieredzi dažādu PPL piemērošanā izglītības iestāžu vidē, kur skolēna izslēgšana no skolas ir viens no bargākajiem PPL, ko piemēro pēc tam, kad neveiksmīgi izrādījušies iepriekšējie PPL, kas orientēti uz izglītojamā iekļaušanu skolas vidē un izglītības sistēmā. Jāņem vērā ļoti būtisks aspekts, ka, piemērojot jebkurus PPL nepilngadīgajiem, otrs PPL vienmēr tiek piemērots vecākiem, lai nodrošinātu to, ka bērns saņem no vecākiem atbalstu savas situācijas uzlabošanai. Papildus tam no skolas vai attiecīgās pašvaldības Izglītības pārvaldes institūcijas tiek nozīmētas atbalsta personas, lai sniegtu atbalstu vecākiem un bērnam uz laiku, kamēr PPL – izslēgšana no skolas – ir spēkā.
- 5) Audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi bērniem pilda divējādu funkciju – ļauj reaģēt uz tādu bērnu pārkāpumiem, kuri vēl nav sasnieguši 14 gadu vecumu (vecums, ar kuru iestājas administratīvā un kriminālatbildība), kā arī sniedz iespēju tiesai pieņemt lēmumus, lai bērni no 14 līdz 18 gadiem nebūtu jāsoda Krimināllikumā noteiktajā kārtībā, izslēdzot sekas, ka sodāmības fakts būtiski iedragās bērnu biogrāfiju nākotnē. Likums par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļiem bērniem būtībā satur gan preventīvus mērķus – 1) sabiedrības interesēm atbilstošas vērtību orientācijas veidošanos un nostiprināšanos bērņā; 2) bērna orientāciju uz atturēšanos no pretlikumīgām darbībām; 3) bērna ar sociālās uzvedības novirzēm reintegrāciju sabiedrībā; gan preventīvus līdzekļus²⁷¹. Caurlūkojot šo normatīvo aktu, ir iespējams izdarīt secinājumu, ka, PPL sistēmas ietvaros ieviešot preventīvos

²⁷⁰ Ministru kabineta 2009.gada 24.novembra noteikumi Nr. 1338 "Kārtība, kādā nodrošināma izglītojamo drošība izglītības iestādēs un to organizētajos pasākumos". Latvijas Vēstnesis, 27.11.2009., Nr. 187

²⁷¹ Likums „Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem”, 6.pants. Pieejams; <http://www.likumi.lv/doc.php?id=68489> [skatīts 27.10.2012.]

līdzekļus arī bērniem, daļa šajā normatīvajā aktā paredzēto instrumentu izskatīsies novecojuši un nevajadzīgi – tie būs īstenojami efektīvāk caur PPL sistēmu. Tāpēc faktiski daļu no audzinoša rakstura piespiedu līdzekļiem pēc PPL darbības uzsākšanas aizvietos jaunie PPL bērnam, bet pārējos šajā likumā ietvertos regulējumus varētu ietvert jaunā likumā, kas regulētu nepilngadīgo personu atbildību²⁷², izdalot šo atbildības regulējumu no LAPK un KL.

Nemot vērā augstāk izklāstīto, saskaņā ar spēkā esošām tiesību normām Latvijā pastāv divu veidu preventīvie līdzekļi – KPL ietvertie Speciālās procesuālās aizsardzības līdzekļi un Procesuālie piespiedu un drošības līdzekļi, kā arī likumā „Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļiem bērniem” regulētie audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi bērniem, bet dažādās izstrādes stadijās atrodas trīs nodalītas preventīvo līdzekļu sistēmas – PPL, PTPAL un Preventīvie līdzekļi izglītības iestādēs. **Turpinot tiesību normu jaunrades procesu prevencijas jomā, ir nepieciešams pieņemt lēmumus par PPL, PTPAL un Preventīvo līdzekļu izglītības iestādēs vienotu tiesisko regulējumu, paralēli tam revidējot likuma „Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļiem bērniem” un LAPK tiesību normas, ar mērķi izveidot uz vienotiem principiem balstītu prevencijas sistēmu mūsu valstī.**

6.4. Latvijā iespējamie PPL veidi un atsevišķi aspekti to piemērošanas kārtībā

Pirmā izšķiršanās, veidojot PPL sistēmu Latvijā, neapstrīdami būs par to, vai veidot tikai tādus PPL, kas ir paredzēti indivīda aizsardzībai no kaitīgas rīcības vai šādas rīcības draudiem, vai tiem paralēli veidot PPL, kas orientēti uz sabiedrības kopīgo interešu aizsardzību. Kā jau iepriekš pieminēts, Lielbritānijas PPL sistēma sastāv no divām daļām, divu veidu PPL: 1) PPL personu likumīgo interešu aizsardzībai no kaitējuma vai kaitējuma draudiem un 2) PPL sabiedrības likumisko interešu aizsardzībai publiskās vietās²⁷³. Somijā un Igaunijā PPL nevar izdot, ja netiek apdraudēta konkrēta persona, bet sabiedrība kopumā²⁷⁴. Gadījumā, ja tiks pieņemts, ka PPL Latvijā var būt piemēroti arī tad, ja tiek aizskartas sabiedrības kopīgās likumiskās intereses publiskās vietās, tas būs saistīts ar apjomīgu LAPK normu pārskatīšanu, jo Latvijā, tāpat kā Somijā un Igaunijā, gadījumos, kad tiek apdraudētas sabiedrības kopīgās likumiskās intereses un tas notiek publiskās vietās, tiek piemērotas Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa normas. Taču šis aspekts neizslēdz iespēju, ka Latvijā PPL var tikt piemēroti paralēli administratīvajiem sodiem, tādējādi pastiprinot administratīvā soda preventīvo komponenti, ja administratīvi sodāmās darbības rada

²⁷² Bērniem draudzīga tiesiskā vide Latvijā: fokusā likumpārkāpumu prevencija, I.Kronberga, Ž.Zarmatēns, Rīga, 2012.gads, 101.lpp.Pieejams: <http://www.providus.lv/public/27732.html> [skatīts 27.10.2012]

²⁷³ Anti-social Behaviour – The Government's Proposals, page 8. Pieejams: <http://www.parliament.uk/briefing-papers/SN06343> [skatīts 27.10.2012.]

²⁷⁴ Autoru piezīme: Sīkāk par to var uzzināt sadaļā par Somijas PPL sistēmu.

konkrētām fiziskām personām kaitējumu vai kaitējuma draudus. Minētā iemesla dēļ tālākās rekomendācijas un secinājumi būs saistīti tikai ar tiem gadījumiem, kuros pastāv kaitējuma nodarīšanas draudi vai noticis kaitējums atsevišķu fizisku personu likumiskajām interesēm.

Saprotams, ka jautājums par PPL veidiem ir plašas diskusijas vērts, taču būtiski ir apzināties, ka PPL uzskaitījums nedrīkstētu būt pārāk plašs, kā arī galīgs - izsmelošs. Latvijā būtu ieviešami PPL gan pieaugušajiem, gan nepilngadīgajiem. Atsevišķi PPL varētu būt kopīgi gan bērnam, gan pieaugušajiem, tomēr bērniem ir jābūt arī atšķirīgiem PPL, kas ir atbilstoši bērna vecumam un vajadzībām, ņemot vērā to, ka, piemērojot PPL bērnam, otrs atbalsta PPL jāpiemēro vecākiem.

6.4.1. Bērni un viņu vecāki

PPL bērniem (un vecākiem) saskaņā ar pētījumā konstatēto var tikt piemērots no brīža, kad bērns uzsāk skolas gaitas, kas ir apmēram septiņu vai astoņu gadu vecumā (Anglija un Velsa), taču tiek saglabāta diferencēta pieeja attiecībā pret bērniem, kuri nav sasnieguši 10 gadu vecumu un tiem bērniem, kuriem ir 10 un vairāk gadu līdz pat pilngadībai. Tā, piemēram, PPL bērniem līdz 10 gadu vecumam varētu piemērot Bāriņtiesas (vai Starpinstitutūciju grupa), iepriekš sadarbībā ar pašvaldības Sociālā dienesta speciālistiem veicot ģimenes risku un vajadzību novērtējumu, bet bērniem no 11 gadiem (līdz 14 gadiem) PPL varētu piemērot Bāriņtiesa pēc Starpinstitutūciju grupas (turpmāk – SG) un Sociālā dienesta vai citas SG ietilpstošās institūcijas ierosinājuma. PPL bērniem būtu piemērojams uz laiku līdz 3 mēnešiem, bet izņēmuma gadījumos ne ilgāk kā uz laiku līdz 12 mēnešiem. Šos PPL varētu piemērot tajos gadījumos, kad 1) bērns ir izdarījis tādas darbības, kuras būtu administratīvi vai krimināli sodāmas, gadījumā, ja bērns būtu sasniedzis 14 gadu vecumu (vecums, ar kuru iestājas atbildība); 2) ja bērna faktiskā uzvedība dod pamatu uzskatīt, ka, turpinoties šādam uzvedības modelim, bērns var nodarīt kaitējumu sev vai citām personām; 3) ja bērns izvairās no izglītības iestādes apmeklēšanas vai uzvedas tādā veidā, kas apkārtējiem cilvēkiem (piemēram, skolā – jēdzienā „apkārtējie cilvēki” neietilpst bērna ģimenes locekļi) rada traucējošu sajūtu, vai ir bijuši sabiedriskās kārtības pārkāpumi. Ja šāds PPL Latvijā tiks ieviests, tā izpildes laikā bērnam un viņa vecākiem ir jānodrošina atbalsta persona no skolas vai pašvaldības puses, kuras uzdevums būtu rūpēties, lai PPL noteiktajā laikā bērns un viņa vecāki saņemtu tādu atbalstu, kas ļautu novērst tos cēloņus, kuru dēļ PPL ir bijis piemērots. Lielbritānijā pastāv līdzīgs PPL - Bērna drošības rīkojums²⁷⁵. Šāda veida PPL praktiski var iekļaut virkni nosacījumu, kas noteikti likuma „Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļiem bērniem” 6.pantā, kā arī nosacījumus, ko paredz šī likuma 10.¹ panta trešā daļa. Taču, lai PPL bērnam būtu veiksmīgs, paralēli tam ir jānosaka vecāku uzvedības modelis. Šādā PPL būtu nepieciešams atteikties no negatīviem aizliegumiem, bet koncentrēt bērna uzmanību uz pozitīviem pienākumiem. Tā, piemēram, nevis

²⁷⁵ Autoru piezīme: par Bērna drošības rīkojumu ir iespējams lasīt sīkāk sadaļā par Angliju un Velsu.

aizliegt bērnam pēc plkst. 18:00 uzturēties sabiedriskās vietās, bet uzlikt viņam par pienākumu šajā laikā būt mājās kopā ar vecākiem (vai citiem pieaugušajiem); nevis aizliegt satikties ar noteiktām personām, bet norādīt tos cilvēkus, ar kuriem bērns drīkst satikties. Svarīgi bērnam ir uzlikt tādas pienākumus, kurus viņš pats personīgi var izpildīt, bet, uzliekot tādas pienākumus, kuru bērns nevar izpildīt viens, sadalīt atbildības jomas starp vecākiem un bērnu. Iespējams, ka minētais „PPL bērniem” varētu tikt dēvēts par „**Bērnu drošības rīkojumu**”.

PPL vecākiem (un bērniem) ir nepieciešams (nosakāms) vairāku būtisku iemeslu dēļ – lai vecākiem liktu pievērsties savu bērnu audzināšanai un aprūpei, nosakot viņiem konkrētas veicamās darbības (a) un lai nodrošinātu bērnam vecāku pilnu atbalstu gadījumos, kad bērnam pašam ir piemērots PPL, tai skaitā - ja bērns neapmeklē skolu vai ir no tās izslēgts uz laiku (b), vai bērns ir administratīvi sodīts (c), vai bērnam ir piemērots audzinoša rakstura piespiedu līdzeklis²⁷⁶ (d); vai bērns pēc 14 gadu vecuma ir notiesāts par noziedzīgu nodarījumu (e). PPL vecākiem nosaka uz laiku līdz 12 mēnešiem, kura laikā vecākiem ir pienākums izpildīt PPL ietvertos individuālos nosacījumus, kā arī aptuveni vienu reizi nedēļā vai PPL noteiktajā regularitātē piedalīties vecāku apmācībasursos savā dzīves vietā. Vecāku apmācības kursus vai nodarbības var organizēt gan attiecīgajā Izglītības iestādē (ja PPL vecākiem ir piemērots sakarā ar nepieciešamību nodrošināt bērna iekļaušanos izglītības procesā vai organizēt bērna ikdienu periodā, kamēr bērns ir izslēgts no skolas par izglītības iestādes iekšējās kārtības pārkāpumiem), gan pašvaldībā (ja PPL piemērošanas iemesls ir cits – tai skaitā bērns ir administratīvi sodīts). Noteikti būtu jāapsver, kā sniegt atbalstu (zināšanas un prasmes, nevis naudas pabalstus) tiem vecākiem, kuru bērni ir notiesāti par noziedzīgiem nodarījumiem – gan tajos gadījumos, kad bērnam ir noteikts sabiedrībā izpildāmais sods vai uzraudzība, gan tajos gadījumos, kad bērns ir ievietots Sociālās korekcijas Izglītības iestādē nepilngadīgajiem²⁷⁷. PPL vecākiem nav sods vecākiem, bet ir veids, metode, kā vecākus vai personas, kas tos aizstāj, mobilizēt rīcībai bērna interesēs, gadījumos, kad bērna dzīvē iestājušās riska situācijas²⁷⁸ vai parādījušies uzvedības riski²⁷⁹. Iespējams, ka minētais „PPL vecākiem” varētu tikt dēvēts par „**Audzinašanas rīkojumu**”.

²⁷⁶ Autoru piezīme: šajā gadījumā ir jāsaprot, ka bērnam ir piemērots kāds no attiecīgajā Nepilngadīgo justīcijas normatīvajā aktā paredzētajiem līdzekļiem.

²⁷⁷ Likums „Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem” 6.panta pirmās daļas 8.punkts un VI nodaļa Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=68489> [skatīts 27.10.2012.]

²⁷⁸ Autoru piezīme: **riska situācija** ir jebkuru tādu apstākļu iestāšanās, kas nav bērna dzīves ikdienas sastāvdaļa un ko **bērns nevar viens pats atrisināt**. Riska situācija var būt vecāku šķiršanās, PPL piemērošana bērnam, tai skaitā izslēgšana no skolas, bērna sodīšana ar administratīvu sodu vai KL paredzētu sodu, nepilngadīgā ievietošana Sociālās korekcijas izglītības iestādē vai ieslodzījuma vietā.

²⁷⁹ Autoru piezīme: **uzvedības riski** ir saistīti ar paša bērna uzvedības veidu – traucējošu uzvedību Izglītības iestādē, sabiedriskās vietās, atkarību izraisošu vielu lietošanu, datoratkarību, sociālo iemaņu trūkumu u.tml. Šīs ir situācijas, ko **bērns pats var atrisināt**.

6.4.2. Ātrās reakcijas metodes

Ātrās reakcijas PPL var būt nepieciešamība noteikt gadījumos, kad nekavējoties nepieciešama intervence, lai apturētu kādas personas rīcību, kas jau rada kaitējumu citas personas interesēm vai arī visas pazīmes liecina, ka šāds reāls kaitējums var iestāties jebkurā mirklī. Pētījuma veikšanas gaitā secināts, ka šādas metodes pastāv gan Somijā, gan Lielbritānijā. Ātrās reakcijas PPL tiek noteikti vai nu uz laiku līdz 3 mēnešiem, vai arī līdz brīdim, kamēr tiesa piemēro citu PPL, kas risina problēmu ilgākā laika posmā. Ātrās reakcijas metodes īstenojamas pārsvarā no divu iestāžu puses – ja informācija par šādas reakcijas nepieciešamību nonāk policijā vai prokuratūras iestādē. Paralēli tam ir jāpastāv arī iespējai, ka tiesa pati var rosināt piemērot ātrās reakcijas PPL. Kā noskaidrots pētījumā, lielākā daļa informācijas par ātrās reakcijas nepieciešamību nonāk tieši policijā. **Ātrās reakcijas PPL ir piemērojams divos gadījumos – ja ir jānosaka aizliegums sazināties un tuvoties (a); ja personai, kas rada draudus, jāliek nekavējoties atstāt mājokli vai citas telpas (b).** Šajā gadījumā ļoti būtiski ir saprast Starpinstitūciju grupas (SG) lomu.

Faktiski informāciju par nepieciešamību piemērot ārkārtas PPL var saņemt ne tikai jau pieminētā tiesa, policija vai prokuratūra. Minēto informāciju var saņemt, piemēram: jebkura SG iekļautā institūcija – Valsts probācijas dienests no saviem klientiem, Sociālais dienests no riska ģimenēm un psihologiem, Bāriņtiesa jebkuras izskatāmās lietas ietvaros, Nevalstiskās organizācijas, kas strādā atbalsta sniegšanas jomā vardarbībā cietušajiem vai bērniem, Bērnu un jaunatnes centra speciālisti, Izglītības iestādes (tai skaitā pirmsskolas izglītības iestādes vai skolas), Ģimenes ārsti u.tml. Minētā iemesla dēļ ir jānosaka kārtība, kā šīs iestādes novada informāciju līdz policijai, lai policija, balstoties uz attiecīgās iestādes informāciju, varētu izvērtēt – ir vai nav jāpiemēro ārkārtas PPL. Ja situācija ir bīstama kāda cilvēka drošībai, savlaicīgi nepieņemtam lēmumam par ārkārtas PPL piemērošanu var būt ļoti kaitīgas sekas, kas saistītas ar iespējamiem kaitējumiem personu veselībai un dzīvībai. Tāpēc šajos gadījumos būs situācijas, ka lēmums par PPL jāpieņem dažu stundu laikā, un nav iespējas gaidīt līdz nākamai starpinstitūciju grupas sanāksei un pieņemt lēmumu tur. Pētījuma gaitā tika noskaidrots, ka augstāk skartajam aspektam ir liela nozīme, jo bieži vien cietušie meklē palīdzību tieši kādā nevalstiskā organizācijā vai pie psihologa, vai ārsta, kurus ieteikuši draugi vai paziņas, bet baidās paši bez citu atbalsta iet uz policiju, lai uzrakstītu iesniegumu par viņu dzīvē notiekošo, ar mērķi panākt policijas un citu tiesību aizsardzības iestāžu iejaukšanos²⁸⁰.

Tāpēc, veidojot Latvijas tiesisko regulējumu PPL jomā, ir jāparedz, ka policija informāciju par PPL nepieciešamību var saņemt no pašas apdraudētās vai iespējami apdraudētās personas (a) vai arī no citas valsts vai pašvaldību iestādes, vai nevalstiskas organizācijas (b). Gadījumos, ja šīs iestādes vai organizācijas rīcībā ir informācija, kas dod pamatu uzskatīt, ka jāpieņem lēmums par

²⁸⁰ Sīkākai informācijai par šādas rīcības nepieciešamību skatīt pētījuma sadaļas par Igaunijas un Somijas pieredzi.

ārkārtas PPL, tās ziņo par situāciju valsts policijā, izklāstot sava ziņojuma iemeslus un sniedzot argumentus, kāpēc ārkārtas PPL nepieciešams. Policija, saņemot informāciju par ārkārtas PPL nepieciešamību no iestādes vai organizācijas, pārbauda šo informāciju (dokumentus vai arī pārlicinās par situāciju uz vietas) un tajā pašā dienā, bet ne vēlāk kā 2 darba dienu laikā, pieņem vienu no šādiem lēmumiem – 1) piemērot ārkārtas PPL, nosakot potenciālajam vai esošajam kaitējuma izdarītājam attiecīgo ārkārtas PPL un liekot viņam uz noteiktu laiku atstāt mājokli vai vietu, kurā tas atrodas un rada draudus vai nodara kaitējumu; nosaka netuvoties konkrētai personai uz noteiktu laiku. Pēc tam, kad policija pieņēmusi šādu lēmumu, tiek gatavots policijas iesniegums tiesai par nepieciešamību piemērot kādu no t.s. parastajiem PPL. Ārkārtas PPL darbojas līdz brīdim, ko noteikusi policija PPL vai līdz brīdim, kamēr tiesa pieņem lēmumu par PPL piemērošanu. Lai būtu iespējams rīkoties apdraudētās personas interesēs un patiesi gādāt par šīs personas drošību, policijas noteiktajam PPL termiņam vajadzētu sakrist ar brīdi, kad tiesa piemēro PPL vai atceļ to. Izņēmums varētu būt, ja pati apdraudētā persona lūdz tiesai atcelt policijas piemēroto PPL un tiesai lūdz nepiemērot PPL. Tomēr šādi gadījumi būtu jāizvērtē rūpīgi, ņemot vērā, ka pastāv iespēja, ka kaitējuma nodarītājs vai persona, kas rada draudus konkrētās personas drošībai, varētu būt iebiedējusi aizsargājamo personu. Ārkārtas PPL stājas spēkā uzreiz pēc tam, kad policija ir pieņēmusi lēmumu par tā piemērošanu, un nav pārsūdzams. Potenciālais vai esošais kaitējuma izdarītājs, kā arī aizsargājamā persona tālāk var vērsties tiesā, kurā policija iesniegusi materiālus par tālākā lēmuma pieņemšanu; 2) konstatējot, ka dotā situācija neatbilst ārkārtas PPL piemērošanas apstākļiem, policija nepiemēro PPL un iestādes vai organizācijas ziņojumu par PPL nepieciešamību konkrētajai personai iesniedz Starpinstitūciju grupai (SG). Starpinstitūciju grupa, uzaicinot ziņojuma iesniedzēju organizāciju vai iestādi (ja tā nav vietējās SG sastāvā), vai, ja nepieciešams, uzklausot potenciālo aizsargājamo personu un potenciālo vai esošo kaitējuma izdarītāju, pieņem lēmumu par to, vai – a) SG var piemērot potenciālajam vai esošajam kaitējuma izdarītājam PPL, kuru piemērošana ir pašas SG kompetencē; vai b) SG gatavo motivētu iesniegumu tiesai par nepieciešamību piemērot SG parastajā likumā noteiktajā kārtībā; vai c) SG pieņem lēmumu, ka PPL piemērošana šajā gadījumā nav nepieciešama. Šādā gadījumā SG nonākušajām ziņām ir informatīvs raksturs un šī informācija var tikt ievadīta preventīvas informācijas sistēmā, kā tāda, kas var palīdzēt izsekot personu uzvedības evolūcijai nākotnē.

Ārkārtas PPL piemērošana - **aizliegums sazināties un tuvoties** - nozīmē, ka potenciālā vai esošā kaitējuma nodarītājam tiek uzlikts par pienākumu atturēties no saziņas ar konkrēto personu (cietušo) jebkurā no iespējamiem saziņas veidiem, tai skaitā – tiekoties fiziski, sazinoties ar tehnisko līdzekļu palīdzību (telefons, fakss, internets, sociālie tīkli, vēstules u.c.). Nosakot personai aizliegumu tuvoties, faktiski personai tiek uzlikts pienākums turēties no personas tādā atstatumā, lai nebūtu iespējams sazināties nedz verbāli, nedz ar sejas mīmiku, nedz zīmēm. Ja, piemērojot ārkārtas

PPL, policijai ir pamats uzskatīt, ka nepieciešams konkrēto atstatumu norādīt metros, tad policija var izvirzīt šādus nosacījumus.

Ja personai, kas rada draudus, ir jāliek nekavējoties **atstāt mājokli vai citas telpas** – tas nozīmē, ka personai ir jāatstāj kopīgais mājoklis (ja persona dzīvo kopā ar cietušo vai pie viņa) vai citas telpas, piemēram, darba telpas, kur ir kopīga uzņēmējdarbība, individuāla darbnīca u.tml. Šo nosacījuma daļu nevajadzētu saprast pārāk šauri. Var būt arī situācijas, kad personai tiek uzlikts aizliegums uzturēties ne vien vietā, kur persona tieši dzīvo, bet arī vietās, kur tā uzturas pietiekami regulāri – tie var būt dažādi interešu klubi, mākslinieku darbnīcas, pašvaldību izveidoti jaunatnes vai dienas centri un tamlīdzīgas vietas. Jāņem vērā arī tāds faktors, ka mājokļa atstāšana var tik noteikta personām, starp kurām nav ģimenes tiesisko attiecību (tas nav laulāts pāris) vai arī šī persona ir radnieks - brālis, māsa, brālēns vai māsīca, tēvs vai māte, vai arī kāds vardarbīgs paziņa. Jāņem vērā, ka PPL – atstāt mājokli vai citas telpas – nav domāts, lai risinātu cilvēku starpā ieilgušas un neatrisinātas problēmas – tas dod tikai noteiktu laiku drošībā, lai šos jautājumus atrisinātu. Šis PPL nekādi neskars īpašuma tiesiskās attiecības vai pienākumus, kas izriet no saistību tiesībām (piemēram, īres līgumi), tāpat tie nerisinās hipotēku saistību jautājumus vai to, kam jā rūpējas par bērnu. Lai risinātu šos jautājumus, ir piemērojamas citas tiesību normas, kas paredzētas Civillikumā, Civilprocesa likumā, Komerclikumā un citos tiesību aktos. Ja persona ir izlikta (piemērots PPL) no mājokļa uz laiku, jo rada draudus citu drošībai, tā paliek īpašnieks mājai vai dzīvoklim; tai saglabājas pienākumi, kas saistīti ar savu ģimenes locekļu uzturēšanu, komunālo maksājumu segšanu u.c. Ja persona, ar kuru ir noslēgts līgums par dzīvojamo telpu īri, ir kļuvusi par PPL subjektu un tai nav atļauts uzturēties un atgriezties šajā mājoklī noteiktu laiku, tai saglabājas pienākums maksāt īres maksu izīrētājam, kā arī komunālos maksājumus. Tas pats ir gadījumos, kas attiecināmi uz citām telpām – persona saglabā savus no saistību tiesībām izrietošos pienākumus, ko tā uzņēmusies pirms PPL piemērošanas.

Tādējādi, veidojot Latvijas PPL sistēmu, būtu nepieciešami vismaz divi veidi ārkārtas PPL - aizliegums sazināties un tuvoties un pienākums atstāt mājokli vai citas telpas. Nav šaubu, ka tiesību jaunrades procesā (veidojot „Prevencijas likumu” vai likumu „Par PPL piemērošanu”), ir jādomā arī par šo PPL nosaukumiem – tiem nevajadzētu būt gariem un sarežģītiem, nosaukumi jāveido īsi un saturīgi. Tāpēc, iespējams, būtu lietderīgi šos ārkārtas PPL dēvēt par „Izlikšanas rīkojumu” un „Ātro aizsardzības rīkojumu” vai citā saprotamā veidā.

6.4.3. Vispārējā kārtībā piemērojamie PPL

Preventīvie piespiedu līdzekļi pēc savas dabas būtiski atšķiras no administratīvajiem sodiem²⁸¹, jo to mērķis nav sodīt personas – fiksēt tiesību normu pārkāpumu, pierādīt vainu un piemērot likumā paredzētās sankcijas, preventīvo piespiedu līdzekļu mērķis ir novērst iespējamo vai esošo kaitējumu. Viena no būtiskākajām pazīmēm ir PPL spēja iedarboties uz potenciālo un esošo kaitējuma nodarītāju ilgstošā laika posmā, risinot situācijas, kur kaitējuma draudi vai kaitējums tiek nodarīts ar noteiktu regularitāti un atkārtoti. Minētā iemesla dēļ ir pamats uzskatīt, ka, ieviešot PPL Latvijas tiesību sistēmā, būtu jāizvērtē iespēja atsevišķos gadījumos tos piemērot paralēli administratīvajiem sodiem, kad persona tiek sodīta saskaņā ar LAPK normām, lai novērstu antisociālās uzvedības cēloņus. Proti – fakts, ka persona ir administratīvi sodīta, neizslēdz iespēju šai personai piemērot PPL. PPL piemērošana nav uzskatāma par dubultu sodīšanu, jo PPL nav sods, bet preventīvs uzvedības kontroles līdzeklis, lai novērstu likuma pārkāpumus.

Saskaņā ar minēto Latvijas PPL sistēmā noteikti būtu ieviešams personas „**uzvedības kontroles rīkojums**”²⁸². Uzvedības kontroles rīkojumu (turpmāk – UKR) varētu piemērot personām, kuras ir sasniegušas vismaz 14 gadu vecumu²⁸³. Gadījumos, ja UKR tiktu piemērots nepilngadīgajam, viņu vecākiem vai personām, kas tos aizstāj, būtu piemērojams saistošais „PPL vecākiem”. UKR var piemērot konkrētai personai, ja šī persona rada vai var radīt citiem cilvēkiem stresa, nedrošības sajūtas vai arī šīs personas uzvedības veids ir uzmācīgs. Būtiski ir ņemt vērā, ka UKR nepiemēro gadījumos, kad augstākminētās stresa un citas situācijas rada viens ģimenes loceklis citiem tās pašas ģimenes locekļiem. Kaitīgās darbības, kuras ir novēršamas ar šo UKR, būs saistītas ar noteiktu atkārtotā regularitāti, bet pienākumi, kurus nosaka UKR ietvaros, ir tieši saistīti ar kaitīgo darbību raksturu. UKR mērķis ir novērst konkrētās personas kaitīgo rīcību nākotnē.

Uzvedības kontroles rīkojumu piemēro rajona (pilsētas) tiesa pēc Starpinstitūciju grupas ierosinājuma, bet var būt arī dalītais modelis – kad uz īsākiem laika periodiem UKR piemēro Starpinstitūciju grupa, bet uz ilgāku laika periodu – tiesa. Informācija par nepieciešamību konkrētai personai piemērot PPL var tikt saņemta no jebkuras iestādes vai organizācijas, kas iesaistīta SG. Lai izvērtētu nepieciešamību ierosināt tiesai UKR piemērošanu, Starpinstitūciju grupa: izvērtē tās rīcībā nonākušo informāciju (a), ja nepieciešama papildus informācija pārlicības gūšanai par analizējamo darbību esošo vai iespējamo kaitīgumu, SG var noklausīties potenciālā vai esošā kaitējuma

²⁸¹ Administratīvie sodi – Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā noteiktie. Skat. Latvijas administratīvo pārkāpumu kodeksu. Pieejams <http://www.likumi.lv/doc.php?id=89648> [skatīts 26.10.2012.]

²⁸² Autoru piezīme: Lielbritānijā pastāv līdzīgs instruments `antisociālās uzvedības rīkojums` un to paredz divi normatīvie akti „Noziedzības un sabiedrisko nekārtību likums” un „Antisociālās uzvedības likums”.

²⁸³ Autoru piezīme: UKR ir piemērojams no 14 gadu vecuma, gadījumos, ja „PPL bērnam” ir no 7 līdz 13 gadiem (ieskaitot 13.). Tādā veidā mēs nonākam pie Preventīvās piespiedu līdzekļu sistēmas bērniem, kur pastāv divi PPL veidi, kurus var piemērot tieši bērniem, kuriem ir satelīta „PPL vecākiem” atbalsta sniegšanai bērnam.

nodarītāja viedokli (b) vai cietušā viedokli (c), vai pieaicināt personas, kam ir speciālas zināšanas vai informācija par konkrētajiem notikumiem (d). Starpinstitūciju grupā var būt arī tādas situācijas, kad tās rīcībā nonāk informācija par kādas personas potenciāli kaitīgu vai kaitīgu uzvedību, un SG sanāksmes gaitā ir jāizanalizē konkrētā situācija un jāizvēlas atbilstošais PPL veids. UKR var piemērot laika posmā no 6 mēnešiem līdz 3 gadiem.

Kopumā Uzvedības kontroles rīkojumu var piemērot, izmantojot divas pieejas: 1) Par UKR piemērošanu no 6 mēnešiem līdz 1 gadam var lemt SG, pieņemot kolektīvu lēmumu balsojot (a), par UKR piemērošanu šajā paša termiņā var lemt arī Bāriņtiesa (b), papildinot Bāriņtiesas funkcijas; 2) Par UKR piemērošanu no 1 gada līdz 3 gadiem lemj rajona (pilsētas) tiesa pēc SG ierosinājuma. Ja lēmumu par UKR piemērošanu no 6 mēnešiem līdz 1 gadam ir pieņēmusi SG, tās lēmumu var pārsūdzēt rajona (pilsētas) tiesā pēc SG darbības vietas, kura lēmumu pieņēmusi; ja UKR piemērojusi Bāriņtiesa, tās lēmumu var pārsūdzēt rajona (pilsētas) tiesā pēc Bāriņtiesas darbības vietas, kura lēmumu pieņēmusi. UKR izpilde tiek uzsākta neskatoties uz to, ka potenciālais vai esošais kaitējuma nodarītājs vai cietušais UKR piemērošanu ir pārsūdzējis. Šāds kompetenču sadalījums dotu iespēju līdzsvarot rajona (pilsētas) tiesu noslodzi ar lēmumiem par PPL piemērošanu. Ja SG nosūta ierosinājumu tiesai par UKR piemērošanu, SG iesniegumā ir jānorāda nepieciešamie pienākumi, kas būtu uzliekami personai, kam UKR piemērojams, un iespējamā atbildīgā iestāde par UKR izpildi. Ja lēmumu par UKR piemērošanu pieņem tiesa, tad SG sadarbībā ar cietušo gādā par tiesai nepieciešamajiem pierādījumiem lēmuma pieņemšanai.

Ja pilngadīga persona, kam UKR ir piemērojusi SG no 6 mēnešiem līdz 1 gadam, vai nepilngadīgā persona ir pārkāpusi tai noteiktos nosacījumus, UKR darbības laiku var pagarināt un/vai nomainīt esošos nosacījumus uz stingrākiem. Ja UKR ir pārkāpis nepilngadīgais, paralēli tiek vērtēta „PPL vecākiem” izpilde. Šajā gadījumā lēmumu par UKR pastiprināšanu pieņem SG pēc UKR nepilngadīgajam un „PPL vecākiem” izvērtēšanas.

Ja pilngadīga persona ir pārkāpusi UKR nosacījumus, ko piemērojusi tiesa, tā saucama pie atbildības Krimināllikumā noteiktajā kārtībā, piemērojot tai naudas sodu, piespiedu darbu vai īslaicīgu brīvības atņemšanu uz laiku līdz 1 gadam. Nopietna vērība pievēršama tam, ka būtu izskatāma iespēja arī šo atbildību uzreiz nekriminalizēt, paredzot sankcijas šiem gadījumiem speciālajā Prevencijas likumā (vai likumā Par PPL piemērošanu). Ja nepilngadīga persona ir pārkāpusi UKR nosacījumus, ko piemērojusi tiesa, tā saucama pie atbildības kopā ar vecākiem vai personām, kuras tos aizstāj. Šajā gadījumā ir jāizvērtē, vai vecāki ir darījuši visu iespējamo, lai tiesas piemērotais Uzvedības kontroles rīkojums tiktu izpildīts. *Ja tiek konstatēts, ka vecāki nav snieguši bērnam nepieciešamo atbalstu, vecāki saucami pie administratīvās atbildības, nosakot tiem naudas sodu. Ja UKR izpilde nav bijusi iespējama bērna uzvedības dēļ, nepilngadīgajam piemērojami audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi – sabiedriskais darbs vai ievietošana sociālās*

korekcijas izglītības iestādē. Aprakstītais atbildības modelis ir konstruēts, vadoties no reaktīvajām iespējām, ko sniedz spēkā esošās tiesību normas, un jāsecina, ka šajā gadījumā iespēju noteikt efektīvu sankciju vecākiem faktiski nav, ja vien netiek pieņemts lēmums atbildību 'kriminalizēt'. Atbildības noteikšana vecākiem vai personām, kas tos aizstāj, piemērojot Krimināllikuma normas, būtu neadekvāta, pat kaitīga. Atbildībai pieaugušajiem šo normu nepildīšanas gadījumā vajadzētu būt līdzīgai tai atbildībai, kāda tiek piemērota bērnam – proti, ja bērnam tiek noteikts sabiedriskais darbs, tad vecākiem vai personām, kas tos aizstāj, arī būtu jābūt iespējai noteikt sabiedrisko darbu. Visefektīvākais risinājums būtu, ja bērns un vecāki par tiesas nolēmuma nepildīšanu gūtu tiesas sankcionētu iespēju pastrādāt kopā, veicot vienu darbu un pēc tam par to atskaitoties tiesai vai SG. Minēto iemeslu dēļ ir pamats uzskatīt, ka būtu jāizskata iespējas tiesai par PPL nepildīšanu piemērot īpašas civiltiesiskas (ne-kriminālas) sankcijas PPL pārkāpšanas gadījumos – šīs sankcijas varētu paredzēt „Prevencijas likumā” vai likumā „Par PPL piemērošanu”. Būtiskākais ieguvums – PPL nosacījumu pārkāpšana ne vienmēr būs saistāma ar krimināltiesiskām sekām (bet dažreiz būs saistīta), kaut arī, pamatojoties uz šo regulējumu speciālā preventīcijas likumā, tiesa varētu noteikt gan naudas sodus, gan piespiedu darbus, gan uzlikt PPL nepildītājiem tādus papildus pienākumus, kas varētu patiesi ietekmēt šo cilvēku uzvedības modeļus. **Uzvedības kontroles rīkojumu (UKR) pārkāpšanas sekām nevajadzētu būt kriminalizētām**²⁸⁴ nedz pilngadīgām, nedz nepilngadīgām personām. Tai pat laikā Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss nesatur pietiekami efektīvus mehānismus, kurus varētu piemērot sankciju veidā par šī veida PPL nepildīšanu vai nepienācīgu pildīšanu.

Latvijas PPL sistēmā (skatīt shēmu Nr.6) noteikti būtu jāatvēr būtiska loma tādām PPL, kā „**Aizsardzības rīkojums**”. Šī pētījuma ietvaros jau tika analizēts tāds PPL veids kā „Ātrais aizsardzības rīkojums” (aizliegums sazināties un tuvoties), kas piemērojams kā ātrās reakcijas PPL. Ja sistēmas ietvaros tiek paredzēts Ātrais aizsardzības rīkojums, tad neapšaubāmi ir jāpastāv arī Aizsardzības rīkojumam, kuru tiesa piemēro pēc tam, kad saņēmusi no policijas informāciju par Ārkārtas PPL piemērošanu un lūgumu izskatīt jautājumu par Aizsardzības rīkojuma piemērošanu konkrētajai personai. Aizsardzības rīkojuma saturs Eiropas valstīs ir līdzīgs, taču nav vienāds. Aizsardzības rīkojums satur mainīgus nosacījumus, kurus piemēro tiesa saskaņā ar konstatētajiem riskiem, kuru dēļ aizsardzības rīkojums tiek prasīts. Par Aizsardzības rīkojumu tiesa lemj tādā gadījumā, ja ir nepieciešams cietušo pasargāt no vajāšanas (arī dažādiem uzmākšanās veidiem), ja tiesai jānosaka aizliegums sazināties ar cietušo vai tuvoties tam, aizsardzības rīkojumā var ietvert arī izlikšanas rīkojumu no kopējās dzīves vietas vai citām telpām, ja tas nepieciešams, lai personu pasargātu no jau minētajiem kaitējumiem. Jāvērš uzmanība arī uz faktu, ka potenciālā vai esošā

²⁸⁴ Autoru piezīme: Sankcijas par UKR pārkāpumu jāparedz nevis KL normās, bet speciālajā 'Prevencijas likumā'. Sīkāk par nepieciešamību pievērst uzmanību šiem aspektiem – sadaļā par Lielbritāniju.

kaitējuma nodarītāji tiek izlikti lielākoties no kopējās dzīvojamās platības, bet izlikšanas rīkojums tiek regulēts²⁸⁵ ar ģimenes tiesību normām²⁸⁶ un attiecināms uz vienā māsaimniecībā dzīvojošiem. Tomēr pastāv iespēja ietvert šādu iespēju arī Aizsardzības rīkojumā, piemērojot šo pienākumu tad, ja konkrētajā gadījumā potenciālie vai esošie kaitējuma draudi ir starp personām, kurām nebūs ģimenes tiesisko attiecību (tas nebūs vīrs vai sieva), vai arī šī persona būs radnieks - brālis, māsa, brālēns vai māsīca, tēvs vai māte, vai arī tas būs kāds vardarbīgs paziņa, kurš izmitināts mājoklī. Viena no problēmām, kas tika konstatēta, piemērojot izlikšanas rīkojumu Somijā – izliktās personas lielākoties apmetas pie saviem radniekiem. Ļoti reti notiek apmešanās viesnīcās vai citās telpās, kas nav dzīvoklis vai dzīvojamā māja – bieži vien šīs telpas ir koplietojamas ar personām, kuru drošības dēļ potenciālais vai esošais kaitējuma nodarītājs bija izlikts no dzīvojamās platības. Konstatēti arī tādi prakses gadījumi, kad viena persona ir jāaizsargā no citas, kura nav cietušā radnieks, bet darba biedrs vai profesionālais partneris, ar ko cietušais lieto kopīgas telpas darbam, tāpēc „Izlikšanas rīkojumu” vai drīzāk iespēju likt personai (vai personām) atstāt noteikto vietu vai telpas²⁸⁷ uz tiesas nolēmumā paredzēto laiku nevajadzētu traktēt ļoti šaurā nozīmē. Ir jāpievērš uzmanība arī tādām faktoram, ka tiesību akta veids, kura ietvaros tiek regulēta personas izlikšana, bieži vien nosaka izraidāmo personu loku, lietojot jēdzienu „ģimene”. Tā, piemēram, Lielbritānijā nav ārkārtas izlikšanas rīkojuma, bet to kompensē Ģimenes tiesību likumā ietvertais plašais Dzīvojamās platības rīkojuma piemērošanas apjoms – atzīstot par šī tiesību akta tiesisko attiecību regulēšanas priekšmetu daudz plašāku cilvēku loku kā ģimene tradicionālā izpratnē, bet pieskaitot plašu personu loku, sniedzot atbildi uz jautājumu – kādas personas varētu dzīvot kopā vienā mājoklī un kurām varētu būt sarežģītas savstarpējas attiecības – attiecības, kuras varētu būt nepieciešams regulēt ar tiesas lēmumu²⁸⁸.

Tādējādi, Aizsardzības rīkojums ir piemērojams, konstatējot apdraudējuma faktu, apdraudējuma atkārtšanās varbūtību, apdraudējuma dabu un tā izpausmes formu. Eiropas valstu praksē dažādiem apdraudējumiem tiek piešķirta atšķirīga nozīme – tā, piemēram, Lielbritānijas ietvaros ir divas būtiskas atšķirības starp Angliju, Velsu un Skotiju. Proti, ja saskaņā ar Skotijas tiesību normām²⁸⁹ vajāšana ir klasificējama vienīgi kā noziedzīgs nodarījums, kas var tikt sodīts ar

²⁸⁵ Autoru piezīme: skatīt sadaļu par Somiju.

²⁸⁶ Likumprojekts Grozījumi Civilprocesa likumā. Pieejams: www.mk.gov.lv/doc/2005/TMlik_090112_GrCPL.27.docx [skatīts 26.10.2012.]

²⁸⁷ Autoru piezīme: skatīt sadaļā par Lielbritāniju tādu PPL kā Vietas atstāšanas norādījums vai Iejaukšanās rīkojums vai apmeklēt šīs vietnes: *Intervention orders*. Pieejams: <http://www.legalaid.vic.gov.au/interventionorders.htm> [skatīts 25.10.2012.] *Dispersal orders*. Pieejams: <http://www.wlct.org/young-people/linconline/dispersal-orders.htm> [skatīts 25.10.2012.]

²⁸⁸ Occupation order. Pieejams: <http://www.rcsolicitors.co.uk/chiltern-family-law/violence/guides-3/occupation-of-the-home.htm> [skatīts 27.10.2012.]

²⁸⁹ Criminal Justice and Licensing (Scotland) Act 2010, Article 1 of Section 39 . Passed 30 June 2010. Entered into force 6 August 2010. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2010/13/part/2/crossheading/threatening-or-abusive-behaviour> [skatīts 20.08.2012.].

cietumsodu uz laiku līdz 15 gadiem, tad Anglijā un Velsā²⁹⁰ par šādu darbību var piemērot arī aizsardzības rīkojumu, bet, ja tas radījis nopietnas sekas, var piemērot cietumsodu līdz 6 mēnešiem, naudas sodu, vai abus.

Arī nepieciešamo pierādījumu apjoms Aizsardzības rīkojuma piemērošanas pamatošanai Eiropas valstīs ir pieļaujams dažāds. Lielākoties likumdevējs nenosaka minimālus vai obligātus nosacījumus, lai noteiktu aizsardzības pasākumus kādai personai. Proti – lēmums par to, vai personai ir jāpiemēro Aizsardzības rīkojums vai nav, ir tiesas kompetencē. Tiesa lemj par Aizsardzības rīkojuma piemērošanu tajos gadījumos, kad ir jānovērš pretlikumīgas darbības, kas vērstas uz kaitējuma nodarīšanu konkrētas personas dzīvībai vai veselībai, tai skaitā situācijā, kad ir pamats uzskatīt, ka iespēja, ka šādi draudi tiks īstenoti, ir reāli. Ja tiek pieņemts lēmums par personas izlikšanu no dzīvojamām vai citām telpām, ir jākonstatē šādu apstākļu augsta iespējamība vai tāda pati bīstamības pakāpe un būtisks apdraudējums aizsargājamās personas (vai personu) dzīvībai, veselībai vai citām brīvībām. Tomēr ir būtiski nepārvērtēt šajā gadījumā nepieciešamo pierādījumu apjomu, jo jāņem vērā svarīgs faktors – šajā gadījumā nav runa par kriminālsoda piemērošanu, tāpēc nevietā ir pieprasīt virkni izziņu, veikt neskaitāmas liecību pārbaudes vai likt iespējamai aizsargājamai personai uzrādīt tiesai kā obligātas draudu vēstules un citus rakstveida pierādījumus. **Aizsardzības rīkojuma mērķis nav sodīt likumpārkāpēju par izdarīto nelikumīgo darbību, bet pasargāt cietušo no bailēm, draudiem un iespējamās vardarbības vai tādu draudu atkārtšanās.**

Aizsardzības rīkojumam ir jābūt pārsūdzamam augstākā tiesas instancē, proti, ja par Aizsardzības rīkojuma piemērošanu nolēmumu pieņem rajona (pilsētas) tiesa, tad tas pārsūdzams attiecīgajā apgabaltiesā, un tās lēmums ir galīgs. Lielākajā daļā pētīto Eiropas valstu Aizsardzības rīkojuma izdošanu var pārsūdzēt 10 - 30 dienu laikā no tā izdošanas dienas. Aizsardzības rīkojums stājas spēkā ar brīdi, kad tas izdots. Tiesa ar šo rīkojumu uzaicina iepazīties tiesas telpās vai iepazīstina, nosūtot nolēmuma kopiju pa pastu gan personai, kam uzlikti pienākumi Aizsardzības rīkojumā, gan cietušajam.

Aizsardzības rīkojuma pārkāpšanu vislabāk var kontrolēt pati cietusī persona – cietušajam ir jāziņo policijai par ikvienu gadījumu, kad rīkojumā ietvertie nosacījumi tiek pārkāpti. Minētā iemesla dēļ tiesas nolēmuma saturs un gaidāmās rīcības modelis no cietušā puses viņam ir rūpīgi jāizskaidro – cietušajam ir jāapzinās, kādas situācijas var iestāties Aizsardzības rīkojuma darbības laikā, un jāzina, kā rīkoties šajās situācijās, kur un pie kā vērsties. Ja personai (cietušajam) ir nodarīts zaudējums ar rīcību, kas izpaudusies kā uzmācīga uzvedība vai vajāšana, viņam ir jāpastāv iespējai vērsties tiesā, lai saņemtu zaudējumu atlīdzību par nodarīto kaitējumu.

²⁹⁰ Protection from Harassment Act 1997. Entered into force 21 March 1997 Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/40/contents> [skatīts 09.08.2012.]

Par tiesas izdota Aizsardzības rīkojuma pārkāpumu visās šajā pētījumā analizētajās Eiropas valstu tiesību normās ir paredzēta kriminālatbildība. Adekvāts sods par Aizsardzības rīkojuma nosacījumu pārkāpšanu būtu naudas sods, piespiedu darbs vai īslaicīga brīvības atņemšana uz laiku līdz 1 gadam. Jāņem vērā, ka Aizsardzības rīkojums var tikt piemērots kā papildus aizsardzības līdzeklis cietušajiem vai lieciniekiem, vai citām personām, ja pret personu (vainīgo) ir bijis ierosināts kriminālprocess, tā ir notiesāta Krimināllikumā un Kriminālprocesa likuma noteiktajā veidā un kārtībā. Sevišķi svarīgi tas var būt gadījumos, ja vainīgajam ir piemērots sods bez izolācijas no sabiedrības, bet ne mazāk svarīgi tad, ja persona notiesāta ar brīvības atņemšanas sodu, jo pat no ieslodzījuma vietas tā var mēģināt ietekmēt cietušo un citas personas. Saprotais, ka, piemērojot Aizsardzības rīkojumu, ir jābūt iepriekš aprakstītajam pamatojumam. Šī iemesla dēļ būtu nepieciešams apsvērt, vai tiesai ir jāparedz iespēja pašai rosināt Aizsardzības rīkojuma piemērošanu gadījumos, ja cietušais vai liecinieki cieš no bailēm vai draudiem par iespējamu vajāšanu pēc notiesājoša sprieduma. Tā, piemēram, Lielbritānijā tiesa var noteikt Aizsardzības rīkojumu arī tajos gadījumos, ja persona (tiesājamā) netiek atzīta par vainīgu un neatkarīgi no nodarījuma, par kuru persona tika tiesāta.

6.5. Starpinstitūciju grupa un preventīvo piespiedu līdzekļu piemērošanas kārtība

Preventīvo piespiedu līdzekļu (PPL) institūta nošķiršana no juridiskās atbildības veidiem neapstrīdami ir viens no izaicinājumiem. Lai izprastu Starpinstitūciju instrumenta lomu preventīvo piespiedu līdzekļu piemērošanas sistēmā, ir jānoskaidro PPL vieta kontekstā ar Latvijas tiesību sistēmā sastopamiem atbildības veidiem – civiltiesisko, administratīvo un krimināltiesisko. Ja pieņemam, ka atsevišķu indivīdu tiesību un interešu prettiesiski un kaitīgi aizskārums izpaužas uzvedībā, kas vērsta būtībā arī pret sabiedrības kopdzīves interesēm, ir iespējams secināt, ka **PPL sistēmas darbības mērķis ir novērst vai pēc iespējas mazināt jau notiekošas vai ļoti iespējamās antisociālas²⁹¹ uzvedības kaitīgo ietekmi**. PPL sistēmā ietvertie ietekmēšanas līdzekļi ir civiltiesiska rakstura, kaut arī iziet ārpus tradicionālās civiltiesiskās atbildības jēdziena izpratnes. Proti - PPL gadījumā persona netiek saukta pie atbildības, lai tai piemērotu sankcijas, bet ar attiecīgas kompetentas iestādes vai institūcijas lēmumu personai tiek norādīts uz vēlamo uzvedības modeli sabiedrībā vai uzvedības modeļa nepieciešamību attiecībā uz atsevišķām personām. Ja saistībā ar personas uzvedību otrai personai ir nodarīti zaudējumi, tādā gadījumā tie ir atlīdzināmi civiltiesiskā kārtībā. Preventīvo raksturu nosaka fakts, ka PPL gadījumā personai ir jāatlīdzina ne tikai radītie zaudējumi vai kaitējums, bet arī jāuzvedas noteiktajā veidā, lai kaitējums netiktu nodarīts atkārtoti.

²⁹¹ Antisociāla uzvedība – uzvedība, kas tieši vērsta pret atsevišķu indivīdu tiesībām un likumiskajām interesēm, bet caur to netieši ietekmē arī sabiedrības drošību kopumā.

PPL nav sankciju paveids, kuru būtu iespējams salīdzināt vai nolikt blakus administratīvai atbildībai vai kriminālatbildībai. Preventīvo piespiedu līdzekļu sistēma ir antisociālās uzvedības vadības mērķtiecīgi organizētu metožu kopums, nevis jauna sankciju sistēma.

PPL tiek piemērots tad, kad iestājas prevencijas gadījums. Prevencijas gadījums iestājas tad, ja personas uzvedība kaitē citu personu likumīgajām interesēm, taču šis kaitējums nav tik nozīmīgs, lai iestātos Krimināllikumā (vai arī Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā) paredzētās sekas (a) vai kaitējumam ir regulārs raksturs, bet katra darbība atsevišķi nesasniedz to kaitējuma pakāpi, lai iestātos kriminālatbildība (b). Tomēr preventīvo līdzekļu piemērojums var notikt paralēli, gan notiesājot saskaņā ar KL normām (piemēram, atturēšanās no jebkādiem kontaktiem soda izpildes laikā ar noteiktām personām), gan saucot pie administratīvās atbildības (piemēram, vecākiem par nepienācīgu bērnu aprūpes tiesību pildīšanu vai personām par alkoholisko dzērienu lietošanu). Šajā gadījumā nav runa par dubultu sodīšanu, bet par valsts noteiktu reakciju uz konkrēto prevencijas gadījumu, kura ietvaros personai tiek norādīts uz vēlamo uzvedības modeli nākotnē, lai pasargātu sabiedrību un atsevišķas personas no iespējamām kaitīgajām sekām, par kuru iespējamību vai esamību valsts iestādei (vai citai institūcijai) ir zināms.

Nemot vērā minēto, jāsecina, ka pati PPL sistēma (veidi) ir tikai viens no mehānismiem Antisociālās uzvedības vadības kopīgajā sistēmā. Mērķis nav ieviest tikai PPL, bet sistēmu, kura ir organizēta tā, ka spēj identificēt prevencijas gadījumus un reaģēt uz tiem divos veidos - sniežot atbalstu potenciālajiem cietušajiem vai jau cietušajiem (a) un nepieļaujot likuma pārkāpuma notikumu vai tā atkārtošanos (b).

Prevencijas vadības sistēma sastāv no:

- 1) PPL pieaugušajiem un nepilngadīgajiem (Preventīvo līdzekļu veidi, kas atbilst abu grupu iespējamām vajadzībām);
- 2) Neformālajām ietekmēšanas metodēm/rīkiem (piemēram, līgums par vēlamo uzvedību pirms PPL piemērošanas; Atjaunojošās justīcijas metodes - izlīgums ar cietušo vai konflikta risināšana konferences formā; uzvedības ietekmēšanas programmas; psihologa konsultācijas; cietušo atbalsta apli; grupu terapijas metodes; bērnu un vecāku līdzdalības formas²⁹² un citas);
- 3) Starpinstitucionālās sadarbības mehānisms (sadarbības metode; darba organizācijas forma; risku noteikšanas un vadības sistēma cietušajiem un personām, kas var nodarīt vai ir nodarījušas kaitējumu).

Prevencijas vadības sistēma tiek veidota, lai ar tās palīdzību būtu iespējams konstatēt Prevencijas gadījumu, tai skaitā saņemt informāciju par vardarbības risku (a), novērtēt riskus un noteikt vajadzības prevencijas gadījumā iesaistītajām personām (b), pieņemt lēmumus, mazinot

²⁹² Children`s Participation and Ethical Guidelines for Involving Children. Pieejams: <http://www.ovcsupport.net/s/index.php?c=44> [skatīts 10.11.2012]

riskus un piepildot drošības vajadzības, izmantojot Neformālās ietekmēšanas metodes vai PPL atbilstoši vajadzībām (c)²⁹³. Tātad, lai konstruētu prevencijas vadības sistēmu, kuras ietvaros spētu konstatēt prevencijas gadījumus, tos novērtēt un pieņemt lēmumus, ir nepieciešami prevencijas īstenošanas rīki un metode, kura var izpausties Starpinstitūciju darba formā. Ņemot vērā to, ka prevencija nav vienas institūcijas funkcija un tai ir starpinstitucionāls raksturs, to veidojot ir **jānosaka sadarbības formas starp institūcijām, nevis jāsadala funkcijas** šo institūciju starpā. Proti, jākoncentrējas uz to, kādā kārtībā dažādas institūcijas un to speciālisti dara prevencijas darbu kopā, nevis par ko un no kuras institūcijas vai speciālista prasīt atbildību. Šādā gadījumā ir iespēja izvairīties no jau sākotnēji ieprogrammētas neveiksmes un tai sekojošas atbildības novelšanas vienam uz otru, tā vietā koncentrējoties uz kopīgā darba kvalitatīvu izpildi un mērķa sasniegšanu. Sadarbības formas izvēle starp institūcijām valstī ir atkarīga no vairākiem faktoriem – iesaistīto institūciju skaita, darbības mērķa un no tā izrietošajiem uzdevumiem, kā arī no kopīgā darba intensitātes un arī teritorijas lieluma, kurā prevencija organizējama. Tādējādi pastāv iespēja izvēlēties tādas sadarbības formas, kas a) nav saistītas ar aktīvu klātienes komunikāciju starp institūciju speciālistiem kā sadarbības pamata formu (informāciju par vardarbības riskiem pieņem/apkopo telefoniskā vai elektroniskā formā un iesniedz to tālākai izpildei attiecīgai institūcijai vai vairākām institūcijām²⁹⁴); šāda kārtība ir vairāk piemērojama valstīs ar lielu iedzīvotāju skaitu, vai b) ir saistītas ar regulāru klātienes komunikāciju, kopīgām apspriedēm, savstarpēju informācijas apmaiņu un kolektīvu lēmumu pieņemšanu (Starpinstitūciju sadarbības grupa - SG). Šāda forma piemērojama mazās valstīs ar kopumā nelielu iedzīvotāju skaitu, tai skaitā Latvijā, kur cilvēkiem ir iespējams fiziski satikties, nepatērējot daudz laika. Taču šāda modeļa izveide, piemēram, neizslēdz nepieciešamību pēc vienotas informācijas aprites sistēmas ieviešanas.

Starpinstitūciju sadarbība, veidojot to pastāvīgas darba grupas formā, Latvijā nav jaunums – šis modelis 1,5 gadu garumā tika aprobēts trīs Latvijas pašvaldībās, lai pārliecinātos, vai šī metode strādā bērnu likumpārkāpumu prevencijas jomā²⁹⁵. Pētījumā veiktajā speciālistu aptaujā²⁹⁶ secināts, ka agrīnās prevencijas individuālais darbs novados jau pašlaik lielāko tiesu balstās uz pašvaldību sociālajiem dienestiem, jo sevišķi darbs ar bērniem (nepilngadīgajiem) un ģimenēm. Minētā iemesla dēļ SG jāorganizē pēc novadu principa, galveno vadošo lomu šajā jautājumā atstājot pašvaldībām, kuras ap sevi organizē attiecīgā novada SG. Jāņem vērā, ka faktiski Starpinstitūciju grupa būs nodarbināta gan ar jautājumiem, kas skars nepilngadīgos un viņu ģimenes, gan ar prevencijas

²⁹³ Skatīt shēmu Nr.9 pielikumā.

²⁹⁴ The “Community Trigger”: Government proposals on Anti-social Behaviour, 29 May 2012. Pieejams: <http://www.parliament.uk/briefing-papers/SN06343> [skatīts: 05.11.2012].

²⁹⁵ I.Kronberga, Ž.Zarmatēns: „Bērniem draudzīga tiesiskā vide Latvijā: fokusā – likumpārkāpumu prevencija”, 51. – 54.lpp. Pieejams: http://www.providus.lv/upload_file/Projekti/Kriminalitesibas/Berniem_draudziga_tiesiska_vide_LV_1.pdf [skatīts: 01.11.2012]

²⁹⁶ Turpat, 52. un 53.lpp.

gadījumiem, kas iestāsies pieaugušo kaitīgas uzvedības rezultātā. Minētā iemesla dēļ katras pašvaldības ietvaros būtu jāizlemj, vai ar nepilngadīgo un ģimenes prevencijas gadījumiem strādās atsevišķa SG, vai arī tiek veidota viena SG ar pamata sastāvu, bet, atkarībā no konstatētā prevencijas gadījuma, tai ir iespēja atsevišķos brīžos pieaicināt nepieciešamos speciālistus, kas nav iekļauti SG pamatā un izskatīt prevencijas gadījumus paplašinātā lokā. Veicot šo izvēli, jāņem vērā fakts, ka pēc būtības ikviens SG iekļautais speciālists tiks deleģēts no kādas institūcijas, līdz ar ko būs informācijas piegādātājs par iespējamiem prevencijas gadījumiem. Neskatoties uz SG modeļa izvēli, nepieciešamais speciālistu loks prevencijas gadījumu risināšanai ir jāapzina iepriekš. Kā liecina līdz šim pašvaldībās konstatētā²⁹⁷ prakse, SG iespējamā sastāvā bērnu un ģimenes prevencijas gadījumiem būtu jāiekļauj pašvaldības Sociālā dienesta pārstāvji, izglītības iestāžu pārstāvji (skolas un pirmsskolas izglītības iestādes), Bērnu un jauniešu centru pārstāvji, Bāriņtiesas pārstāvis, Bērnu tiesību speciālists, Valsts probācijas dienesta pārstāvji, Prokuratūras pārstāvis, rajona (pilsētas) tiesas pārstāvji, ģimenes ārsti, Valsts un pašvaldības policijas pārstāvji, Nevalstisko organizāciju speciālisti. Nedaudz atšķirīga situācija būs vērojama, ja jautājums tiek uzdots savādāk. Piemēram, kādām personām noteikti būtu jābūt klāt SG, lai būtu iespējams izskatīt konkrētu prevencijas gadījumu par viena bērna kaitīgu uzvedību? Prevencijas gadījuma izskatīšanai ir jābūt gan vispusīgai, gan arī tādai, kur iesaistītas visas personas, kuru rīcībā ir informācija par prevencijas gadījumu vai kuras varētu sniegt atbalstu potenciālajam vai esošajam kaitējuma izdarītājam vai personai, kura cietusi no šī kaitējuma. Tādējādi prevencijas gadījumu nebūs iespējams izvērtēt bez bērna vecāku un ģimenes locekļu klātbūtnes, Sociālā dienesta, Bērnu tiesību speciālista, izglītības iestādes (skolas vai pirmsskolas) speciālista, policijas, ģimenes ārsta un Bāriņtiesas pārstāvja klātbūtnes. Interesanti, ka tad, ja tiek izskatīts prevencijas gadījums par pilngadīgas personas potenciāli iespējamu vai esošu kaitīgu rīcību, šis SG sastāvs pēc būtības nemainās – tā sastāvā izglītības iestādes pārstāvjus varētu nomainīt pilngadīgās personas darba devējs; vecāku vietā dažos gadījumos, iespējams, būtu dzīvesbiedrs; ģimenes ārsta – pediatra vietā, iespējams, stātos ģimenes ārsts, psihiatrs vai narkologs u.tml. Minētā iemesla dēļ ir iespējams noteikt optimālo **SG kodolu prevencijas gadījumiem** – VPD speciālists, rajona (pilsētas) tiesas pārstāvis, prokuratūras pārstāvis, Sociālā dienesta speciālists, mediķis, Valsts un pašvaldības policijas un NVO pārstāvji.

Tomēr ir vēl trīs būtiski jautājumi – **SG sanāksmju biežums, SG dalībnieku deleģēšana un SG darbības tiesiskais regulējums**. Sanāksmju biežums ir jautājums, kas nebūtu nosakāms ar

²⁹⁷ I.Kronberga, Ž.Zarmatēns: „Bērniem draudzīga tiesiskā vide Latvijā: fokusā – likumpārkāpumu prevencija”, 52.lpp. Pieejams: http://www.providus.lv/upload_file/Projekti/Kriminalitesibas/Berniem_draudziga_tiesiska_vide_LV_1.pdf [skatīts: 01.11.2012]

tiesību aktiem, strikti limitējot. Kā rāda prakse²⁹⁸ SG sanāksmju biežums atkarīgs no prevencijas gadījumu konstatēšanas biežuma un nepieciešamības uz tiem reaģēt, taču, no cita viedokļa raugoties, šāda pieeja varētu pavērt iespēju nemotivētiem SG dalībniekiem neziņot SG par savā profesionālajā darbībā konstatēto prevencijas gadījumu, atstājot to bez reakcijas. Viens no risinājumiem varētu būt prevencijas un PPL piemērošanas dinamikas izpēte attiecīgajā novadā, pamatojoties uz kuru varētu prognozēt nepieciešamo sanāksmju biežumu, taču nav šaubu, ka šis jautājums ir diskutabls. SG dalībnieku deleģēšanai jāpievērš īpaša rūpība, lai tajā iekļautie speciālisti un amatpersonas būtu motivēti strādāt prevencijas jomā, nevis formāli piedalītos SG darbā. Veidojot SG, būtu jāvēlēt pienācīgs laiks un rūpība deleģēto SG pastāvīgo dalībnieku apmācībai par prevencijas jomas prioritātēm, par darba formām SG ietvaros un komunikāciju ar potenciālo vai esošo kaitējuma nodarītāju un cietušo. SG dalībniekiem ir pilnībā jāizprot Prevencijas vadības sistēma gan valstī kopumā, gan attiecīgā novada ietvaros, jāpārzina PPL sistēma un iespējas, ko tā sniedz, veicot viņu tiešos profesionālos pienākumus, ne vien strādājot SG. Starpinstitūciju grupas tiesiskais regulējums būtu veidojams tā, lai atsevišķas darba formas būtu individualizējamas uz vietas novados, pieskaņojot tās attiecīgā vietā esošajām prioritātēm un iespējām. Jo sevišķi tas attiecināms uz Neformālās ietekmēšanas metodēm/līdzekļiem, kurus zema riska prevencijas gadījumos varētu piemērot SG, iesaistot to īstenošanā ne tikai potenciālo vai esošo kaitējuma izdarītāju, bet arī cietušos un plašāku sabiedrību. Neformālās ietekmēšanas līdzekļu daudzveidība lielā mērā būs atkarīga no tā, cik ieinteresēta konkrētā pašvaldība būs preventīvā darbā un prevencijas līdzekļu daudzējādībā. Dažādos novados tie var atšķirties, mainīties gan saturiski, gan kvantitatīvi, tos var izveidot dažādu projektu ietvaros un tie var darboties limitētā laika periodā, piemēram, līdz brīdim, kamēr pašvaldībai ir līgums ar attiecīgajiem speciālistiem u.tml. Tomēr būtiski atzīmēt, ka Neformālo metožu jeb līdzekļu esamība konkrētā pašvaldībā darbam ar zema riska prevencijas gadījumiem būs liels atbalsts valsts izveidotajai Prevencijas vadības sistēmai, jo PPL nav iespējams paredzēt pilnīgi visiem dzīves gadījumiem, pretējā gadījumā prevencijas sistēma izplūst, paliek sarežģīta visiem tās spēlētājiem un nerasniedz savu mērķi.

Starpinstitūciju grupas uzdevums ir nodrošināt prevencijas vadību vietās, kur rodas prevencijas gadījumi (a), sniegt profesionālo atbalstu pašvaldību Sociālajiem dienestiem, veicot ģimenes risku un vajadzību novērtējumu (b), iespējams, piemērot atsevišķus PPL bērniem un vecākiem (c), kā arī piemērot t.s. Neformālās metodes zema riska prevencijas gadījumos (d). Kā redzams (skatīts shēmas Nr.1, Nr. 2 un Nr.3), SG faktiski ir prevencijas gadījumu šķirošanas mehānisms, kas izvērtē visus prevencijas gadījumus, par kuriem iegūst informāciju, un izlemj, cik kaitīguma katrā no prevencijas

²⁹⁸ I.Kronberga, Ž.Zarmatēns: „Bērniem draudzīga tiesiskā vide Latvijā: fokusā – likumpārkāpumu prevencija”, 60.lpp. Pieejams: http://www.providus.lv/upload_file/Projekti/Kriminalitesibas/Berniem_draudziga_tiesiska_vide_LV_1.pdf [skatīts: 01.11.2012]

gadījumiem ir, kam kaitējums varētu būt nodarīts vai kam tas jau ir nodarīts (skatīt shēmu Nr. 9), un tikai pēc šī izvērtējuma lemj, kā rīkoties ar potenciālo vai iespējamo kaitējuma radītāju un personu, kura varētu ciest vai jau ir cietusi no šī kaitējuma. Šāda darba organizācijas forma ļauj ekonomēt tiesas resursus, iesaistot tiesu tikai tādu lēmumu pieņemšanā, kur tas patiešām ir nepieciešams. Kā redzams, piedāvātā Prevencijas vadības sistēma pieļauj, ka tikai gadījumos, kad tiek piemērots PTPAL, persona tieši vēršas tiesā. PPL piemērošanas gadījumos persona tieši tiesā nevēršas, bet informācija par Prevencijas gadījumu SG nonāk caur tās dalībniekiem un citām SG sadarbības institūcijām, kas parasti ir iekļautas paplašinātajā SG sastāvā. Starpinstitūciju grupas dalībniekiem – Valsts policijai un prokuroriem – ir atšķirīgs tiesiskais statuss, nekā pārējiem SG dalībniekiem. Šis statuss saistīts ar šo institūciju speciālistu profesionālo pienākumu specifiku un tas paredz, ka rīkojoties ārkārtas situācijās, kad nekavējoties jāreaģē personu drošības interesēs, prokurors un Valsts policijas darbinieks varēs tieši vērsties tiesā ar lūgumu piemērot personām Ātrās reakcijas PPL – Aizliegumu sazināties un tuvoties vai Pienākumu atstāt mājokli vai citas telpas.

Būtisks ir jautājums par to, vai persona var vērsties SG ar lūgumu citai personai, potenciālajam vai esošajam kaitējuma izdarītājam, piemērot PPL. Ir pamats uzskatīt, ka šāda kārtība nebūtu attīstāma, jo tas SG no profesionāļu grupas pārvērstu par institūciju, kas veiktu regulāru saraksti ar iedzīvotājiem, atbildētu uz sūdzībām un iesniegumiem, kā rezultātā šis institūts tiktu birokratizēts, tādējādi zaudējot savu sākotnējo jēgu. Personas ar jebkāda satura iesniegumiem var vērsties pašvaldībā, Bāriņtiesā, Sociālajā dienestā, Valsts un pašvaldības policijā un citās iestādēs vai institūcijās, kuru speciālisti tiek iekļauti SG sastāvā, lai veicot preventīvo funkciju savu tiešo pienākumu ietvaros, gūtu profesionālu platformu tieši preventijas funkcijas īstenošanai starpinstitucionālā vidē. Proti, **SG ir speciāli radīta multidisciplināra sadarbības platforma starp iestādēm un institūcijām, lai dažādu iestāžu speciālisti kopīgi varētu veikt preventijas funkciju.**

7. Noslēguma secinājumi

1. Lai PPL ieviešana būtu veiksmīga, tiem jārada atbilstoša funkcionēšanas vide, tāpēc Latvijā ieviešama **Prevencijas vadības sistēma**, kas sevī ietver: Preventīvo piespiedu līdzekļu **veidus** nepilngadīgajiem²⁹⁹ un pieaugušajiem³⁰⁰ (a); Neformālās ietekmēšanas **metodes**³⁰¹ (b); Starpinstitucionālās sadarbības **mehānismu** (c). Atbilstoša funkcionēšanas vide sevī ietver arī speciālistu apmācību, tiesiskās bāzes izveidošanu un efektīvu preventijas darba organizāciju visas valsts ietvaros. Preventija var darboties tikai multidisciplinārā vidē, tāpēc preventijas vadību nevar deleģēt vienam resoram, proti - arī valsts līmenī sistēmas vadība organizējama, ievērojot šo principu. Ja multidisciplināras vides nav, tad tāda jārada un to var veikt, definējot sadarbības formas starp institūcijām. Vienkārša funkciju sadalīšana starp iestādēm nevar tikt uzskatīta par sadarbības formu radīšanu starp institūcijām.
2. Izstrādājot PPL sistēmu Latvijai, nepieciešams izdarīt izvēli – vai PPL attieksies tikai uz konkrētiem indivīdiem (gan kaitējuma radītājs, gan cietušais), vai tie tiks izmantoti arī sabiedrības kopīgo interešu aizsardzībai. Proti, **PPL ir instruments**, kas satur tādu potenciālu, **lai kalpotu gan atsevišķu personu likumisko interešu un tiesību aizsardzībai, gan sabiedrības kopīgo interešu aizsardzībai**.
3. PPL sistēmas izveidē kopumā un atsevišķu PPL konstruēšanā **jāmeklē atbildes uz šādiem jautājumiem**: Vai konkrētais PPL tiek izstrādāts, lai ietekmētu pilngadīgas vai nepilngadīgas personas uzvedību? Tieši kāda vecuma bērna uzvedību mēs vēlamies ietekmēt?(a); Vai persona, no kuras kaitīgās vai potenciāli kaitīgās uzvedības cietušais vai potenciālais cietušais aizsargājams, dzīvo ar cietušo vienā mājsaimniecībā vai nē? (b); Vai PPL tiek piemērots personai, kura atrodas vispārējā tiesiskā statusā vai tai nosacīts speciālais tiesiskais statuss jau esošā kriminālprocesā vai tā ir notiesātā statusā? (c).
4. Preventija kā vispārējo un individuālo metožu kopums faktiski Latvijā nav definēta, tāpēc īpaša uzmanība pievēršama sistēmas izveidei. **PPL sistēma ir preventijas kopīgās sistēmas sastāvdaļa** un tā, kā savstarpēji saistītu un mērķtiecīgu rīcību kopums, ir uzskatāma par agrīnās

²⁹⁹ Autoru piezīme: skatīt PPL nepilngadīgajiem – no 7 gadu vecuma kopā ar vecākiem ‘Bērnu drošības rīkojumi’, no 14 gadu vecuma ‘Uzvedības kontroles rīkojums’ un ‘Aizsardzības rīkojums’.

³⁰⁰ Autoru piezīme: skatīt PPL pieaugušajiem – PPL vecākiem un personām, kas tos aizstāj kopā ar ‘Bērnu drošības rīkojumu’ - ‘Audzināšanas rīkojums’; ātrās reakcijas PPL – ‘Ātrais aizsardzības rīkojums’ un ‘Izlikšanas rīkojums’; Vispārējā kārtībā piemērojami PPL – ‘Uzvedības kontroles rīkojums’ un ‘Aizsardzības rīkojums’.

³⁰¹ Autoru piezīme: Neformālās ietekmēšanas metodes ir atbalsta pasākumi pieaugušajiem un nepilngadīgajiem, kaitējuma nodarītājiem un potenciāliem kaitējuma nodarītājiem un personām, kuras cietušas no kaitējuma vai kurām pastāv kaitējuma nodarīšanas iespējamība. Neformālās ietekmēšanas metodes variē no līgumiem par vēlamu uzvedību starp attiecīgo institūciju un kaitējuma nodarītāju, līdz Atjaunojošās justīcijas (*Restorative Justice* – angļu valoda) nevardarbīgas konfliktu risināšanas metodēm (izlīgums starp cietušo un kaitējuma nodarītāju; problēmu risināšanas konferences), speciālistu konsultācijām un atbalsta programmām.

intervences metodi, kur katrs preventīvais līdzeklis atsevišķi vērtējams kā noteikta mērķa sasniegšanai paredzēts prevencijas instruments.

5. **PPL ietveramo nosacījumu uzskaitījumam tiesību aktos nevajadzētu būt izsmelošam**, atstājot iespēju PPL piemērotājiem rīkoties tā, lai būtu iespējams atbildēt uz konkrētā cietušā drošības vajadzībām, vienlaikus pārtraucot kaitīgo rīcību un panākot, ka nākotnē kaitējums netiek nodarīts.
6. Modelējot PPL sistēmu, **rūpīgi jāizvērtē**: katra konkrētā **PPL darbības ilgums** – preventīvajam līdzeklim ir jābūt spēkā tik ilgi, kamēr tas risina attiecīgo prevencijas gadījumu, palīdzot cietušajam un novēršot kaitējuma nodarīšanas riskus (a); jāparedz kārtība, kādā **PPL saturs ir grozāms**, samazinot vai palielinot tajā ietverto nosacījumu skaitu, mainot, atceļot vai aizstājot vienus nosacījumus pret citiem (b); tiesību normās jāparedz kārtība, kādā **PPL ir atceļams** un kuras personas var lūgt PPL atcelšanu.
7. **Jāparedz iespēja**, ka atsevišķi PPL (aizliegums tuvoties un sazināties) var tikt piemēroti un būt spēkā arī tad, **ja persona**, kas rada kaitējuma draudus, **ir notiesāta** par noziedzīgu nodarījumu **vai atrodas pirmstiesas apcietinājumā**.
8. Jāparedz iespēja, ka atsevišķi **PPL būtu piemērojami līdztekus administratīvajam sodam**, saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksu.
9. PPL ir individuālās prevencijas instruments, kurš jānosaka vienota tiesiskā regulējuma ietvaros. Veidojot tiesisko regulējumu prevencijas jomā, ir nepieciešams pieņemt lēmumus par PPL, PTPAL un Preventīvo līdzekļu izglītības iestādēs vienotu tiesisko regulējumu, paralēli tam revidējot likuma „Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļiem bērniem” un LAPK tiesību normas, ar mērķi izveidot uz vienotiem principiem balstītu prevencijas sistēmu. Izvērtēt, vai par PPL pārkāpumiem vispār ir nepieciešama kriminālatbildība - ja tiek secināts, ka tāda ir nepieciešama, papildināt KL ar tiesību normām, kas nosaka atbildību par atsevišķu PPL nosacījumu pārkāpšanu. Ja tiek secināts, ka kriminālatbildība par PPL pārkāpšanu nav piemērojama, šī atbildība jāparedz speciālā likumā, kas regulē tiesiskās attiecības, kas rodas prevencijas jomā.
10. **Atbildība par PPL pārkāpumiem ir jādiferencē atkarībā no PPL veida:**
 - 10.1. **PPL bērniem un vecākiem** pārkāpšanas sekas nedrīkst saistīt ar kriminālatbildību, bet jāpiemēro cits PPL ar stingrākiem nosacījumiem, audzinoša rakstura piespiedu līdzeklis bērnam, bet vecākiem administratīvā atbildība. Taču jāņem vērā, ka administratīvās atbildības veidi, vadoties no LAPK spēkā esošo normu satura, nav šim mērķim patlaban piemēroti, tāpēc būtu jāstrādā pie jauna regulējuma, kur būtu iespējams iestrādāt jēgpilnu reakciju uz PPL bērnam un vecākiem pārkāpumu (a); par PPL pārkāpumiem nepilngadīgajiem kriminālatbildība nav nosakāma nekādos gadījumos (b);

10.2. **Par Ātrās reakcijas PPL pārkāpumiem** būtu paredzama atbildība Krimināllikumā šādā veidā – īslaicīga brīvības atņemšana (līdz vienam gadam), piespiedu darbs vai naudas sods. Ātrās reakcijas PPL nepilngadīgajiem nepiemēro (c);

10.3. Par Vispārējā kārtībā piemērojamiem PPL būtu paredzama šāda atbildība:

10.3.1. **par Uzvedības kontroles rīkojuma pārkāpumiem** – 1) var pagarināt PPL darbības laiku, 2) ja pilngadīga persona ir pārkāpusi UKR nosacījumus, ko piemērojusi tiesa, tā saucama pie atbildības Krimināllikumā noteiktajā kārtībā, piemērojot tai naudas sodu, piespiedu darbu vai izņēmuma gadījumos un kā pēdējo iespēju piemērojot īslaicīgu brīvības atņemšanu uz laiku līdz 1 gadam; 3) ja nepilngadīga persona ir pārkāpusi UKR nosacījumus, ko piemērojusi tiesa, tā saucama pie atbildības kopā ar vecākiem vai personām, kuras tos aizstāj; 4) Uzvedības kontroles rīkojumu (UKR) pārkāpšanas sekām nevajadzētu būt kriminalizētām nedz pilngadīgām, nedz nepilngadīgām personām, tomēr Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss nesatur pietiekami efektīvus mehānismus, kurus varētu piemērot sankciju veidā par šī veida PPL nepildīšanu vai nepienācīgu pildīšanu;

10.3.2. **par Aizsardzības rīkojuma pārkāpumiem** - persona saucama pie Krimināllikumā paredzētās atbildības un tai piemērojams naudas sods, piespiedu darbs vai īslaicīga brīvības atņemšana uz laiku līdz 1 gadam.

11. **Bērniem un vecākiem izstrādājami to vajadzībām atbilstoši PPL.** Izstrādājot PPL bērniem un vecākiem, ir jāņem vērā, ka, nosakot PPL ietvaros pienākumus bērnam, vienlaikus ir jānosaka PPL vecākiem, lai panāktu, ka vecāki sadarbojas ar tiesību aizsardzības un citām valsts un pašvaldības institūcijām un sniedz visu nepieciešamo atbalstu savam bērnam PPL darbības laikā. Bērniem speciāli paredzēto PPL – „Bērnu drošības rīkojumu” ir iespējams piemērot no 7 gadu vecuma, vienlaikus vecākiem piemērojot bērnu „Audzināšanas rīkojumu”. Būtiski, lai šo rīkojumu laikā būtu piemēroti savstarpēji saistoši atbalsta pasākumi bērnam un vecākiem – Neformālie ietekmēšanas līdzekļi.

12. **Ātrās reakcijas PPL** - piemērojams divos gadījumos: ja ir jānosaka aizliegums sazināties un tuvoties (a); ja personai, kas rada draudus, jāliek nekavējoties atstāt mājokli vai citas telpas (b). Ātrās reakcijas PPL nav piemērojami nepilngadīgajām personām.

13. **Vispārējā kārtībā piemērojamie PPL** – piemērojams personām, kuras sasniegušas 14 gadu vecumu. Kopumā būtu nepieciešami divu veidu vispārējā kārtībā piemērojamie PPL:

13.1. Uzvedības kontroles rīkojums (ja persona rada vai var radīt citiem cilvēkiem stresa, nedrošības sajūtas vai arī šīs personas uzvedības veids ir uzmācīgs un kaitīgās darbības ir saistītas ar noteiktu atkārtoto un regularitāti);

13.2. Aizsardzības rīkojums - par Aizsardzības rīkojumu tiesa lemj tādā gadījumā, ja ir nepieciešams cietušo pasargāt no vajāšanas (arī dažādiem uzmākšanās veidiem), ja tiesai jānosaka aizliegums sazināties ar cietušo vai tuvoties tam, aizsardzības rīkojumā var ietvert arī izlikšanas rīkojumu no kopējās dzīves vietas vai citām telpām, ja tas nepieciešams, lai personu pasargātu no jau minētajiem kaitējumiem. Aizsardzības rīkojuma mērķis nav sodīt likumpārkāpēju par izdarīto nelikumīgo darbību, bet pasargāt cietušo no bailēm, draudiem un iespējamās vardarbības vai tādu draudu atkārtotāšanās.

14. **Pierādījumu standarts, piemērojot PPL.** Pierādījumiem, kam jābūt tiesas vai SG (vai citas institūcijas) rīcībā, lai varētu pieņemt lēmumu par PPL nepieciešamību, vajadzētu būt tik pietiekamiem, lai tiesa (vai cita institūcija) varētu gūt pārliecību par to, ka personas tiesības ir aizskartas (a) vai ka pastāv reāli draudi/reāla iespēja, ka šāds aizskārums varētu notikt (b). Vērtējot pierādījumus un tādējādi pamatojot PPL piemērošanu, visas šaubas būtu jāvērtē par labu cietušajam, jeb potenciālajam/iespējamam cietušajam. Jāpatur prātā, ka PPL nav sods un vainīgais netiek nedz meklēts, nedz sodīts, bet **PPL ir tiesisks personu uzvedības ietekmēšanas līdzeklis, kas tiek piemērots tāpēc, lai viena persona nekļūtu par cietušo, bet cita persona, izdarot noziedzīgu nodarījumu, nekļūtu par vainīgo.** Faktiski PPL piemērošanas fakts pasargā gan iespējamo cietušo, gan iespējamo vainīgo – cietušo no iespējamām kaitējuma sekām, bet vainīgo no iespējamā kriminālsoda un ar to saistītajām sekām.
15. Izstrādājot tiesību normas tiesisko attiecību regulēšanai prevencijas jomā, PPL ir jānošķir no pastāvošajiem juridiskās atbildības veidiem. **Preventīvo piespiedu līdzekļu sistēma ir antisociālās uzvedības vadības mērķtiecīgi organizētu metožu kopums, nevis jauna sankciju sistēma.** Jebkuru preventīvo pasākumu no soda atšķir tas, ka tā mērķis nav reaktīvs, bet proaktīvs – (atpazīt, iejaukties un) novērst vai pēc iespējas mazināt jau notiekošas vai ļoti iespējamās antisociālās uzvedības kaitīgo seku iestāšanos. PPL atšķirībā no soda ir iespējams piemērot jau tad, kad antisociālās uzvedības kaitīguma pakāpe vēl nav tāda, lai iestātos kāds no LAPK vai KL paredzētajiem reaktīvajiem atbildības veidiem. Būtiskākā atšķirība no soda ir tā, ka PPL reizē darbojas gan iespējamā cietušā interesēs (lai personai netiktu nodarīts kaitējums un tā nekļūtu par cietušo), gan iespējamā likumpārkāpēja interesēs (lai persona nenodarītu kaitējumu un tā nebūtu jāsauc pie atbildības saskaņā ar LAPK vai KL tiesību normām).

8. Izmantoto avotu saraksts

Grāmatas

1. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011. – 38.-39.lpp.
2. Mills Dž.S. Par brīvību. Rīga: Tapals, 2007. – 116.-119. lpp.

Periodika

3. Miezāne E. Par preventīvu piespiedu līdzekļu ieviešanu Latvijas tiesību sistēmā. Jurista vārds, 2011. gada 20. septembris, Nr. 38

Apaļā galda diskusijas

4. Apaļā galda diskusija 2012. gada 17. maijā Igaunijas Republikas Valsts prokuratūrā, piedaloties M.Agarmaa, A.Simm, M.Kaur, K.Palu, K.Nõmm, E.Reitelmann, I.Kronbergai, A. Lešinskai un G.Litvinam.
5. Apaļā galda diskusija 2012. gada 18. maijā Tallinas sieviešu krīzes centrā, piedaloties I.Mikiver, I.Kronbergai, A. Lešinskai un G.Litvinam.
6. Apaļā galda diskusija, 2012.gada 6.jūnijā Somijas Tieslietu ministrijā, piedaloties K. Jahkola, J. Matikkala, J.Takala, I. Kronbergai, A. Lešinskai un G. Litvinam.
7. Apaļā galda diskusija, 2012.gada 7.jūnijā nevalstiskā organizācijā "The Federation of Mother and Child", piedaloties S. Laaksonen, J. Hautamaki, M. Smolej, R. Lahti, I.Kronbergai, A. Lešinskai un G.Litvinam.

Interneta materiāli

8. Brošūra par aizsardzības rīkojuma izdošanas noteikumiem. Pieejama :
<http://www.om.fi/en/Etusivu/Julkaisut/Esitteet/Lahestymiskielto/Mitenlahestymiskieltoahaetaan> [skatīts 16.08.2012].
9. Informatīvs materiāls par aizsardzības līdzekļa piemērošanas kārtību. Pieejams:
[http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/ExternalFiles/restrainingorder_2009/\\$file/restrainingorder_2009.pdf](http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/ExternalFiles/restrainingorder_2009/$file/restrainingorder_2009.pdf), 3.lpp [skatīts 20.08.2012].

10. Kronberga I., Zarmatēns Ž. Bērniem draudzīga tiesiskā vide Latvijā: fokusā likumpārkāpumu prevencija. Rīga, 2012.gads, 101.lpp. Pieejams: <http://www.providus.lv/public/27732.html> [skatīts 27.10.2012]
11. “Sticks and Carrots” Guidance on: Acceptable Behaviour Contracts. Pieejams: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/925/0086362.pdf> [skatīts 26.10.2012.]
12. 13 October 2011, Statistical Notice: Anti-Social Behaviour Order (ASBO) Statistics England and Wales 2010. Pieejams: <http://ej.uz/r186> [aplūkots 09.08.2012.].
13. A step in the right direction: the policing of anti-social behaviour, HMIC, 2012. Pieejams: <http://www.hmic.gov.uk/media/a-step-in-the-right-direction-the-policing-of-anti-social-behaviour.pdf> [skatīts 05.11.2012].
14. Acceptable Behaviour Contracts (ABC's). Pieejams: <http://www.antisocialbehaviour.org.uk/abc/index.php> [skatīts 30.10.2012.] .
15. Acceptable Behavior Contracts (ABCs). Pieejams: <http://www.lawandparents.co.uk/abcs-acceptable-behaviour-contract.html> [skatīta 26.10.2012.]
16. Action Plan against Domestic Violence 2008-2011. Turning point. Norwegian Ministry of Justice and the Police, p.8. Pieejams: http://www.krisesenter.com/english/Vendepunkt_eng.pdf [skatīts 07.08.2012.].
17. Antisocial Behavior Framework. Pieejams: <http://www.scotland.gov.uk/Topics/Justice/public-safety/asb/ASBframework> [skatīts 15.08.2012.].
18. Anti-Social Behaviour – The Government’s Proposals, 20 August 2012. Pieejams: www.parliament.uk/briefing-papers/SN06344.pdf [skatīts: 20.10.2012]
19. Anti-social Behaviour – The Government’s Proposals. Pieejams: <http://www.parliament.uk/briefing-papers/SN06343> [skatīts 27.10.2012.]
20. Antisocial behaviour white paper, 22 May 2012. Pieejams: <http://www.official-documents.gov.uk/document/cm83/8367/8367.pdf> [skatīts: 20.10.2012]
21. Anti-Social behaviour: Stop the rot”, Sir Denis O’Connor, Her Majesty’s Chief Inspector of Constabulary, 2010. Pieejams: <http://www.hmic.gov.uk/media/stop-the-rot-20100923.pdf> [skatīts 03.11.2012]
22. Ask the Police. Pieejams: <https://www.askthe.police.uk/content/Q562.htm> [skatīts 30.10.2012.]
23. Breaking the cycle: effective punishment, rehabilitation and sentencing of offenders. Pieejams: <http://www.justice.gov.uk/consultations/consultation-040311> [skatīts 15.10.2012.]
24. Children’s Participation and Ethical Guidelines for Involving Children. Pieejams: <http://www.ovcsupport.net/s/index.php?c=44> [skatīts 10.11.2012]
25. Community Wellbeing Champions Initiative. Pieejams: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/254432/0119733.pdf> [skatīts 24.08.2012.].

26. Crime in England and Wales, 2010/11, Findings from the British Crime Survey and police recorded crime (2nd Edition), Edited by: Rupert Chaplin, John Flatley and Kevin Smith. Pieejams: <http://ej.uz/5kis> [skatīts 10.08.2012.].
27. Crime prevention policies – Estonia. Pieejams: <http://www.eucpn.org/policies/results.asp?category=2&country=6> [skatīts 08.08.2012.].
28. Crown Court. Pieejams: http://en.wikipedia.org/wiki/Crown_Court [skatīts 08.08.2012.].
29. Dispersal orders. Pieejams: <http://www.wlct.org/young-people/linconline/dispersal-orders.htm> [skatīts 25.10.2012.].
30. Domestic violence: your rights. Protection provided by the police, criminal law, and civil law. Bigkordinierung, Berlin, 2010. Pieejams: http://www.big-berlin.info/sites/default/files/medien/ihr_recht_englisch.pdf [skatīts 29.10.2012.].
31. Evaluation of Protection from Abuse (Scotland) Act 2001. Pieejams: <http://www.scotland.gov.uk/Publications/2003/11/18560/29451> [skatīts 24.08.2012.].
32. Exclusion orders. Pieejams: http://scotland.shelter.org.uk/get_advice/advice_topics/families_and_households/domestic_abuse/taking_legal_action/exclusion_orders [skatīts 19.08.2012.].
33. Explanatory notes of Antisocial Behaviour etc. (Scotland) Act 2004. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2004/8/notes/division/3/2/10> [aplūkots 20.10.2012.].
34. Explanatory notes of the Domestic Abuse (Scotland) Act 2011. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2011/13/notes/division/2> [skatīts 11.08.2012.].
35. Guide to the Antisocial Behaviour etc. (Scotland) Act 2004. Pieejams: <http://www.scotland.gov.uk/Publications/2004/10/20146/45685> [skatīts 12.08.2012.].
36. Home Affairs Committee, Anti-social Behaviour, 22 March 2005, HC 80 2004-05, p 65-66 and p74. Pieejams: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200405/cmselect/cmhaff/80/80.pdf> [skatīts: 20.10.2012]
37. Home Office, Putting Victims First: More effective responses to anti-social behavior, Cm 8367, 22 May 2012, p48
38. Human rights in Estonia 2010. Annual Report of the Estonian Human Rights Centre, 2011, p.15., 16. Pieejams: <http://humanrights.ee/wp-content/uploads/2011/09/aruanne2010-en-3.pdf> [skatīts 08.08.2012.].
39. Interdicts for domestic abuse. Pieejams: http://scotland.shelter.org.uk/get_advice/advice_topics/families_and_households/domestic_abuse/taking_legal_action/interdicts_for_domestic_abuse [skatīts 14.08.2012.].
40. Intervention orders. Pieejams: <http://www.legalaid.vic.gov.au/interventionorders.htm> [skatīts 25.10.2012.].

41. Judicial system in Finland. Appeals. Pieejams: <http://www.oikeus.fi/17305.htm> [skatīts 20.08.2012.].
42. Less than half of restraining order applications are granted. Pieejams: <http://www.helsinkitimes.fi/news/index.php/finland/finland-news/domestic/1963-ts-less-than-half-of-restraining-order-applications-are-granted> [skatīts 24.08.2012.].
43. Memorandum to the Estonian Government Assessment of the progress made in implementing the 2004 recommendations of the Commissioner for Human rights of the Council of Europe. Strasbourg, 11 July 2007, CommDH(2007)12. Pieejams: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1163131> [skatīts 08.08.2012.].
44. Ministry of Justice (2009) Lahenemiskeelu kasutamine kriminaalmenetluses [Use of restraining orders in criminal proceedings]. Available at: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52532/L%E4henemiskeelu+kasutamine+kriminaalmenetluses.pdf>.
45. More effective responses to antisocial behaviour - a consultation. Pieejams: <http://www.homeoffice.gov.uk/publications/consultations/cons-2010-antisocial-behaviour/> [skatīts: 20.10.2012]
46. More effective responses to antisocial behaviour, May 2011, Pieejams: <http://criminaljusticealliance.org/CJAmoreeffectiveresponsesASB.pdf> [skatīts 11.08.2012.].
47. Non-harassment orders. Pieejams: http://scotland.shelter.org.uk/get_advice/advice_topics/complaints_and_court_action/discrimination_and_harassment/non-harassment_orders [skatīts 24.08.2012.].
48. Occupation order. Pieejams: <http://www.rcsolicitors.co.uk/chiltern-family-law/violence/guides-3/occupation-of-the-home.htm> [skatīts 27.10.2012.]
49. Promoting Positive Outcomes: Working together to prevent antisocial behavior. Pieejams: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/288794/0088353.pdf> [skatīts 24.08.2012.].
50. Putting Victims first – more effective responses to anti-social behaviour, May 2012, page 14. Pieejams: <http://www.official-documents.gov.uk/document/cm83/8367/8367.pdf> [skatīts: 03.11.2012]
51. Rantala K. „The problem of using rights as a means to advocate legal reforms:the example of the domestic exclusion order. Paper presented at 9th Conference of the European Sociological Association, Lisbon, 2-5.09, 2009, 2 lpp.
52. Rantala K., Smolej M., Leppälä J. and Jokinen A. On a slippery slope – an assessment of an eviction and barring order. Summary. Pieejams: <http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURIdapptype=BlobServer&SSURIdcontainer=Default&SSURIdsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=in>

line;%20filename=Summary.pdf&SSURIsscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1225117282962&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf [skatīts 20.08.2012.].

53. Realising Rights – Case studies on state responses to violence against women and children in Europe. Pieejams: <http://www.tilburguniversity.edu/research/institutes-and-research-groups/intervict/apRRS.pdf> [skatīts 26.10.20.12]
54. Review on The Law on Protecting Public Order during Sports Events. Pieejams: http://www.coe.int/t/dg4/sport/Source/T-RV/Country_profiles/Bulgaria_EN.pdf [skatīts 15.08.2012.].
55. Stalking and Harassment. Pieejams: <http://www.gmp.police.uk/mainsite/pages/C2CB06CFD7CA0401802578A10036B299.htm> [skatīts 08.08.2012.].
56. Stalkings and Harassment. Pieejams: http://www.cps.gov.uk/legal/s_to_u/stalking_and_harassment/#a03i [skatīts 09.08.2012.].
57. Statistical Notice: Anti-Social Behavior Order (ASBO) Statistics England and Wales 2010. Pieejams: <http://www.homeoffice.gov.uk/publications/science-research-statistics/research-statistics/crime-research/asbo-stats-england-wales-2010/asbo10snr?view=Binary> [skatīts 27.10.2012.].
58. Statistical Notice: Anti-Social Behaviour Order (ASBO) Statistics England and Wales 2011 of October 18, 2012. Pieejams: <http://www.statistics.gov.uk/hub/index.html> [skatīts 20.10.2012]
59. Summary: Putting Victims First: More Effective Responses to Anti-Social Behaviour White Paper. Pieejams: <http://moderngov.sthelens.gov.uk/mgConvert2PDF.aspx?ID=12575&txtonly=1> [skatīts 11.08.2012.].
60. Tammik O. Ministry Considers GPS Trackers for Restraining Orders. Pieejams: <http://news.err.ee/society/8329aef0-c164-4974-9df8-eade15208878/> [skatīts 07.08.2012.].
61. The “Community Trigger”: Government proposals on Anti-social Behaviour, 29 May 2012. Pieejams: <http://www.parliament.uk/briefing-papers/SN06343> [skatīts: 05.11.2012].
62. The Foundation of the Children's Hearings System. Pieejams: <http://www.chscotland.gov.uk/background.asp> [skatīts 20.10.2012.].
63. The UN Secretary-General's database on violence against women. Pieejams: <http://sgdatabase.unwomen.org/searchDetail.action?measureId=7568&baseHREF=country&baseHREFId=276> [skatīts 14.08.2012.].

64. Van der Aa S. Protection Orders in the European Member States: Where Do We Stand and Where Do We Go from Here? Pieejams: <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=122116> [skatīts 07.08.2012.].
65. Violence against women: Good practices in combating and eliminating violence against women. UN Division for the Advancement of Women. Vienna, 2005. - p.8. Pieejams: <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw-gp-2005/docs/experts/logar.dv.pdf> [skatīts 07.08.2012.].
66. What is an Anti-Social Behavior Order? Pieejams: <http://www.lawandparents.co.uk/what-is-anti-social-behaviour-order-asbo.html> [skatīts 26.10.2012.].
67. Youth Justice Board (2005) Antisocial Behaviour Orders: An assessment of current management information systems and the scale of Antisocial Behaviour Order breaches resulting in custody, London: Youth Justice Board. Pieejams: <http://www.justice.gov.uk/downloads/youth-justice/prevention/anti-social-behaviour/AntiSocialBehaviourOrdersfullreport.pdf> [skatīts 11.08.2012.].
68. Youth offending teams. Pieejams: <http://www.justice.gov.uk/contacts/yjb/yots> [skatīts 13.08.2012.].

Normatīvie akti

69. Likums „Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=68489> [skatīts 27.10.2012.].
70. Likumprojekts Grozījumi Civilprocesa likumā. Pieejams: www.mk.gov.lv/doc/2005/TMlik_090112_GrCPL.27.docx [skatīts 26.10.2012.].
71. Ministru kabineta 2009.gada 24.novembra noteikumi Nr. 1338 “Kārtība, kādā nodrošināma izglītojamo drošība izglītības iestādēs un to organizētajos pasākumos”. Latvijas Vēstnesis, 27.11.2009., Nr. 187
72. Act on Restraining Orders of Finland. Entered into force 1 January, 1999. Pieejams: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1998/en19980898.pdf> 08.08.2012.].
73. Anti-social Behaviour Act 2003 of United Kingdom. Entered into force 20 November 2003. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/38/contents> [skatīts 09.08.2012.].
74. Antisocial Behaviour etc. (Scotland) Act 2004. Passed 17 June 2004. Entered into force 26 July 2004. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2004/8/contents/2004-07-26> [skatīts 10.08.2012.].
75. Children (Scotland) Act 1995. Entered into force 19 July 1995. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/36> [aplūkots 20.10.2012.].

76. Code of Civil Procedure of Estonia. Passed 22 April 1998. Entered into force 1 September 1998. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/en> [skatīts 07.08.2012.].
77. Code of Criminal Procedure of Estonia. Passed 12 February 2003. Entered into force 1 July 2004. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/en> [skatīts 07.08.2012.].
78. Contempt of Court Act 1981. Entered into force July 27, 1981. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/49> [skatīts 05.11.2012]
79. Crime and Disorder Act 1998 of United Kingdom. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/section/11> [skatīts 13.08.2012.].
80. Criminal Code of Bulgaria. Entered into force 1 May 1968 Pieejams: <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/8881/preview> [skatīts 14.08.2012.].
81. Criminal Justice Act 2003. Entered into force November 20, 2003. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/section/22> [skatīts 30.10.2012.]
82. Criminal Justice and Licensing (Scotland) Act 2010. Passed 30 June 2010. Entered into force 6 August 2010. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2010/13/part/2/crossheading/threatening-or-abusive-behaviour> [skatīts 20.08.2012.].
83. Criminal Justice and Police Act 2001. Entered into force May 11, 2001. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2001/16/contents> [skatīts 15.10.2012.]
84. Criminal Procedure (Scotland) Act 1995. Entered into force 8 November 1995. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/46/contents> [skatīts 10.08.2012.].
85. Domestic Abuse (Scotland) Act 2011. Passed 16 March 2011. Entered into force 20 April 2011. Pieejams <http://www.legislation.gov.uk/asp/2011/13/contents> [skatīts 11.08.2012.]
86. Education Act 1996 of United Kingdom. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/56/section/532> [skatīts 12.08.2012.].
87. Family Law Act 1996 of United Kingdom. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/27/part/IV/crossheading/occupation-orders> [skatīts 09.08.2012.].
88. Family Law Act of Estonia. Passed 18 November 2009. Entered into force 1 July 2010. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/en> [skatīts 07.08.2012.].
89. German Civil Code. Pieejams: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html [skatīts 08.08.2012.].
90. Housing Act 1996 of United Kingdom. Entered into force 24 July 1996. General provisions as to orders. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/52/section/52> [skatīts 09.08.2012.].

91. Law of Obligations Act of Estonia. Passed 26 September 2001. Entered into force 1 July 2002.
Pieejams: <http://www.legaltext.ee/en> [skatīts 07.08.2012.].
92. Licensing Act 2003 of United Kingdom. Entered into force 10 July 2003. Pieejams:
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/17/section/161> [skatīts 10.08.2012.].
93. Matrimonial Homes (Family Protection) (Scotland) Act 1981. Entered into force 30 October 1981. pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/59/section/4> [skatīts 19.08.2012.].
94. Penal code of Estonia. Passed 6 June 2001. Entered into force 1 September 2002. Pieejams:
<http://www.legaltext.ee/en> [skatīts 07.08.2012.].
95. Police and Border Guard Act of Estonia. Passed 6 May 2009. Entry into force 1 January 2010, partially 1 January 2012. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/en> [skatīts 07.08.2012.].
96. Protection Against Domestic Violence Act of Scotland. Entered into force 1 April 2005.
Pieejams:
<http://sgdatabase.unwomen.org/uploads/Protection%20Against%20Domestic%20Violence%20Act%202005.pdf> [skatīts 13.08.2012.].
97. Protection from Abuse (Scotland) Act 2001. Passed 4 October 2001. Entered into force 6 November 2001 Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2001/14/section/4> [skatīts 10.08.2012.].
98. Protection from Harassment Act 1997 of United Kingdom. Entered into force 21 March 1997
Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/40/contents> [skatīts 09.08.2012.].
99. Sex Offenders Act 1997, 1 Sex offenders subject to notification requirements. Pieejams:
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/51/section/1> [skatīts 11.08.2012.].
100. State Fees Act of Estonia. Passed 22 April 2010. Entry into force 1 January 2011. Pieejams:
<http://www.legaltext.ee/en> [skatīts 07.08.2012.].
101. Violent Crime Reduction Act 2006. Entered into force October 20, 2006. Pieejams:
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/38/contents> [skatīts 07.11.2012.]

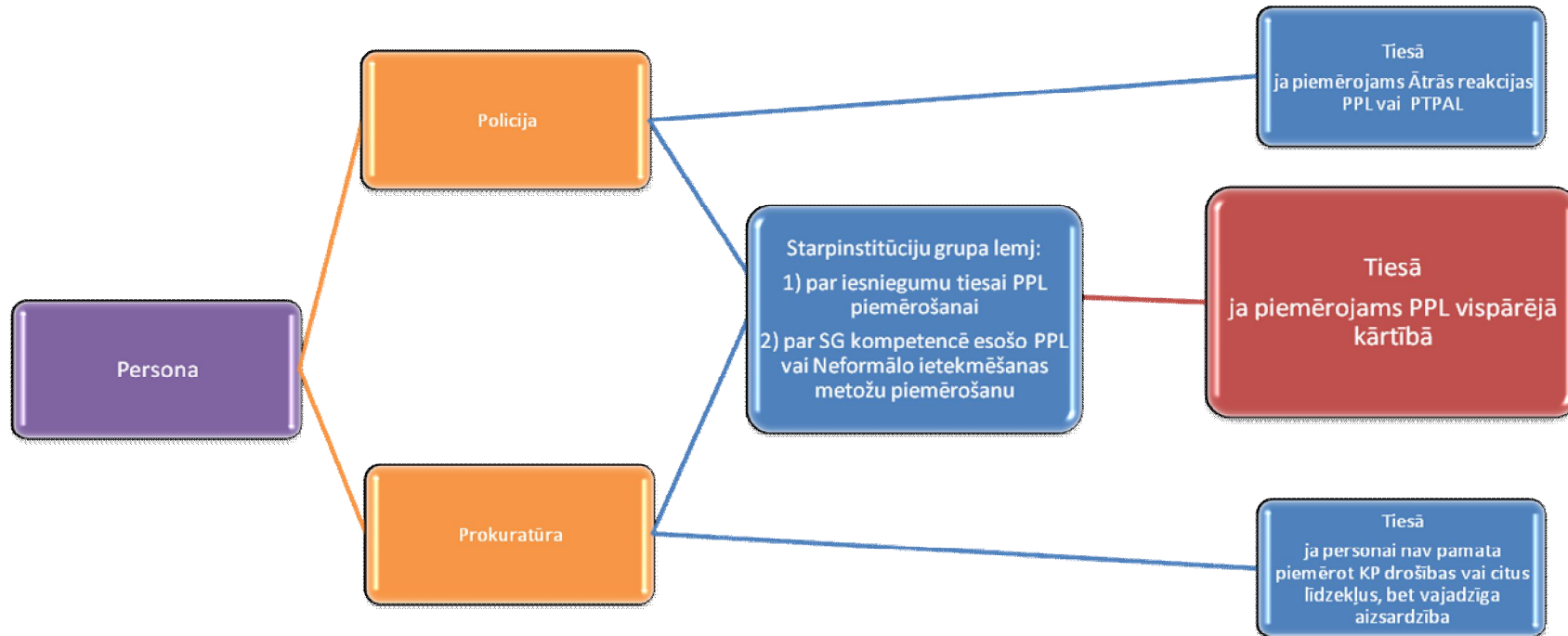
Tiesu prakse

102. Eiropas cilvēktiesību tiesas 2009. gada 9. jūnija spriedums lietā: 33401/02 Opuz v. Turkey, para. 129.
103. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lietā: 21987/93 Aksoy v. Turkey, para. 95.
104. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spiedums lietā: 87/1997/871/1083 Osman v. The United Kingdom, para.116.
105. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spiedums lietā: 57/1996/676/866 Aydin v. Turkey.

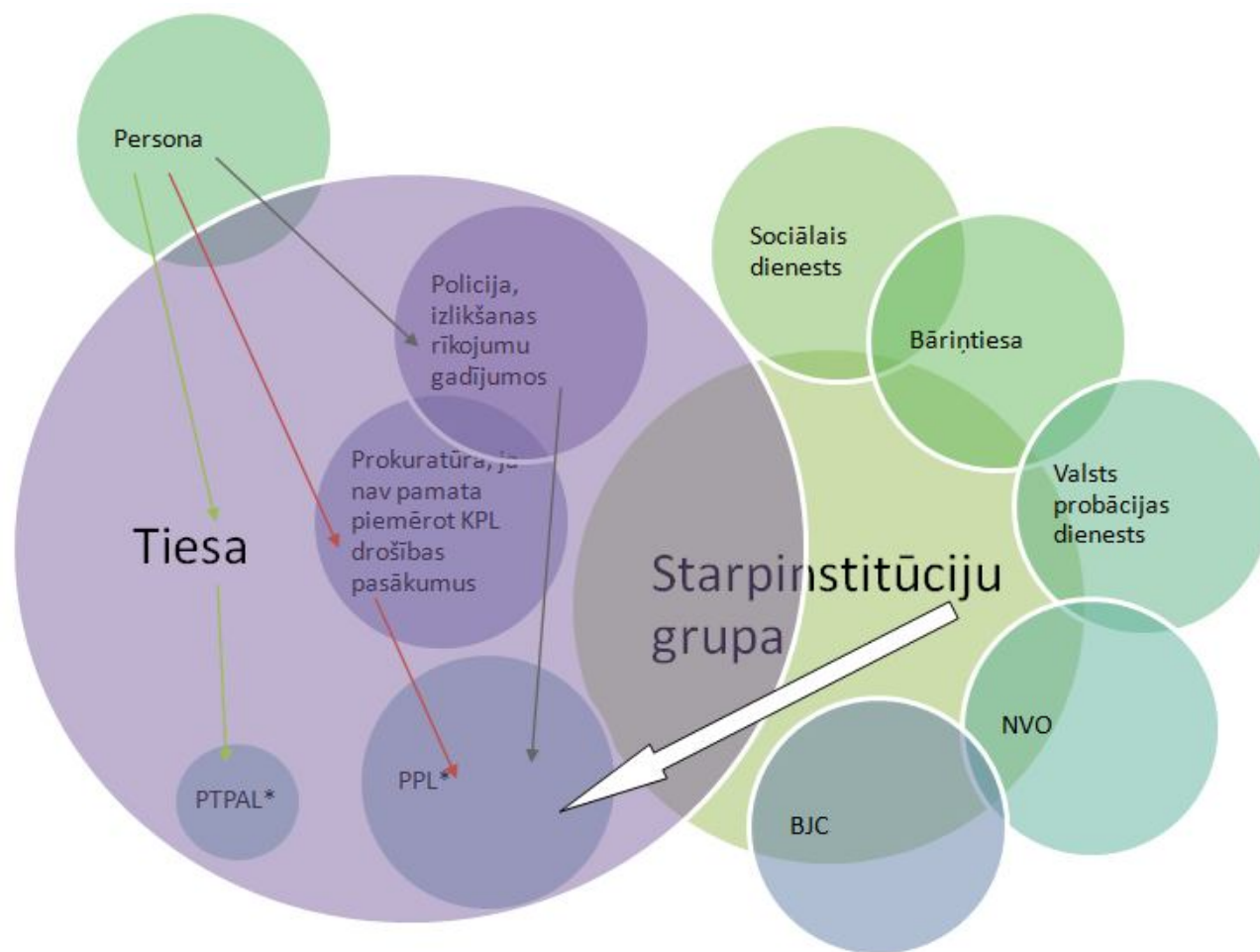
106. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 7510/04 *Kontrova v. Slovakia*.
107. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 28957/95 *Christine Goodwin v. The United Kingdom*, para.111.
108. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 31333/06 *McFarlane v. Ireland*, para. 114.
109. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 41211/98 *Iovchev v. Bulgaria*, para.142.
110. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 6289/73 *Airey v. Ireland*, para.24.

Pielikumi

Shēma 1 Valsts policijas un prokuratūras speciālais statuss PPL piemērošanā

Shēma 2 Informācijas aprīte starpīnstitūciju vidē

*PTPAL - Personisko tiesību pagaidu aizsardzības līdzeklis

*PPL - Preventīvais piespiedu līdzeklis

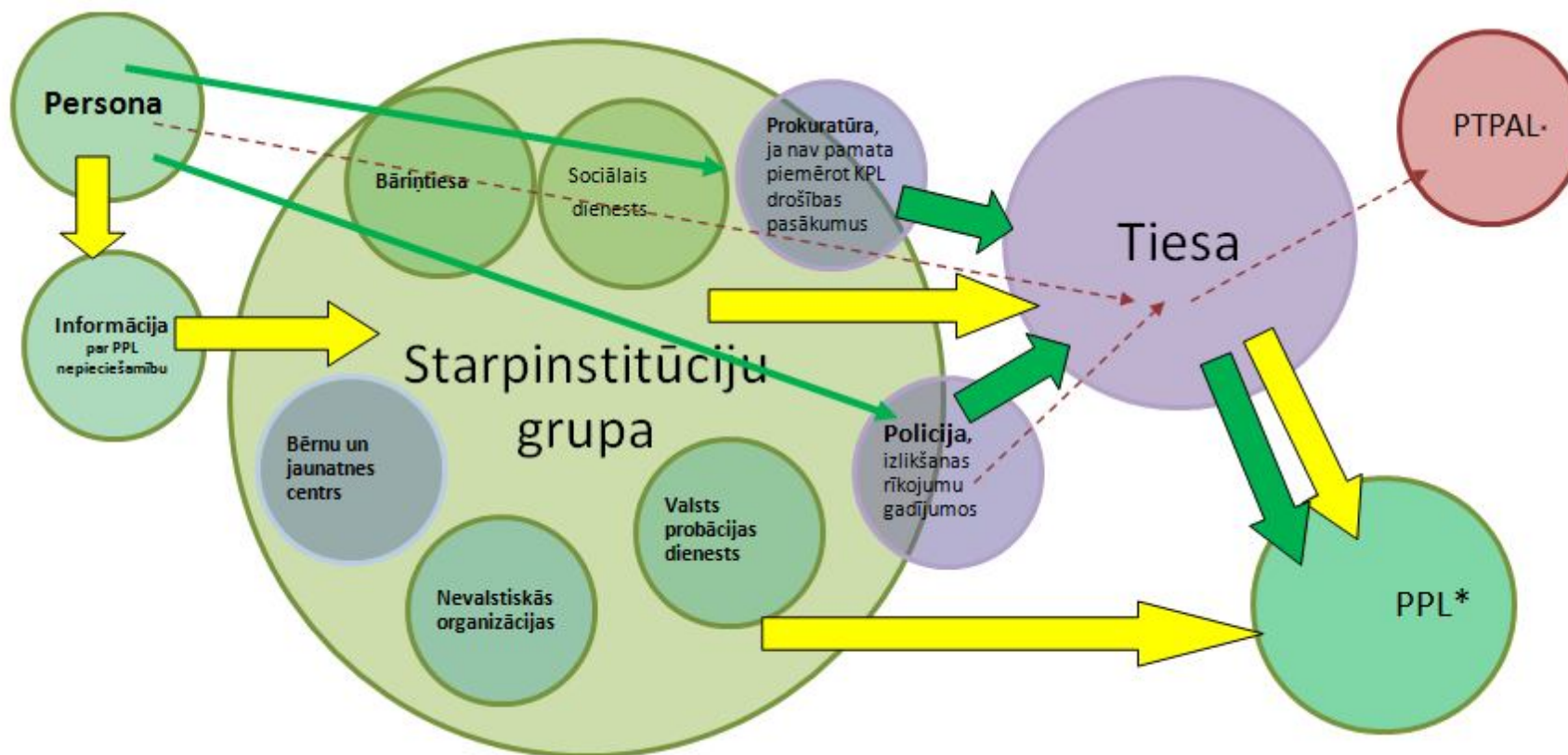
Shēma 3 Secība, kādā informācija no personas nonāk Starpinstitūciju darba grupā no SG dalībniekiem un tad tiesā

Secība, kādā informācija no personas nonāk Starpinstitūciju darba grupā no SG dalībniekiem un tad tiesā – attēlota ar norādēm dzeltenā krāsā

Secība, kādā informācija nonāk Valsts policijā un prokuratūrā, un tad tiesā – attēlotas ar norādēm zaļā krāsā

Secība kādā informācija par nepieciešamību piemērot PTPAL nonāk policijā un tiesā attēlota ar sarkano pārtraukto līniju.

*PPL – preventīvie piespiedu līdzekļi; *PTPAL – Personisko tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļi

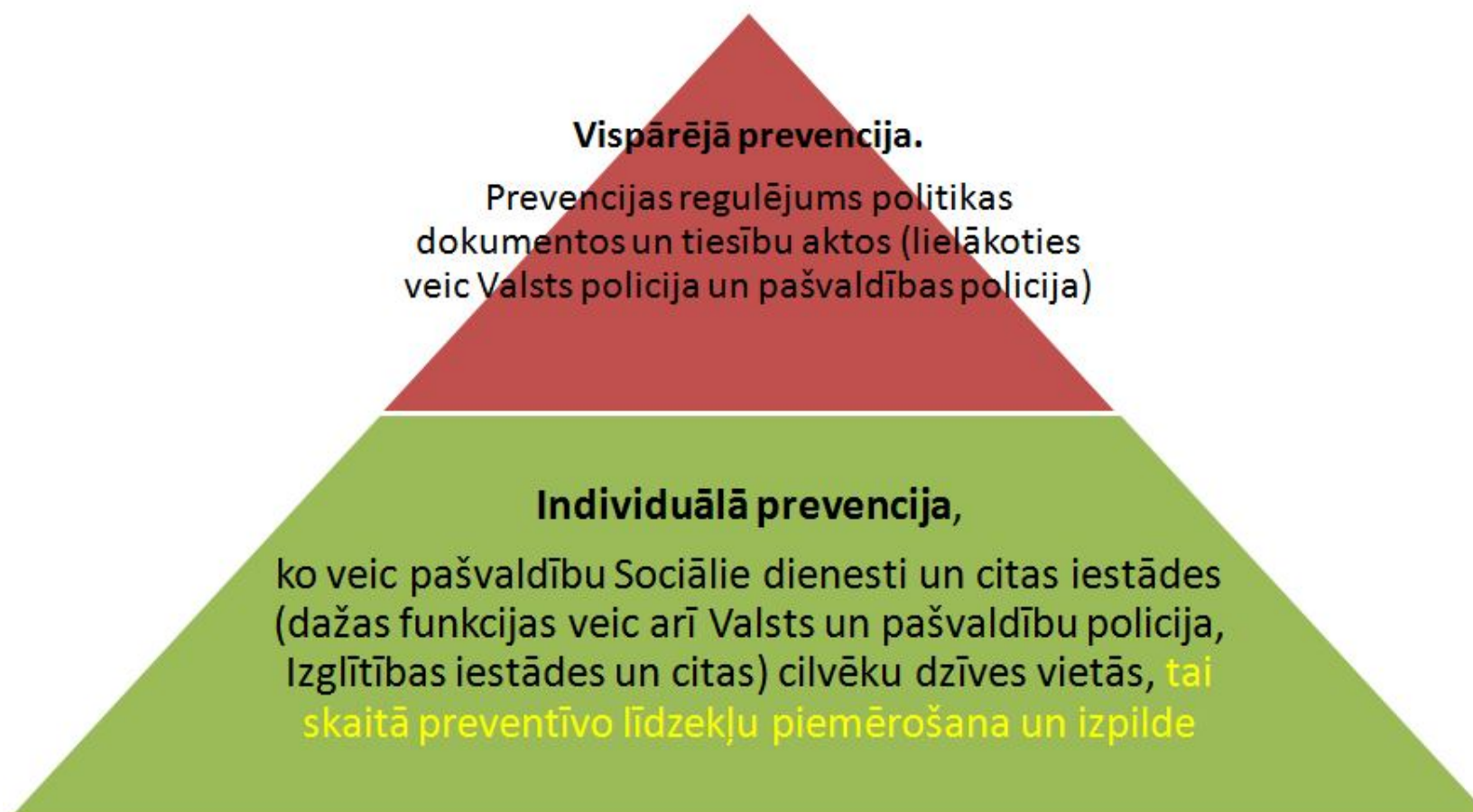
Shēma 4 Preventīva rakstura līdzekļi Latvijas tiesību normās – esošie un plānotie

*zilā krāsā – ir spēkā, bet *zaļie - izstrādes stadijā

Shēma 5 Prevencijas sistēma Latvijā

Prevencijas sistēma Latvijā

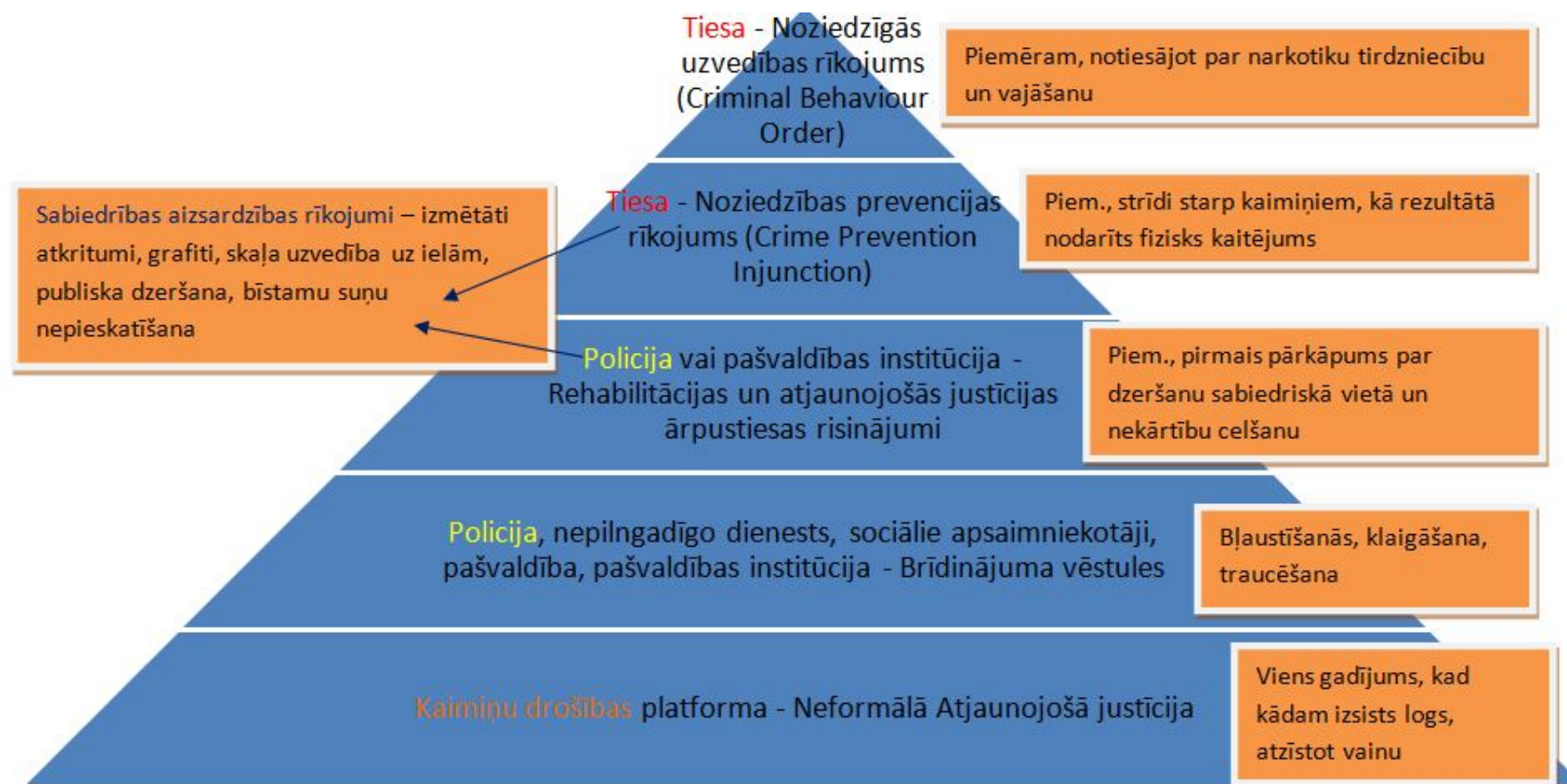

Shēma 6 Preventīvo piespiedu līdzekļu sistēmas iespējamais modelis Latvijā

Preventīvo piespiedu līdzekļu sistēmas iespējamais modelis Latvijai

Shēma 7 Antisociālās uzvedības rīkojumu piemērošanas sistēma Lielbritānijā no pašvaldības līdz tiesas līmenim

Shēma 8 Jaunā un vecā AUR sistēma Lielbritānijā

Jaunā un vecā AUR sistēma Lielbritānijā

Shēma 9 Prevencijas vadības shēma Latvijai saskaņā ar pētījuma ieteikumiem

